

CROATICUM

CENTAR ZA HRVATSKI KAO DRUGI I STRANI JEZIK

**SAVJETOVANJE ZA LEKTORE HRVATSKOGA
KAO INOGA JEZIKA
1. ZBORNİK RADOVA**

CROATICUM
SAVJETOVANJE ZA LEKTORE HRVATSKOGA KAO INOGA JEZIKA
1. ZBORNIK RADOVA

Uredili:
Marica Čilaš Mikulić
Antonio-Toni Juričić
Sanda Lucija Udier

Zagreb

 FF press

Izdavač

Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku

FF press

Za izdavača

Damir Boras

Godina tiskanog izdanja: 2012.
Godina elektroničkog izdanja: 2026.

Urednici

Marica Čilaš Mikulić
Antonio-Toni Juričić
Sanda Lucija Udier

Recenzenti

Barbara Križan-Stanojević
Jasna Novak Milić

Računalni slog

Boris Bui

Dizajn naslovnice

Marko Maraković

Naklada

200 primjeraka

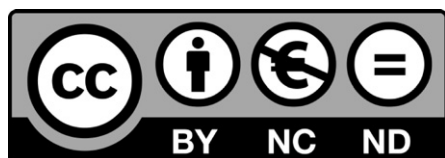
Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec, Donja Lomnica

<https://doi.org/10.17234/9789533792996>

ISBN 978-953-175-436-1
ISBN 978-953-379-299-6 (PDF)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 810192.

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.

CROATICUM
SAVJETOVANJE ZA LEKTORE HRVATSKOGA
KAO INOGA JEZIKA

1. ZBORNIK RADOVA

Uredili:

Marica Čilaš Mikulić

Antonio-Toni Juričić

Sanda Lucija Udier

Sadržaj

Uvodno slovo	7
Zahvala	11

HRVATSKI KAO INI JEZIK

Nikolina Sokolić i Ivana Vidović Bolt: <i>Pada li Poljaku lišće u listopadu?</i> <i>O hrvatsko-poljskim lažnim prijateljima.</i>	15
Ivančica Banković-Mandić: <i>Koje naglaske strancima – klasične ili prihvaćene?</i>	27
Sanda Lucija Udier i Milvia Gulešić Machata: <i>Prijedlozi u hrvatskom kao inom jeziku: opis i obrada</i>	36
Sara Krmpotić i Katarzyna Kubiszowska: <i>Ovladavanje glagolskim upravljanjem u nastavi hrvatskoga kao J2</i>	51
Marica Čilaš Mikulić: <i>Uporaba infinitiva i/ili ustrojstva da + prezent u inojezičnome hrvatskome</i>	64

HRVATSKI KAO INI U NASTAVI

Jelena Cvitanušić Tvico i Iva Nazalević Čučević: <i>Izrada nastavnih materijala za viši srednji stupanj i napredne stupnjeve hrvatskoga kao J2</i>	75
Marinela Aleksovski i Antonio-Toni Juričić: <i>Zaokružena priča – Vukovar</i>	87
Marija Bošnjak, Lidija Cvikić i Zrinka Kolaković: <i>Hrvatski kao ini jezik u računalnome okružju – glotodidaktička promišljanja</i>	97

ISPITIVANJE HRVATSKOGA KAO INOGA

Ana Grgić i Sanda Lucija Udier: <i>Provođenje ispitā iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma na Croaticumu</i>	109
--	-----

PEDESET GODINA CROATICUMA

Jelena Cvitanušić Tvico i Ranka Đurđević: <i>Pola stoljeća Croaticuma</i>	123
Tanja Salak i Aida Korajac: <i>Bibliografija lektora i fonetičara Croaticuma</i>	133

Uvodno slovo

Ideja za organiziranjem savjetovanja za lektore hrvatskoga kao inoga jezika rodila se iz želje i potrebe da se svi lektori okupe, međusobno upoznaju, podijele jedni s drugima svoja iskustva i jedni druge upute u različita znanja i izvore, uspostave suradnju te na taj način prošire i poboljšaju svoje kompetencije u izvođenju nastave hrvatskoga jezika i kulture za neizvorne govornike. Prvo je Savjetovanje za lektore hrvatskoga kao inoga jezika održano u srpnju 2008. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i od tada se održava jedanput godišnje. Predavanja, stručna izlaganja i radionice koje se održavaju na Savjetovanju od velike su koristi svim sudionicima. Kako ta stručna izlaganja ne bi ostala samo u okvirima Savjetovanja za lektore hrvatskoga kao inoga jezika i kako od njih ne bi imali koristi samo sudionici Savjetovanja, odlučili smo zamoliti autore da ih pretoče u članke i objaviti ih u ovome zborniku koji će biti dostupan svima zainteresiranima.

Zbornik je tematski podijeljen u četiri cjeline. U prvoj se cjelini, nazvanoj *Hrvatski kao ini jezik*, nalaze tekstovi koji donose opis hrvatskoga jezika relevantan sa stanovišta inog jezika. Druga cjelina *Hrvatski kao ini u nastavi* donosi radove koji tematiziraju proces poučavanja hrvatskoga kao inoga jezika. Treća cjelina *Ispitivanje hrvatskoga kao inoga* donosi članak o provjeravanju jezičnoga znanja, a četvrta je posvećena radu i djelovanju *Croatistica – Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik* koji 2012. godine slavi 50. obljetnicu postojanja.

Prva cjelina donosi rad **Nikoline Sokolić i Ivane Vidović Bolt** *Pada li Poljaku lišće u listopadu? O hrvatsko-poljskim lažnim prijateljima*. Problematika lažnih prijatelja vrlo je važna jezikoslovna tema, kako za svakog lektora koji predaje hrvatski kao ini jezik izvornim govornicima poljskoga ili nekoga drugoga slavenskoga jezika, tako i za one koji rade u heterogenim skupinama u kojima ima govornika slavenskih jezika. Svaki učenik hrvatskoga kao inoga jezika susreće se s riječima koje zvuče slično pojedinim riječima njegova prvoga jezika, a u hrvatskome jeziku imaju različito značenje. Izvorni govornici poljskoga koji uče hrvatski jezik svakodnevno moraju ovladati velikim brojem lažnih prijatelja zbog velike sličnosti poljskoga i hrvatskoga jezika. Ovaj je rad postigao svoju svrhu i upozorio je lektore na neke hrvatsko-poljske lažne prijatelje koji zadaju najviše poteškoća prilikom učenja i poučavanja hrvatskoga jezika. Zahvaljujući njemu u budućnosti će se izbjeći različiti nesporazumi i zbog toga će lektorima i drugim jezičnim stručnjacima taj članak biti od velike koristi. **Ivančica Banković–Mandić** autorica je rada pod naslovom *Koje naglaske strancima – klasične ili prihvaćene?* u kojem obrađuje veliku jezikoslovnu temu: naglasni sustav hrvatskoga jezika i njegov odraz na poučavanje neizvornih govornika hrvatskomu jeziku. Postoji podosta stručne literature u kojoj se opisuje izgovor koji odstupa od nekih naglasnih pravila hrvatskoga standardnoga jezika, a prihvatljiv je u javnome govoru. Dio stručnjaka smatra da bi upravo takav izgovor trebalo poučavati u nastavi hrvatskoga kao inoga, međutim poteškoću predstavlja to što ti tzv. općeprihvaćeni naglasci nisu sustavno opisani i ne mogu se naći u rječnicima i priručnicima. Ivančica Banković–Mandić

nudi model kojim nastoji razriješiti taj prijedor i odgovara na pitanje kojim je naslovljen njezin članak koji će, nesumnjivo, lektorima biti iznimno zanimljiv. U članku **Sande Lucije Udier** i **Milvije Gulešić Machata** *Prijedlozi u hrvatskom kao inom jeziku: opis i obrada* problematizira se pristup obradi prijedloga i progresija obrade prijedloga u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika. Dok se u glavnini stručne literature o prijedlozima posvećuje veća pozornost njihovim sintaktičkim obilježjima, u ovom se članku ističe važnost i semantičkih obilježja prijedloga, kao i potreba da se oni istraže s lingvističke i glotodidaktičke strane budući da su vrlo važni u nastavi hrvatskoga jezika neizvornim govornicima. Zbog toga će lektori hrvatskoga kao inoga jezika u tom članku naći brojne važne i korisne informacije. **Sara Krmpotić** i **Katarzyna Kubiszowska** bave se glagolskim rekcijama u članku pod nazivom *Ovladavanje glagolskim upravljanjem u nastavi hrvatskoga kao J2*. Najučinkovitiji je način ovladavanja glagolskim upravljanjem upoznavanje studenata ne samo s glagolom i njegovim značenjem već i s njegovom rekcijom, i to već od samoga početka učenja hrvatskoga kao inoga jezika. U članku se razrađuje metodički pristup obradi, uvježbavanju i usustavljivanju glagolskih rekcija nastao na temelju kontrastivnoga pristupa hrvatskomu i poljskomu jeziku s posebnim osvrtom na automatizacijske i konverzacijske vježbe. Pristup i vježbe prilagodljive su i izvornim govornicima drugih jezika te će zbog toga članak biti od velike pomoći svim lektorima u osmišljavanju nastave hrvatskoga kao inoga jezika s obzirom na glagole i njihova sintaktička svojstva. **Marica Čilaš Mikulić** obradila je jedan važan sintaktički problem u članku s naslovom *Uporaba infinitiva i/ili ustrojstva da + prezent u inojezičnome hrvatskome*. Umjesto konstrukcije *da + prezent* učenici hrvatskoga kao inoga jezika često rabe infinitiv ili ustrojstvo *za + infinitiv*, što je posljedica prijenosa iz prvog jezika ili jezika posrednika te manjkava poučavanja konstrukcije *da + prezent* u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika. U članku se nastoji razlučiti kada su ta dva sintaktička izbora zamjenjiva, a kada nisu, odnosno u kojoj se rečeničnoj okolini treba upotrijebiti infinitivna dopuna, a u kojoj ustrojstvo *da + prezent*. Budući da je radova koji obrađuju takve specifične sintaktičke probleme malo, a osobito je malo onih koji ih obrađuju s obzirom na hrvatski kao ini jezik, riječ je o vrijednom članku koji će mnogim lektorima uvelike olakšati snalaženje u toj problematici.

Druga cjelina zbornika sadrži članak *Izrada nastavnih materijala za viši srednji stupanj i napredne stupnjeve hrvatskoga kao J2* **Ive Nazalević Čučević** i **Jelene Cvitanušić Tvico**. U literaturi o hrvatskome kao inome jeziku upozorava se često na nedostatak udžbenika za najviše stupnjeve. Stoga autorice, nakon osvrta na *Zajednički europski referentni okvir za jezike* (ZEROJ), isticanja uloge međukulturne kompetencije i kulturnih stereotipa te analize Croaticumovih udžbenika za početne i niži srednji stupanj (od A2+ do B1+ prema ZEROJ-u), predstavljaju vrijedne sadržajne i formalne smjernice izrade didaktičkih materijala koji mogu nadomjestiti taj nedostatak i biti temelj budućim udžbenicima. Prilogom *Zaokružena priča – Vukovar* **Antonija-Tonija Juričića** i **Marinele Aleksovski** opisane su raznovrsne metodičke i organizacijske koncepcije nastavnih i izvannastavnih aktivnosti studenata i nastavnika *Croaticuma*. Čitanje i interpretacija romana *Hotel Zagorje* Ivane Simić Bodrožić, književna večer

s autoricom, gledanje filmova i slušanje predavanja o Vukovaru 1991. godine, posjet Hrvatskomu memorijalno-dokumentacijskomu centru Domovinskoga rata, izlet u Vukovar i Ilok, obilazak mjesta stradanja, razgovor s medicinskim osobljem i vojnicima, pisanje pisama vukovarskoj bolnici te članka o provedenim aktivnostima u studentskim e-novinama razvijaju jezičnu i kulturološku kompetenciju. Suvremene nastavne metode i načini komuniciranja postavili su pred nastavnike hrvatskoga kao inoga jezika zahtjev za e-učenjem. Značajan doprinos tomu području jest rad *Hrvatski kao ini jezik u računalnome okružju – glotodidaktička promišljanja* **Lidije Cvikić, Marije Bošnjak i Zrinke Kolaković**. U njemu se razmatraju nazivi *novi mediji, informacijske i komunikacijske tehnologije* (IKT) te *e-učenje*, a zatim se daje analiza primjene u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika, što zahtijeva tehnološku podršku institucija i informatičku pismenost učenika i učitelja. Uporaba IKT-a traži glotodidaktičke i metodičke promjene, što je vidljivo nakon upoznavanja s nekima od glotodidaktičkih postavki te *online-tečajem* HiT-1 koji upućuju na posebnosti takve nastave.

U trećoj cjelini rad *Provođenje ispitā iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma na Croaticumu* **Ane Grgić i Sande Lucije Udier** pridonosi razvijanju jedne specifične glotodidaktičke discipline koja u nas još nije dovoljno istražena. Započinje dijakronijskim prikazom ispitivanja hrvatskoga kao inoga jezika koje se, prije svega, provodi na razini B1 prema ZEROJ-u pri postupku stjecanja dozvole stalnoga boravka u Republici Hrvatskoj. Zatim se navodi zakonska regulativa ispitivanja hrvatskoga kao inoga jezika, predlažu daljnji pravni okviri kako bi se i drugi slučajevi u kojima je potrebno dokazati stupanj poznavanja hrvatskoga jezika regulirali, opisuje se postupak i struktura ispita, iznose statistički podaci te upozorava da je za kontinuirano usavršavanje ispitivača i zapošljavanje stručnjaka koji bi se bavili samo tim važnim područjem nužna institucionalna i politička potpora.

Članak *Pola stoljeća Croaticuma* **Jelene Cvitanušić Tvico i Ranke Đurđević** u četvrtoj cjelini zanimljivo je predstavio bogatu povijest, složeni ustroj, nastavnu koncepciju, strukturu polaznika te stručnu i znanstvenu djelatnost centra koji time ulazi u krug sličnih europskih sveučilišnih institucija. Rad nekadašnjega *Tečaja hrvatskosrpskog jezika po AVGS metodi* započeo je 1962. godine na Zavodu za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Tečaj će kasnije postati dio djelatnosti današnjega Odsjeka za kroatistiku te će u skladu s izmijenjenim programskim smjericama promijeniti svoj naziv najprije u *Pripremnu godinu studija* zatim *Croaticum – hrvatski za strance* te konačno *Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik*. Iscrpnim člankom *Bibliografija lektora i fonetičara Croaticuma* **Aide Korajac i Tanje Salak** navode se radovi nastavnika Centra bilo da su posvećeni hrvatskomu kao inomu jeziku (udžbenici, vježbenice, fonetski dodaci, članci u časopisima, poglavlja u knjigama ili zbornicima...) bilo da obrađuju neku drugu filološku temu (članci u časopisima, poglavlja u knjigama ili zbornicima...). Time se na jednome mjestu može dobiti uvid u široku stručnu i znanstvenu produkciju *Croaticuma*.

Zahvaljujemo svim autorima na vrijednim priložima koje toplo preporučujemo stručnoj čitateljskoj publici!

Urednici

Zahvala

Croaticum - Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik uspješno djeluje i razvija se već punih 50 godina. To, dakako, ne bi bilo moguće bez podrške koju svakodnevno prima od mnogih hrvatskih ustanova i pojedinaca.

Zbog toga bismo željeli od srca zahvaliti Upravi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Odsjeku za kroatistiku na nesebičnoj brizi za sve stručne i organizacijske potrebe *Croaticuma*. Željeli bismo zahvaliti Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske na potpori koju pruža djelatnosti *Croaticuma* time što omogućuje stranim studentima studijski boravak na *Croaticumu* radi učenja hrvatskoga jezika, kao i Ministarstvu vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske koje jednako tako omogućuje učenje hrvatskoga jezika na *Croaticumu* potomcima hrvatskih iseljenika.

Osobitu zahvalnost želimo izraziti prof. dr. sc. Ivi Pranjkoviću i prof. dr. sc. Zrinki Jelaska koji su nas jako zadužili svojom svakodnevnom pomoći u različitim stručnim pitanjima te usmjeravanjem i poticanjem našega stručnog rasta i razvoja.

Lektori *Croaticuma*

HRVATSKI KAO INI JEZIK

Nikolina Sokolić i Ivana Vidović Bolt

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Pada li Poljaku lišće u listopadu?

O hrvatsko-poljskim lažnim prijateljima

Osoba koja uči strani jezik često se može susresti s riječima koje je zbog svoje zvučne ili grafičke sličnosti, a različita značenja od njezina materinskoga jezika dovode do nesporazuma. Takve riječi, koje s gledišta dvaju različitih jezika zvuče ili izgledaju slično, a ipak imaju različito značenje, u lingvistici se nazivaju različitim terminima, između ostaloga i lažnim prijateljima. Stranci koji uče hrvatski jezik, a zbog velike sličnosti hrvatskog i poljskog jezika, osobito Poljaci koji uče hrvatski jezik, svakodnevno moraju svladati velik broj lažnih prijatelja. Može se pretpostaviti kako bi postojanje svojevrsnog vodiča kroz tu hrvatsko-poljsku problematiku strancima uvelike olakšalo taj teški zadatak. S tom je idejom prije pet godina u sklopu kolegija Poljska leksikologija i frazeologija Katedre za poljski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu pokrenut projekt izrade rječnika koji će na jednome mjestu okupiti najčešće hrvatsko-poljske lažne prijatelje. Cilj je ovoga rada upozoriti na neke hrvatsko-poljske lažne prijatelje koji zadaju najviše problema pri učenju jezika, predstaviti spomenuti projekt izrade rječnika hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja kao i ciljeve tog projekta, a prikazat će se i zamišljeni vizualni izgled leksikografske natuknice.

Ključne riječi: lažni prijatelji, hrvatski, poljski, rječnik

0. Uvod

O lažnim prijateljima – riječima dvaju jezika koje se mogu pohvaliti istim oblikom, ali različitim značenjima već je mnogo pisano.¹ Međutim, kontinuirani susreti s poteškoćama, na koje nailaze govornici stranih jezika, potiču na daljnja i iscrpnija istraživanja i opise. Upravo prepreke u pravilnu sporazumijevanju na hrvatsko-poljskoj i poljsko-hrvatskoj jezičnoj razini, kao i želja da se govornicima osvijesti prisutnost takvih parova riječi, poticaj su detaljnijem predstavljanju navedene problematike². A

¹ Ivirov rad s temom lažnih prijatelja (1968) jedan je od najranijih u hrvatskoj jezikoslovnoj tradiciji, a Ljubičić je među prvima u Hrvatskoj detaljno istraživala istu pojavu u hrvatsko-talijanskim jezičnim dodirima, o poljsko-hrvatskim lažnim prijateljima pišu Komorowska i Pintarić, hrvatsko-ruskim K. Lewis, Olujić i Botica o rumunjsko-hrvatskim lažnim prijateljima, a još je i Julije Benešić 1937. u svojoj *Gramatici* sastavio mali rječnik lažnih prijatelja (v. Literatura).

² Na istu su temu već pisale Komorowska i Pintarić te Tokarz. Njihovi su nam radovi uvelike olakšali ovo istraživanje.

što je zapravo taj česti kamen spoticanja u komunikaciji koji će se pokušati detaljno razmotriti? Lewis (2005: 1) objašnjava da su posrijedi „međujezični nesporazumi pri prevođenju ili usmenoj komunikaciji što se javljaju kao rezultat refleksnog prepoznavanja leksičkih oblika te podrazumijevanje da i u materinskom jeziku i u stranom jeziku slične ili iste riječi imaju isto značenje.“

Tu su pojavu terminom *faux amis*³ prvi put nazvali Maxime Koessler i Jules Derocquigny u djelu *Les Faux Amis ou les trahisons du vocabulaire anglais*, objavljenom 1928. u Parizu⁴. Namjera autora bila je želja da se učenike upozori na moguće prepreke u prevođenju s engleskoga na francuski (Pirjavec Marčeta 2005).

1. Terminološka raznolikost

U hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi susrećemo nekoliko naziva koji označavaju riječi dvaju (ili više) jezika različita značenja unatoč podudarnostima na ortografskoj, fonetskoj i morfološkoj razini – *lažni prijatelji*, *lažni parovi*, *međujezični homonimi*, *aproksimati*. Ipak, svakako valja istaknuti kako je svaka od navedenih podudarnosti uvjetovana i sličnostima sustava među jezicima.

Hrvatska terminološka raznolikost nije usamljena. U francuskom i danas postoje različiti termini, u engleskom pak uz najučestaliji termin *false friends* susrećemo još i *deceptive cognates*, *treacheorus twins*, *false friends of a translator*, *false cognates*, *false pairs*, *false lexical equivalence*, u talijanskom – *falsi amici*, *false analogie*, *ambigue affinitá tranelli*, u njemačkom *Falsche Freunde*, *Scheinentsprechungen*, *Falsche Freunde des Übersetzters*, *zwischen sprachliche Homonyme*, *Inter-Homonyme* itd. U poljskom se jeziku susreću sljedeći nazivi *pułapki leksykalne*, *paralely leksykalne*, *homonimy międzyjęzykowe*, *falszywi przyjaciele tłumacza*, *wyrazy zdradliwe*, *homonimia międzyjęzykowa*, *aproksymatyzyzy, aproksymaty*, *heterofemia międzyjęzykowa* itd., u češkom – *falešni přátelé překladatele*, *falešni přátelé překladatele*, *interlingvalné homonymá*, *zrádná slova*, *mezijazykové falsiekvivalenty*, *mezijazyková homonymie a paronymie* itd., u ruskom *ložnye druž'ja*, a u slovenskom *lažni prijatelji*.

Neovisno o raznolikosti naziva jasno je da su posrijedi parovi riječi koji ne dijele značenje unatoč sličnosti ili istosti na ortografskoj, fonetskoj i(li) morfološkoj razini.

2. Raznolikost pristupa pojavi lažnih prijatelja

Navedena raznolikost nazivlja nedvojbeno je i odraz pristupa takvoj pojavi, preciznije sukladna shvaćanju same pojave. Dok Weronika Wilczyńska (1992) *faux amis* smatra vrstom pogreške u stranom jeziku koja se temelji na davanju leksemu jednoga

³ Ljubičić (2011: 39) navodi da je tom nazivu „najčešći hrvatski ekvivalent lažni parovi“, a autori su pod njim razumijevali „etimološki i izrazno podudarne riječi dvaju jezika koje imaju različita značenja“.

⁴ „Prije negoli je ušao u lingvističku terminologiju, terminu *faux amis* pridavani su i drugi metaforički nazivi kao npr. *mots-piège* 'riječi zamke', *mots sosies* 'riječi dvojnici' ili pak *mots jumeaux* 'riječi blizanci'“ (Pirjavec Marčeta 2005: 401).

jezika značenje ili oblik koji ima njegov leksički ekvivalent u drugom jeziku, Edvard Lotko (1992) naziv *wyrazy zdradliwe* tumači kao riječi koje fonetski imaju identičan ili vrlo sličan oblik, ali se razlikuju značenjski ili pak prema stilu. Također ističe kako se ista pojava drugačije odražava među nesrodnim jezicima gdje se uglavnom odnosi na internacionalizme, nego među srodnim jezicima gdje su primjeri uglavnom riječi domaćega podrijetla.

Pojedini lingvisti neke od naziva smatraju neprihvatljivima i zbog metaforičnosti (npr. *lažni prijatelji*), njihove pretjerane opisnosti (npr. *wyrazy o podobnym brzmieniu a odmiennym znaczeniu* – riječi koje slično zvuče, a imaju različito značenje) ili pak zbog nepreciznosti (Tokarz 1998). Odabir određenog naziva ovisi o tome koji od njih lingvisti najčešće upotrebljavaju u pojedinom jeziku, a često se naziv iz jednog jezika prenese u drugi jezik, u kojemu taj naziv nije toliko čest ili se uopće ne odnosi na *lažne prijatelje*. Također je prisutno i mišljenje da je razlog raznolikosti naziva i njihove neujednačenosti u činjenici da se dotična pojava počela relativno nedavno opisivati pa postoje i izvjesne nesigurnosti kako definirati pojam i razlikovati ga od ostalih (inter) leksičkih relacija (Szpila 2005). Tako su npr. bugarski jezikoslovci predložili nov naziv *aproxymacja* (od lat. *approximatio* „približenost, zbliženost“), koji je prihvatilo i Emil Tokarz (1998).

Vladimir Ivir (1984) govori o lažnim parovima kao o parovima jezičnih (ne samo leksičkih) jedinica u dva različita jezika koje imaju nešto zajedničko, ali nisu u svemu jednake. To znači da među jezičnim jedinicama mora postojati djelomična sličnost koja se pojavljuje na svim razinama (fonološkoj, grafološko-ortografskoj, leksičkoj i gramatičkoj), ali je najuočljivija na leksičkoj.

Istražujući vrlo iscrpno tu pojavu, Majewska (2002) zaključuje da svaki od tih naziva „ne zaslužuje” biti terminom, jer su samo odraz potrebe da se određeni tip poteškoće u prevođenju imenuje, a nisu rezultat znanstvenih poredbi i opisa leksičkih fondova različitih jezika.

Razmatrajući problematiku terminologije lažnih prijatelja, Kristian Lewis (2008) upravo nazivu *lažni prijatelji* daje prednost pred svim ostalim nazivima objašnjavajući to dvama razlozima: temporalnim i kvantitativnim. Kako je termin *faux amis* najstariji od svih (Koessler i Derocquigny 1928.), „prema načelu prvenstva nastanka termina, valja rabiti najstariju potvrdu”. Istražujući učestalost uporabe naziva za tu pojavu također je došao do istoga zaključka – najfrekventniji je naziv *lažni prijatelji*. Također, u svim navedenim jezicima postoji izvorni francuski termin *faux amis* ili njegov prijevodni ekvivalent, što znači da se gotovo svuda terminološki udomaćio (Lewis 2008).

S obzirom na rasprostranjenost naziva *međujezični homonimi*, moglo bi se zaključiti da bi to također mogao biti prikladan termin ili pak barem sinonim odabranom terminu *lažni prijatelji* koji je „premda nejezikoslovne provenijencije i itekako simbolički nabijen, prihvatljiviji za širu lingvističku porabu, uz uvjet da se jasno definira širina njegova značenjskoga obuhvata“ (Lewis 2005: 17). Međutim, unatoč nezaoobilaznu i iznimno važnu radu Milenka Popovića i Rajise Trostinske o međujezičnoj

homonimiji iz 1988. godine u kojem autori nude odgovor na, u raspravi postavljeno, pitanje o uopće mogućem postojanju međujezičnih homonima i daju potvrđan odgovor, priklanjamo se njihovoj argumentu da „Hrvatskosrpski i ruski jezik (...) ne mogu imati nijedan slučaj potpune homonimije“ (Popović i Trostinska 1988: 54). Na to se nadovezuje i mišljenje Branke Tafre da se leksički odnosi promatraju unutar jednoga leksičkog sastava, što upućuje na zaključak da nema međujezične sinonimije, homonimije, antonimije pa ni paronimije. Lažne prijatelje autorica naziva „raznoznačnim sličnozvučnicama“ (Tafra 2005: 234). I Samardžija (1989) također ističe kako je homonimija jednojezični fenomen i u takvim se okvirima treba promatrati.

Na temelju svega izloženoga, a kako je već i najavljeno, u ovom će se radu rabiti naziv *lažni prijatelji* koji se odnosi na *parove riječi iz dvaju različitih jezika, u ovom slučaju hrvatskoga i poljskoga, koji su oblikom isti ili slični, a značenjski različiti*⁵.

3. Klasifikacija hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja i primjeri

Klasifikacijski pregled odabranih hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja s obzirom na odstupanja na ortografskoj, fonetskoj i morfološkoj razini ima cilj osvijestiti razine njihove prisutnosti. Klasifikacija je dobivena na temelju dosadašnja istraživanja pojave lažnih prijatelja, a za potrebe izrade korpusa rječnika hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja. Jednim se dijelom naslanja i na klasifikaciju Komorowske i Pintarić (2010) kojom su obuhvaćeni poljsko-hrvatski lažni prijatelji. S obzirom na ortografske, fonetske i morfološke posebnosti hrvatskoga i poljskoga jezika razlikuju se tri glavne skupine: *potpuni* ili *pravi*, *djelomični* ili *parcijalni* i *asocijativni lažni prijatelji*. *Potpuni* lažni prijatelji mogu se još nazvati i *pravima* jer se razlikuju jedino semantički, dok su ortografski, fonetski i morfološki potpuno identični⁶. *Djelomične* osim semantičkog dodatno obilježava i manje ortografsko i fonetsko te morfološko odstupanje⁷ pa se zato nazivaju još i *parcijalnim*, dok su *asocijativni*, osim morfološkim i semantičkim, obilježeni i većim ortografskim i(li) fonetskim odstupanjem, ali zbog svojeg asocijativnog obilježja navode govornika na isto značenje. Tim trima skupinama lažnih prijatelja zajedničko je jedino obilježje semantičkog odstupanja, zbog čega se ono neće spominjati kao karakteristika koja diferencira pojedine skupine.

Svaki navedeni primjer para lažnih prijatelja polazi od hrvatskog parnjaka, nakon čega slijedi poljski, uz određene dodatne napomene za svaki od njih (fonetske, morfološke ili ortografske). Tumačenje značenja odnosi se na tumačenje značenja poljskoga parnjaka na hrvatski jezik.

⁵ V. Lewis (2010: 3).

⁶ Komorowska i Pintarić (2010: 571) navode kako su „potpuni aproksimati identični na ortografskoj, korijenskoj i morfološkoj razini“.

⁷ Prema mišljenju Komorowske i Pintarić (2010) djelomični aproksimati razlikuju se na ortografskoj, fonetskoj i morfološkoj razini te ovisno o akcentu. Prema M. Ljubičić (2011: 179) „pod lažnim parovima tradicionalno se podrazumijevaju homofone ili gotovo homofone riječi dvaju jezika koje se semantički ne podudaraju. Nepodudarnost može biti potpuna (potpuni lažni parovi) ili djelomična (djelomični lažni parovi)“.

3.1. Potpuni ili pravi hrvatsko-poljski lažni prijatelji

Potpuni ili pravi hrvatsko-poljski lažni prijatelji najmalobrojniji su zbog uvjeta koje trebaju zadovoljiti da bi se razlikovali jedino semantički. Prema Komorowskoj i Pintarić (2010) potpunim se lažnim prijateljima (polj. *aprosymaty calkowite*) smatraju oni parovi koji se podudaraju na ortografskoj, korijenskoj i morfološkoj razini, a značenjski se razlikuju. Tim uvjetima mi pridodajemo još i preduvjet podudarnosti na fonetskoj i leksičkoj razini. Neki od primjera prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1. Potpuni ili pravi hrvatsko-poljski lažni prijatelji

<i>hrv.</i>	<i>polj.</i>	<i>Značenje</i>
<i>jŭtro</i>	<i>jutro</i>	sutra, sutrašnjica
<i>tręn</i>	<i>tren</i>	tužaljka, tužbalica; šlep
<i>tõp</i>	<i>top</i>	proizvod taljenja
<i>prõsto</i>	<i>prosto</i>	ravno

3.2. Djelomični ili parcijalni hrvatsko-poljski lažni prijatelji

Parcijalne hrvatsko-poljske lažne prijatelje obilježavaju manja odstupanja na ortografskom, fonetskom i/ili morfološkom planu. S obzirom na različite razine odstupanja možemo ih podijeliti na nekoliko podskupina, a kako im razlikovna obilježja nisu samo na semantičkoj razini, ujedno su i brojniji u odnosu na potpune (prave) lažne prijatelje.

3.2.1. Lažni prijatelji koji se razlikuju prema vrsti naglasaka

Hrvatski i poljski jezik međusobno se razlikuju ortoepskom realizacijom naglašanih slogova u riječi. Dok je za poljski specifičan tzv. dinamički naglasak, koji je ujedno i jedini naglasak u poljskom jeziku, hrvatski broji nekoliko vrsta naglasaka s obzirom na kvalitetu i kvantitetu. Prema kvantiteti razlikuju se kratki i dugi naglasci, a prema kvaliteti silazni i uzlazni. Hrvatski naglasni sustav tako čine četiri vrste naglasaka: kratkosilazni (*kŕša*), kratkouzlazni (*žęna*), dugosilazni (*mõre*) te dugouzlazni naglasak (*báka*). Može se reći kako hrvatski kratkosilazni naglasak odgovara poljskom dinamičkom naglasku jer je riječ o jednostavnu udaru bez promjene tona. Kako je prikazano u Tablici 2, tu podskupinu djelomičnih hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja čine parovi koje karakterizira različitost vrste naglasaka, dok se na ostalim razinama podudaraju.

Tablica 2. Djelomični hrvatsko-poljski lažni prijatelji koji se razlikuju prema vrsti naglasaka

<i>hrv.</i>	<i>polj.</i>	<i>Značenje</i>
<i>lektúra</i>	<i>lektŭra</i>	čitanje; lektira
<i>trŭp</i>	<i>trŭp</i>	truplo, mrtvac, leš
<i>õbraz</i>	<i>õbraz</i>	slika

3.2.2. Lažni prijatelji koji se razlikuju prema mjestu i(li) vrsti naglasaka

Osim prema kvantiteti i kvaliteti, realizacija naglasaka u hrvatskome jeziku može biti različita i s obzirom na mjesto u riječi (slog) na kojem se ostvaruje. Mjesto je naglasak slobodno pa naglasak može biti na bilo kojem slogu, dok je u poljskom jeziku naglasak stalan i paroksitonski, ostvaruje se na pretposljednem slogu u riječi. Sukladno tomu, hrvatsko-poljski lažni prijatelji mogu se, osim vrstom naglasaka, razlikovati i s obzirom na mjesto naglasaka, što pokazuju primjeri u Tablici 3.

Tablica 3. Djelomični hrvatsko-poljski lažni prijatelji koje razlikuju vrsta i mjesto naglasaka

<i>hrv.</i>	<i>polj.</i>	<i>Značenje</i>
<i>lištopād</i>	<i>liśtōpad</i>	studeni
<i>ūgoda</i>	<i>ugōda</i>	sporazum, ugovor, nagodba, kompromis
<i>grābārka</i>	<i>grabārka</i>	grobareva žena; grobarija, posao grobara
<i>stōlica</i>	<i>stołica</i>	glavni grad

3.2.3. Lažni prijatelji koji se razlikuju ortografski

I hrvatski i poljski jezik imaju specifičnu ortografiju. Hrvatska grafija ne sadržava grafeme poput *e, a, w, ł, ż, ź, ś, ó, y, ú*, dok se u poljskom ne pojavljuju grafemi *đ, v, č, ž, š, ć*. Navedenim grafemima, i u hrvatskom i u poljskom, odgovara jedan fonem. Osim toga, ortografije obaju jezika bilježe i kombinacije grafema koje odgovaraju jednom fonemu. U poljskom su to dvoslovi *ch, cz, sz, rz, dź, ci, zi, si* i *ni* te troslov *dzi*, a u hrvatskom dvoslovi *dž, nj* i *lj* te troslov *ije*. Ortografije su obaju jezika specifične i povezane sa svojom ortoepijom. U odnosu na hrvatski jezik u poljskom se jeziku određeni glasovi grafički mogu realizirati na više načina, dok za hrvatski to nije specifično. Kad se govori o hrvatsko-poljskim lažnim prijateljima koji se razlikuju ortografski, razlika u ortoepskoj realizaciji nije prisutna jer je riječ o glasovima koji su prisutni u obama jezicima, ali se ortografski drugačije realiziraju. U Tablici 4 prikazani su hrvatsko-poljski lažni prijatelji koje karakterizira ortografska razlika.

Tablica 4. Djelomični hrvatsko-poljski lažni prijatelji koji se razlikuju ortografski

<i>hrv.</i>	<i>polj.</i>	<i>Značenje</i>
<i>dāh</i>	<i>dach</i>	krov
<i>šūka</i>	<i>sztuka</i>	umjetnost
<i>vjēžba</i>	<i>wierzba</i>	vrba

3.2.4. Lažni prijatelji koji se razlikuju ortografski i naglasno (vrstom i(li) mjestom naglasaka)

Razlika u ortografiji ne mora nužno biti jedina razlika koja klasificira djelomične lažne prijatelje. Moguće je da se uz ortografsko odstupanje pojavi i razlika u naglasaku. Tako je primjerice hrvatski izraz *zāstava* djelomični parnjak poljskom *zastāwa*. Razlika je u grafemima *v* i *w* te mjestu i vrsti naglasaka: u hrvatskom naglasak pada

na prvi slog i dugosilazni je, dok je u poljskom na predzadnjem slogu i dinamički je, kratkosilazni. Taj izraz u hrvatskom označuje platnenu površinu simboličkog značenja predviđenu da se pričvrsti na stijeg, dok je u poljskome jeziku to izraz za pribor za jelo, ili automobil srpske tvornice Zastava. Još neki primjeri prikazani su u Tablici 5.

Tablica 5. Djelomični hrvatsko-poljski lažni prijatelji koji se razlikuju ortografski i naglasno

hrv.	polj.	Značenje
<i>bijêg</i>	<i>biêg</i>	trka, trk; tok, tijek, protjecanje; kretanje, hod rad; trčanje; brzina
<i>nâstava</i>	<i>nastâwa</i>	dio oltara iznad propovjedničkog stola; artikulacija glasnika; vrijednost veličine
<i>kâpljica</i>	<i>kaplîca</i>	kapela, kapelica, crkvica ili manji izdvojen prostor s jednim oltarom

3.2.5. Lažni prijatelji koji se razlikuju s obzirom na vrstu riječi kojoj pripadaju

U istraživanju područje pripadaju i izrazi koji se razlikuju jedino prema vrsti riječi kojoj pripadaju. Jedan od najčešćih parova koji pripadaju toj skupini jest par *râno* – *râno*. Taj se par u potpunosti podudara na ortografskoj i fonetskoj razini. Ipak, hrvatski je izraz prema vrsti riječi prilog, a poljski imenica koja odgovara hrvatskom izrazu jutro.

3.2.6. Lažni prijatelji koji se razlikuju s obzirom na vrstu riječi i naglasak

Osim što djelomični par može razlikovati vrsta riječi, uz tu se karakteristiku može pojaviti i razlika u naglasku. Hrvatski izraz *gûst* prema vrsti riječi pridjev je muškoga roda, dok je njegov poljski parnjak *gûst* prema vrsti riječi imenica muškoga roda koja označava ukus; *têk*. U hrvatskom je izrazu naglasak dugosilazni, a u poljskom tipičan dinamički. Još neki primjeri djelomičnih lažnih prijatelja koje karakterizira razlika s obzirom na vrstu riječi i naglasak prikazani su u Tablici 6.

Tablica 6. Lažni prijatelji koji se razlikuju prema vrsti riječi i naglasku

hrv.	Vrsta riječi	polj.	Vrsta riječi	Značenje
<i>jâko</i>	prilog	<i>jâko</i>	veznik	kao
<i>lûd</i>	pridjev m. r.	<i>lûd</i>	imenica m. r.	narod
<i>pónoć</i>	imenica ž. r.	<i>pðnoć</i>	prilog	navodno
<i>têñ</i>	imenica m. r.	<i>têñ</i>	zamjenica	ovaj, taj

3.2.7. Lažni prijatelji koji se razlikuju prema vrsti riječi i ortografskoj realizaciji

U kombinaciji s razlikom u vrsti riječi može se pojaviti i razlika u ortografiji. Jedan od takvih primjera je i par *vîtkâ* – *wîtkâ*. Razliku čine grafemi *v* i *w* te vrsta riječi: hrvatski parnjak je pridjev ženskoga roda, a poljski imenica ženskoga roda, a znači šiba ili grančica. Taj se par ortoepski potpuno podudara.

3.2.8. Lažni prijatelji koji se razlikuju prema vrsti riječi, naglasku i ortografskoj realizaciji

Razlika u vrsti riječi, naglasku i ortografskoj realizaciji može se pojaviti istodobno kao karakteristika te podskupine djelomičnih hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja. Neki od primjera prikazani su u Tablici 7.

Tablica 7. Lažni prijatelji koji se razlikuju prema vrsti riječi, naglasku i ortografskoj realizaciji

hrv.	Vrsta riječi	polj.	Vrsta riječi	Značenje
<i>dīvan</i>	pridjev m. r.	<i>dŷwan</i>	imenica m. r.	tepih
<i>lūdē</i>	komparativ priloga	<i>lūdzie</i>	imenica m. r. mn.	ljudi
<i>žūč</i>	imenica ž. r.	<i>žŷć</i>	infinitiv	žvakati, preživati

3.3. Asocijativni hrvatsko-poljski lažni prijatelji

Hrvatsko-poljski lažni prijatelji koji se međusobno ne razlikuju samo, primjerice, u jednom grafemu karakterističnom za hrvatski ili poljski jezik, već su zapis i fonetska realizacija posve drugačiji, nazivaju se asocijativnim parovima lažnih prijatelja jer zbog svojeg asocijativnog obilježja navode govornika na pogrešno značenje. Upravo zbog toga te zbog ovjerenih čestih pogrešaka zaslužuju status lažnih prijatelja. Pregled nekih od asocijativnih hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja prikazan je u Tablici 8.

Tablica 8. Asocijativni hrvatsko-poljski lažni prijatelji

hrv.	Izgovor	polj.	Izgovor	Značenje
<i>dob</i>	[ˈdɔːb]	<i>dąb</i>	[ˈdɔb]	<i>hrast</i>
<i>dvorac</i>	[dvoːrats]	<i>dworzec</i>	[ˈdvoʒɛts]	<i>kolodvor</i>
<i>greben</i>	[grɛbeːn]	<i>grzebień</i>	[ˈgʒɛbiɛɲ]	<i>češalj</i>
<i>lipanj</i>	[liːpap]	<i>lipiec</i>	[ˈlʲpiɛts]	<i>srpanj</i>
<i>luster</i>	[lŷster]	<i>lustro</i>	[ˈlustrɔ]	<i>zrcalo</i>
<i>srpanj</i>	[sřpap]	<i>sierpień</i>	[ˈɛɛrpiɛɲ]	<i>kolovoz</i>
<i>vrijedan</i>	[vriɛdan]	<i>wredny</i>	[ˈvredni]	<i>uvredljiv, opak, zao, podao</i>

Zbog svoje karakteristike da govornika navode na isto značenje, navedeni primjeri potpunih, djelomičnih i asocijativnih hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja i Hrvate koji uče ili govore poljski kao i Poljake koji uče ili upotrebljavaju hrvatski jezik navode na pogrešno tumačenje jezika i uporabu pogrešnih izraza u pogrešnom kontekstu. To često dovodi do nesporazuma, a nerijetko i do smiješnih situacija.

Primjerice, ako govornik poljskoga jezika koji uči hrvatski jezik kaže:

U lipnju trgovine rade od 9 godina.,

jer je pogrešno na hrvatski prilagodio poljsku rečenicu:

W lipcu sklepy pracują od godziny 9.,

zapravo želi reći:

U srpnju trgovine rade od 9 sati.

Još neki od zabilježenih primjera uporabe hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja vide se u Tablici 9.

Tablica 9. Primjeri uporabe hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja

Ako Poljak kaže...	...na poljskom misli...	...a zapravo želi reći...
Puška graška stoji u pivnici.	Puszka groszku stoi w piwnicy.	Konzerva graška stoji u podrumu.
U listopadu jašem u Hrvatsku.	W listopadzie jadę do Chorwacji.	U studenom idem u Hrvatsku.
Dvorac je na zahodu.	Dworzec jest na zachodzie.	Kolodvor je na zapadu.
Poslodavac je zatrudnio pristojnog momka.	Pracodawca zatrudnił przystojnego chłopaka.	Poslodavac je zaposlio naočitog momka.
Smeta mi brak pravedne štuke.	Przeszkadza mi brak prawdziwej sztuki.	Smeta mi nedostatak prave umjetnosti.

4. Konceptija Rječnika hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja

Ovom članku prethodi rad na rječniku hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja započeto u okviru kolegija *Leksikologija i frazeologija poljskog jezika* na studiju polonistike u ak. god. 2007./2008. Cilj je izrada takva rječnika koji će studentima, ali i ne samo njima, olakšati učenje i usvajanje inojezičnoga poljskoga. Naravno, pretpostavka je da će se njime služiti i studenti inojezičnoga hrvatskoga.

Korpus je dobiven ispisivanjem riječi iz rječnika poljskoga jezika M. Szymczaka i M. Bańka i *Poljsko-hrvatskoga rječnika* (Moguš i Pintarić 2002). Korišteni rječnici jesu rječnici kojima je polazni jezik poljski jer je autoricama⁸, kao govornicama čiji je materinski jezik hrvatski, lakše prepoznati poljski parnjak nego obrnuto. Nakon što su popisani svi ovjereni i potencijalni parovi lažnih prijatelja, prema abecednom su redosljedu uvršteni u koncepciju rječnika. Značenja hrvatskih parnjaka provjerena su u *Rječniku hrvatskoga jezika* V. Anića (2004).

Budući da je rječnik hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja zamišljen tako da mu je polazni jezik hrvatski, parovi hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja poredani su prema abecednome redosljedu hrvatskoga parnjaka. Svaki par lažnih prijatelja nalazi se u vlastitoj tablici radi bolje preglednosti. Primjer leksikografske jedinice jednog hrvatsko-poljskog para lažnih prijatelja prikazan je na Slici 1.

Tablica se sastoji od četiri reda, od kojih su svi, osim prvoga, podijeljeni u dvije kolone; lijeva kolona odnosi se na hrvatski parnjak, a desna na poljski. U vrhu tablice, u prvome redu, nalazi se određeni hrvatsko-poljski par lažnih prijatelja; s lijeve se strane nalazi hrvatski, a s desne njegov poljski parnjak. Drugi red tablice predviđen

⁸ Pet autorica – Željka Čović, Ivana Grubišić, Ana Makelja, Iva Miličević i Nikolina Sokolić, uz mentoricu dr. sc. Ivanu Vidović Bolt, akademske godine 2007./2008. u sklopu kolegija *Poljska leksikologija i frazeologija* – započelo je projekt izrade *Rječnika hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja*.

Slika 1. Primjer leksikografske jedinice hrvatsko-poljskog para lažnih prijatelja

VJEŽBA – WIERZBA	
 im. ž. r.	 im. ž. r.
<ol style="list-style-type: none"> 1. ponavljanje neke radnje da bi se u njoj stekla vještina 2. zadatak koji se daje radi boljeg upoznavanja predmeta i radi stjecanja radnih navika 3. vojna služba redovnih ili pričuvnih vojnika (<i>vojn.</i>) 	vrba
<p>Ova <i>vježba</i> nam pomaže u poboljšavanju naših fizičkih mogućnosti.</p> <p>Pa vidite; sad su šetnje, onda će doći većemje, zimi opet kakva plesna <i>vježba</i> — i uvijek se nađe nešto.</p> <p>Da, bila je to planirana vojna <i>vježba</i> a zavšnu operaciju uspješno su izveli piloti dva lovca, SU-24PM.</p>	Zza brzôzi <i>wierzb</i> , stojącychnad potokiem, widać było trzy skulone postacie.

je za određivanje vrste riječi i gramatičkih kategorija: roda, broja, padeža, vremena i lica, čemu prethode hrvatska i poljska zastavica. Sva moguća značenja pojedinog parnjaka ispisana su u trećem redu tablice. Ako se neka značenja parnjaka podudaraju, ona su označena zvjezdicom. Naposljetku, četvrti red tablice donosi prikaz uporabe pojedinog parnjaka u kontekstu (ili kontekstima) koji odgovara navedenu značenju (značenjima). Navedeni su primjeri ekscerpirani iz dostupnoga internetskog korpusa hrvatskoga (<http://riznica.ihj.hr/>), odnosno poljskoga jezika (<http://korpus.pwn.pl/>) ili su ih osmislile same autorice.

5. Zaključak

Pojava lažnih prijatelja u hrvatsko-poljskim i poljsko-hrvatskim jezičnim dodirima neiscrpna je tema i uvijek prikladna i poželjna u učenju jezika kako bi se izbjegli ili barem ublažili neki mogući nesporazumi. Izdvojeni primjeri potvrđuju važnost izrade hrvatsko-poljskoga rječnika lažnih prijatelja koji će, uz postojeći *Poljsko-hrvatski rječnik aproksimata* uvelike unaprijediti kvalitetu nastave i proces usvajanja inojezičnoga poljskoga, ali i hrvatskoga.

Literatura

- Anić, V. (2004) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber.
- Benešić, J. (1937) *Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego*, Warszawa: Instytut Wydawniczy.

- Ivir, V. (1968) Serbo-Croat-English False Pair Types, *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia*, 25–26, 149–159.
- Ivir, V. (1984) Teorija i tehnika prevođenja. // *Udžbenik za III i IV razred srednjeg obrazovanja prevodilačke struke*. Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Komorowska, E., Pintarić, N. (2010) Vrijedan czyli pracowity? O aproksymatach polsko-chorwackich. *Słowo, Tekst, Czas X*, Aleksiejenko, M. i Walter, H. (red.), Szczecin - Greifswald: Uniwersytet Szczeciński.
- Lewis, K. (2002) Rječnik hrvatskih i slavenskih lažnih prijatelja, *Filologija*, 38–39, 1–6.
- Lewis, K. (2005) *Lažni prijatelji (hrvatsko-ruski i hrvatsko-slovenski) – metodologija, tipologija, obradba. Kvalifikacijski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Lewis, K. (2008) Dva aspekta neodređenosti pojma lažni prijatelji. // *Slavistika dnes: vlivy a kontexty, Konference mladých slavistů II*; ur. Marek Příhoda i Hana Vanková, Praha – Červený Kostelec: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze – Pavel Mervart, 173–189.
- Lewis, K. (2010) *Hrvatsko-ruski lažni prijatelji. Doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Lotko, E. (2000) *Slovník lingvistických termínů pro filology*, Olomouc: Univerzita Palackého.
- Ljubičić, M. (2011) *Posuđenice i lažni parovi. Hrvatski, talijanski i jezično posredovanje*, FFpress. Zagreb.
- Majewska, M. (2002) *Homonymia i homonimy w opisie językoznawczym*, Warszawa: Elipsa.
- Moguš, M. i Pintarić, N. (2002) *Poljsko-hrvatski rječnik*, Zagreb: Školska knjiga.
- Olujić, I. i Bošnjak Botica, T. (2007) Rumunjsko-hrvatski lažni parovi, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Pirjavec Marčeta, T. (2005) Neki hrvatsko-talijanski lažni parovi u jeziku struke, u *Jezik u društvenoj interakciji. Zbornik radova sa savjetovanja Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku*. Ur. D. Stolac, N. Ivanetić i B. Pritchard. Zagreb – Rijeka: HDPL. 401-407.
- Popović, M. i Trostinska, R. I. (1988) O međujezičnoj (hrvatskosrpsko-ruskoj) homonimiji, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 23, 53–62.
- Samardžija, M. (1989) Homonimi u hrvatskom književnom jeziku. *Radovi zavoda za slavensku filologiju*. 24. 1-7.
- Szpila G. (2005) False friends in dictionaries. Bilingual false cognates lexicography in Poland. URL: <http://ijl.oxfordjournals.org/cgi/reprint/19/1/73> (18.02.2009.)
- Szymczak, M. (1993) *Słownik języka polskiego I-III*, Warszawa: PWN.
- Tafra, B. (2005) *Od riječi do rječnika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Tokarz, E. (1998) *Pułapki leksykalne. Słownik aproksymatów polsko-chorwackich*, Katowice: Śląsk.
- Wilczyńska, W. „Faux amis“ czy „amis infidèles“ – definicja a praktyka. 1992. URL: www.lingwistyka.uni.wroc.pl/jk/pobierz.php?JK-07/JK07-wilczynska.pdf (16.11.2011.)

Do the leaves fall in Fall for Poles?

About the Croatian-Polish false friends

A person who learns a foreign language can often come across words which sound or read the same as words in his native language, but are different in meaning, leading to misunderstandings. These words, which, in two different languages, sound or look similar, yet have a different meaning, belong to the area of interlingual homonymy, which in linguistics is known under various terms, including false friends. Foreigners who learn the Croatian language, because of the great similarity between Croatian and Polish, especially Poles, who learn the Croatian language, must deal with a large number of false friends. It is easy to imagine how the existence of a sort of a guidebook for Croatian-Polish homonymy would greatly facilitate this difficult task for foreigners. With this idea, five years ago, within the course “Lexicology and Phraseology of Polish language” at the Department for Polish Language and Literature of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, a project was launched to create a dictionary which would cover all the most frequent Croatian-Polish false friends. The aim of this presentation is to introduce the general problem of false friends, with emphasis on Croatian-Polish homonymy. There will also be a presentation of this project - the Croatian-Polish false friend dictionary – showing the objectives of the project and the visual design of the dictionary. In the end, there will be some examples of the Croatian-Polish false friends which for Polish people learning Croatian are the most troublesome.

Key words: *false friend, Croatian, Polish, dictionary*

Ivančica Banković-Mandić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Koje naglaske strancima – klasične ili prihvaćene?

U stručnoj suvremenoj literaturi koja se bavi naglascima uz opise hrvatske standardne prozodije (nazivane još i klasični štokavski) nailazimo i na nazive – verificirana norma, uporabna norma, općeprihvaćeni izgovor, prihvaćeni izgovor itd. Zajedničko je svim tim nazivima da opisuju izgovor koji odstupa od nekih naglasnih pravila hrvatskog standarda, ali je taj izgovor prihvatljiv u javnom govoru i većina ga govornika ne prepoznaje kao nestandardni oblik te dio stručnjaka smatra da bi upravo takve naglaske trebalo preporučiti u nastavi hrvatskog kao stranog. Problem je što općeprihvaćeni naglasci nisu sustavno opisani i ne može ih se naći u rječnicima i priručnicima.

Autori udžbenika hrvatskog jezika za neizvorne govornike u rječnicima uglavnom ne označuju naglaske. Oni koji to ipak čine, odlučuju se za klasične naglasne oblike. Na nižim razinama učenja uglavnom se označuje samo mjesto naglasaka. Neki autori označuju duge i kratke naglaske – ne analiziraju ton (uzlazni i silazni), tj. sve kratke naglaske označuju oznakom za kratkouzlazni naglasak, a sve duge naglaske oznakom za dugouzlazni.

Većina lektora ne ispravlja studentima naglaske. Polaznici Croaticuma imaju jedan sat tjedno govorne vježbe. Na nižim stupnjevima ispravlja im se samo mjesto naglasaka. Na najvišim stupnjevima studenti uvježbavaju i vrste naglasaka. Upoznaju se i s klasičnim i s općeprihvaćenim naglascima. Prema dosadašnjim zapažanjima bliži su im općeprihvaćeni naglasci.

Ključne riječi: *naglasci, standardna prozodija, općeprihvaćeni naglasci, hrvatski kao drugi i strani*

0. Uvod

Suvremena literatura koja se bavi ortoepijom hrvatskog standarda pokušava (re-)definirati standardni naglasni sustav. Klasični štokavski ili klasični tip općeg hrvatskog jezika (Škarić 2009) opisan je u normativnim priručnicima i kodificiran. U literaturi nailazimo i na nazive – verificirana norma, uporabna norma, općeprihvaćeni izgovor, prihvaćeni izgovor itd. Tim se terminima nastoji opisati izgovor koji odstupa od nekih naglasnih pravila hrvatske standardne prozodije, ali je prihvatljiv u javnom govoru i na njega većina govornika reagira povoljno (ne prepoznaje ga kao nestandardni izgovor) te dio stručnjaka smatra da bi upravo takve naglaske trebalo preporučiti u nastavi hrvatskog kao stranog. Problem je što takvi općeprihvaćeni naglasci nisu sustavno opisani i ne može ih se naći u rječnicima i priručnicima.

Neusvojenost standardnih oblika naglasaka i ustrajnost nestandarda Mićanović (2001: 99) objašnjava sociološkim razlozima pozivajući se na razmišljanja Lippi Green koja navodi da socijalni identitet započinje zemljopisnim, spolnim i dobnim činjenicama, ali i jezikom gdje posebno mjesto pripada akcentu (prema Mićanović 2006). Otpor prema standardnim naglascima može se objasniti činjenicom da standard zapravo nije neutralan ili da je samo prividno neutralan (Škiljan 1998) pa ga dio govornika ne smatra svojim niti se može identificirati s takvim izgovorom.

Udier i Gulešić Machata (2011) postavljaju pitanje ima li smisla neizvornoga govornika poučavati višem standardnom jezičnom varijetetu s obzirom na činjenicu da ni najveći broj izvornih govornika hrvatskoga jezika njime ionako ne vlada. Klasični štokavski izgovor je u jezičnoj literaturi dio višeg jezičnog varijeteta iako i općeprihvaćeni naglasni sustav pretendira to postati (Škarić 2009). Udier i Gulešić Machata (2011) pri određivanju nižeg jezičnog varijeteta navode usvajanje mjesta naglasaka ne precizirajući kojega tipa – klasičnog štokavskog ili općeprihvaćenog.

1. Obilježja hrvatske standardne prozodije – klasičnog štokavskog tipa

Mogu li sljedeći naglasci, preuzeti iz hrvatskih rječnika i gramatika, ilustrirati suvremeni hrvatski standard: *televízija, laboràtorij, pòslòvnica, jèlòvnik, depilátor, domòrodac, domòroci...*? Vjerojatno ne. Pranjković (2001) navodi kako normativci inzistiraju na klasičnoj akcentuaciji koja je većini govornika hrvatskog jezika strana i uči se kao strana.

Klasični štokavski tip naglašavanja određen je četirima naglascima, zanaglasnom dužinom (koja izostaje samo u razgovornom jeziku (Barić, E. i sur. 1995: 70)) i pravilima o distribuciji naglasaka. Prema pravilima naglasci se ne mogu realizirati na posljednjem slogu, ali dopuštena su neka odstupanja od tog pravila (Barić, E. i sur. 1995: 71). I takve se riječi mogu prihvatiti kao naglasne dublete, a i običnije su nego riječi s naglasnim svojstvima koja su u skladu sa sustavnom naglasnom normom. Isti izvor navodi da se silazni naglasci u nepočetnom slogu riječi javljaju samo u nekih kategorija riječi uz naglasna svojstva prema sustavnoj naglasnoj normi koja se donose na prvome mjestu. To je, primjerice, slučaj u:

- a) složenicama: *brodòvlàsnik – brodovlàsnik*
- b) posuđenicama: *dirigent – dirigènt, televízija – televízija – televízija*
- c) stranim vlastitim imenima: *Vòltèr – Voltèr*
- d) G mn. riječi s nepostojanim *a* i s uzlaznim naglascima u ostalim padežima: *iskùstāvā – iskûstāvā*
- e) kriticama koje se izgovaraju nazivima početnih slova: *esàdê – esadê*

O većoj otvorenosti prema dubletama pišu i Silić i Pranjković (2005: 20) te navode da se u nekim područjima zapadnoštokavskih govora, koji su u osnovici hrvatskog standardnog jezika, pojavljuju silazni naglasci i na nepravome, pa onda i na zadnjem slogu (organizàtor, asistènt, kontinènt...) Takve naglaske hrvatski standardni jezik, posebno njegov razgovorni stil, počinje primati kao pravilne. A dužinu isti izvor

objašnjava kao činjenicu strukture hrvatskog jezika te je treba pisati svugdje gdje to gramatika nalaže, a u komunikaciji se „i izgovara i ne izgovara.“

Općenito, dublete se u literaturi dopuštaju, ali ne kodificiraju, a izgovor oblika koji su općeprihvaćeni treba unositi u rječnike i priručnike (Škarić 2003:486). Kodifikator, općenito, treba odustati od ideje da je u kodifikaciji naglasaka moguće donijeti jedno rješenje i da će ono biti prihvaćeno Mićanović (2006: 101). Standardni izgovor trebao bi biti nadregionalan, ne bi smio pružati informaciju o govornikovu podrijetlu. No ako ga čak ni tzv. modelski govornici, npr. govornici javne televizije, ne žele govoriti, onda se može reći da klasični štokavski naglasci ne uživaju prestiž, a za prihvatljivost nekog jezika važno je da se upotrebljava s prestižem. To je ključan termin za provjeru uspješnosti jezičnih mjera i postupaka (Bartsch 1987. i Haarmann 1989. i 1990. prema Mićanović 2006).

2. Obilježja općeprihvaćenog izgovora

Naziv općeprihvaćeni izgovor objašnjava Varošaneć-Škarić (2003) obrazlažući da su termini opći (*general*) i prihvaćeni (*RP – received pronunciation*) potvrđeni u brojnim rječnicima, priručnicima i znanstvenim radovima. Što je u engleskoj literaturi *received pronunciation* objašnjava Kalogjera (2003) navodeći da je to izgovor kojim se služi manjina engleskog pučanstva, tzv. viša srednja klasa i asocira na društveno uspješne govornike. Služi i kao model kojim se strance poučava engleskom. Zbog demografskih pojava u Engleskoj mnogo se visokoškoloovanih ljudi ne služi RP-em kako je on tradicionalno opisan, već mladi ljudi modificiraju svoj izgovor prema dotad neprestičnim lokalnim izgovorima. Taj je izgovor kompromis tradicionalnog RP-a i lokalnog izgovora nižih slojeva. Ako to pokušamo prenijeti u poučavanje hrvatskoga kao drugog i stranog, trebalo bi se prvo definirati koji to izgovor, koji naglasci uživaju prestiž i asociraju na društveno uspješne govornike. Kalogjera predlaže (2003: 188) da treba opisati tip izgovora i prozodiju na koju ispitanici povoljno reagiraju. Ona se tada može preporučiti u nastavi hrvatskog kao stranog, može se ocrtati u nastavi hrvatskog jezika u školi, bez zahtjeva da se potpuno svlada.

Glavne su odlike općeprihvaćenog izgovora koji izrasta iz svih hrvatskih govora (Škarić 2002: 116 i 2003): zadržavanje naglasaka strane riječi – silazni naglasak je na nepočtnom slogu (to je u nekim gramatikama hrvatskog jezika dopušteno kao dubletna naglasna inačica, u općeprihvaćenom je izgovoru to pravilo) i nikad ne metatonira; u nekim paradigmatama silazni je naglasak također dopušten na nepočtnom slogu; prelaženje naglasaka na proklitiku nije obavezno, ali je preporučljivo prelaženje na negaciju kod dvosložnog prezenta (npr. *nè volim*) i poželjno je prelaženje na prefiks unutar riječi, npr. *zàpāmtiti* (Škarić 2003); zanaglasne se dužine ne izgovaraju osim kad imaju razlikovnu ulogu i kratkouzlazni se naglasak neutralizira (dopušten je izgovor kratkosilaznog naglasaka umjesto kratkouzlaznog). U nekim kodificiranim rješenjima jedni autori imenice *i*-sklonidbe bilježe s kratkosilaznim na prvom slogu, drugi s kratkouzlaznim naglaskom (Marković 2007). Tu pojavu možemo shvatiti

kao toleranciju norme na zamjenjivanje kratkouzlaznog naglasaka kratkosilaznim jer tako različito označenih riječi ima mnogo da bi se tumačile pogreškom. U općeprihvaćenom izgovoru neprihvatljiva su hiperkorektna prelaženja uzlaznih naglasaka na prethodni slog. Te, sociofonetskim ispitivanjima uočene prozodijske osobine, široko su prihvaćene u općem hrvatskom jeziku (Škarić: 2009), tj. uključuju i štokavske i čakavske i kajkavske govore te tako oblikuju prepoznatljiv identitet hrvatskog jezika – njegovo tronarječno jedinstvo, tzv. ča-kaj-što konfiguraciju (Škarić 2009: 20). Takve naglaske neki autori (Banković-Mandić i dr. 2010) predlažu kao određenje hrvatskog izgovornog identiteta kojem bi se poučavalo neizvorne govornike.

3. Naglasci u udžbenicima hrvatskog jezika za neizvorne govornike

Autori udžbenika hrvatskog jezika za neizvorne govornike u rječnicima uglavnom ne označuju naglaske. Neki autori to ipak čine i to posebno za više i najviše razine učenja i tada se odlučuju za klasične naglasne oblike, npr. Korom (2005) u *Kroatisch für die Mittelstufe* te Vasiljeva i Pešorda (2007) u *Horvatska mova*. Na nižim razinama učenja uglavnom se označuje samo mjesto naglasaka. Neki autori (npr. Engelsfeld 2000) označuju duge i kratke naglaske – ne analiziraju ton (uzlazni i silazni). Sve kratke naglaske označuju oznakom za kratkouzlazni naglasak, a sve duge naglaske oznakom za dugouzlazni. To može dovesti do zabune na najvišim stupnjevima učenja ili u učenika koji se koriste i rječnicima s četveronaglasnim sustavom. Studenti hrvatskog kao inog jezika služe se rječnicima koji najčešće imaju označeno mjesto naglasaka točkom ispod naglašenog vokala i oznaku (crticu) zanaglasnog dugog sloga.

Kratak nasumični pregled udžbenika hrvatskog jezika za strance navodi na sljedeći zaključak: ako se autori nisu odlučili za klasične štokavske naglaske, njihovi udžbenici i zvučni napisi imaju puno pogrešnih, a ne tzv. općeprihvaćenih naglasaka. Jedni hrvatski naglasni sustav opisuju kao jednostavan, drugi kao vrlo složen.

Udžbenik Davida Norrisa *Croatian – be where you want to be with teach yourself* (2003) namijenjen je apsolutnim početnicima. U uvodu autor objašnjava da je hrvatski jezik jednostavan što se tiče izgovora i naglasaka. Navodi da naglasak može biti na svakom slogu osim na zadnjem te da rijetki govornici razlikuju sva četiri naglasaka. Naglasci u udžbeniku nisu označeni. Na cd-u su općeprihvaćeni, klasični štokavski naglasci i pogrešni: *Dobro govòrite, Hrvât, Englêz, Ènglez, I vi govòrite hrvatski, Da vas ùpoznam, makedònski, bazên, parkîra auto, hotèl, restorân, jèlovník...*

U udžbeniku *Colloquial Croatian and Serbian – The Complete Course for Beginners* (Hawkesworth 1999) navodi se da su od svih slavenskih jezika hrvatski i srpski jezik za engleske govornike najlakši. Ne navode se pravila o mjestu naglasaka, navodi se da tradicionalna literatura donosi četiri naglasaka, a naglasak ne može biti na kraju. Naglašeni je slog podcrtan u dijalozima. Dvosložne i jednosložne riječi nemaju oznaku naglasaka uz objašnjenje da naglasak ne može biti na kraju. Naglasci su klasični štokavski (*atèlje*), općeprihvaćeni, zagrebački (*Mogao bih vas ja otprátiti, odgovàra Maja, ostajati, Dođite da Vam pokažemo stan, Lako ćemo to izvaditi, pokažemo, predlažem,*

razmisliti) i pogrešni – neovjereni (*upoznati se, umivaonik, frižider, zaustavna traka*). Katkad je podcrtan suglasnik: kod *Slavka* ili riječ ima dva označena naglasaka: *obitelj*.

Mladen Engelsfeld (2000) u svojem udžbeniku *Croatian through conversation* smatra da hrvatski naglasni sustav nije jednostavan, u ruralnim krajevima je posebno kompliciran za početnike. Naglasak može biti, dodaje, na bilo kojem slogu, najčešće je na početku, a vrlo rijetko na posljednjem slogu. U rječniku je zabilježeno i nekoliko pogrešnih naglasaka: *donèsti, kazàlište* itd.

Rječnik u udžbeniku *Dobro došli 2* (2007) Jasne Barešić akcentuiran je klasično štokavski: *Àustràlija, bicìkel, bràzgotina, Finkinja, higijènski, kesten-pirè, radijātor*. Ima i nekoliko pogrešnih naglasaka: *neprístōjan, pròfesorica*.

Zvučni zapisi cd-a *Učimo hrvatski 3* (2002) i *Učimo hrvatski 4* (2002) Centra za strane jezike Vodnikova imaju klasični štokavski izgovor, kao i rječnici uz udžbenik (tu ima i neobičnih naglasnih rješenja kojima se poštuje pravilo o naglašavanju diftonga iz latinskog jezika, ali ti oblici nisu zaživjeli u hrvatskom jeziku: *àerodrom*). Ista je riječ u jednom drugom udžbeniku (Vasiljeva i Pešorda 2007) zabilježena kao *aeròdrom*. Zvučni zapisi Centra za strane jezike Vodnikova bilježe i prebacivanje naglasaka na proklitiku: *Najljepši pogled na grād*. Ima i nekoliko odstupanja od klasičnoga štokavskog naglašavanja: *Bojím se da su premāle*.

Udžbenici *Hrvatski za početnike 1: udžbenik hrvatskog kao drugog i stranog jezika* (2006), *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike* (2008), *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj* (2011) u rječnicima imaju zabilježene klasične štokavske naglaske – podcrtan je naglašeni samoglasnik. U njihovim fonetskim dodacima uvježbavaju se naglasni obrasci riječi iz lekcija. Na zvučnim zapisima izgovoreni su klasični i općeprihvaćeni naglasci (uglavnom nema prelaženja naglasaka na proklitiku, kratkouzlazni je naglasak zamijenjen kratkosilaznim, nema zanaglasnih dužina).

4. Naglasci na govornim vježbama *Croaticuma* – Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik

Budući da je nastavnik najvažniji izvor znanja koje učenici u razrednoj situaciji trebaju usvojiti (Čurković-Kalebić 2003), on je i modelski govornik u području ortoepije. To implicira da će studenti lektora koji govori klasičnim štokavskim imati naglasni sustav bliži klasičnom štokavskom, a studenti lektora koji govori općeprihvaćenim hrvatskim govorit će tim naglascima. Kada na *Croaticum* dolaze studenti s lektorata hrvatskog jezika, oni su slika svojeg modelskog govornika – lektora. Tako, primjerice, ako lektor govori nekim lokalnim naglasnim sustavom (npr. zagrebačkim: *popravljam, zaboravljam* i sl.), i studenti će se koristiti istim naglasnim obrascem. Prema dosadašnjim saznanjima lektori na jezičnim vježbama hrvatskog kao inog ne ispravljaju studentima naglaske. Propuštanje ispravljanja naglasaka na jezičnim vježbama može se smatrati opravdanim jer s komunikacijskog stajališta na nastavi jezičnih vježbi i nije prikladno. U literaturi (Bošnjak, Filipović 2009) problemu isprav-

ljanja pristupa se s dva stajališta – komunikacijskog i pedagoškog. Ako bi zbog nezumijevanja izrečenog došlo do prekida komunikacije i ako su se određene strukture dovoljno poučavale, a istovremeno su primjerene učenikovu jezičnom razvoju, učitelj može ispraviti pogrešku na najprikladniji način. Što se naglaske tiče, mogla bi se preporučiti intervencija ako učenik uporno govori pogrešno mjesto naglaske (neovjereno) na strukturama koje su već usvojene i dugo se na njima radilo. Česte hiperkorekcije u izgovoru izvornih govornika hrvatskog jezika (*izdržati, četvrtak* i sl.) možemo nazvati izvornim odstupanjima jer se izvornim odstupanjima nazivaju odstupanja od hrvatskog standarda koja se mogu čuti u govoru izvornih govornika hrvatskog jezika (Gulešić-Machata i Udier 2008).

Polaznici *Croatiuma* imaju jedan sat tjedno govorne vježbe koje izvode fonetičari. Za sada, ukupno oko 15 sati po semestru. Uz korekciju izgovora pojedinih glasova na nižim stupnjevima usvajaju i mjesto naglaske. Česte su pogrešne realizacije naglaske na prvom slogu – primjerice studenti često govore **obitelj**, **pročitati** i sl. Uvježbavanje mjesta naglaske izvodi se tako da studenti slušaju tekst i potom trebaju označiti naglašene vokale. Nakon ponovljenih slušanja i fonetičarevih korekcija, trebaju na isti način pročitati tekst. To se čini jednostavno, ali velik dio učenika vrlo teško može prepoznati koji je vokal naglašen i potom izgovoriti riječ s pravilnim mjestom naglaske. Studenti uvježbavaju i česte naglasne obrasce u kojima naglasak u padežima i glagolskim oblicima mijenja mjesto (npr. **šešir** – **šešira**, **zaštititi** – **zaštićen**). Ovdje su česte pogreške zadržavanja mjesta naglaske ishodišne riječi – npr. i u genitivu studenti zadržavaju naglasak nominativa: **šešira** ili u izgovoru pasivnog pridjeva naglasak infinitiva: **zaštićen**. Na srednjim razinama učenja usvajaju duge i kratke slogove (npr. On **mōra** učiti. /To je njegova noćna **mōra**. Njezina je **kōsa** duga. /To je **kōsa** crta. **Tēk** danas bolesnik ima dobar **tēk**.). Također, usvajaju i prelaženje naglaske na proklitiku u jednostavnijim situacijama: (ne)prelaženje naglaske na negaciju: **ne** može, **ne** voli, **ne** želi. Na najvišim stupnjevima studenti uvježbavaju i vrste naglasaka. Upoznaju se i s klasičnim i s općeprihvaćenim naglascima te informiraju o lokalnim naglascima. Prema dosadašnjim zapažanjima lakše ostvaruju općeprihvaćene naglaske – govore strane riječi s naglaskom na posljednjem slogu; kratkouzlazni naglasak, kao i većina izvornih govornika, uglavnom ne čuju i ne mogu ga realizirati te se na njemu ni ne inzistira. Zanaglasnu dužinu uopće ne govore.

5. Zaključne napomene

S obzirom na različit pristup poučavanja hrvatskog kao inog jezika u višem i nižem jezičnom varijetetu može se preporučiti da se samo za najvišu razinu poučavanja (i to samo jezičnih stručnjaka) visokog jezičnog varijeteta primjenjuje klasični model – sva četiri naglaske, zanaglasne dužine, pravila o distribuciji. Kao što to navode Udier i Gulešić-Machata (Udier i Gulešić-Machata 2011), u poučavanju učenika nižem varijetetu dovoljno je inzistirati na mjestu naglasaka. Tonske kvali-

tete naglasaka, ali samo dugih (dugouzlazni i dugosilazni naglasak), treba ostaviti za visoke razine učenja visokog jezičnog varijeteta. Neinzistiranjem na klasičnim štokavskim naglascima izbjeći će se u učenju hrvatskog kao inog jezika čest tzv. hiperkorektan izgovor. Naime, učenici često počinju primjenjivati analogiju prebacivanja naglasaka i u riječima gdje je ishodišni naglasak bio uzlazni i govore: zāblistati, ĩstaknuti i sl. Za višu i nižu razinu učenja obaju varijeteta treba primijeniti općeprihvaćeni model bez straha da će se pri tom izgubiti štokavska osnovica standardnog jezika. Naglasci poput radijator i dokument dovoljno su štokavski i dovoljno visoki varijetet da bi ih i neizvorni govornici hrvatskog jezika govorili. Kada izvorni govornik govori općeprihvaćenim naglascima (zadržava naglasak strane riječi – silazni naglasak na nepočetnom slogu, neobavezno prenosi naglasak na proklitiku, ali uglavnom prenosi na negaciju kod dvosložnog prezenta (npr. nē volim) i poželjno na prefiks unutar riječi, ne izgovara zanaglasne dužine osim kad imaju razlikovnu ulogu i izgovara kratkosilazni naglasak umjesto kratkouzlaznog), njegov lokalni idiom nije prepoznat, tj. možemo reći da mu je izgovor standardan. Većina izvornih govornika govori o općeprihvaćenim naglascima kao o jednostavnijima za usvajanje u odnosu na klasične štokavske naglaske. Zašto se onda u poučavanju neizvornih govornika koristiti i izvornim govornicima nenaučljivim i stranim naglasnim obrascima?

Literatura

- Banković-Mandić, I., Carović, I., Grgić, A., Sokolić, N. (2010) *Hrvatski izgovorni identitet. III znanstveni skup Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb (poster).
- Barešić, J. (2007) *Dobro došli 2 – Udžbenik i rječnik za učenje hrvatskog jezika za strance*, Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, E. i sur. (1995) *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Kostrenčić, V., Kovačićek, M., Lukić, V. (2002) *Cd Učimo hrvatski 3*, Zagreb: Centar za strane jezike Vodnikova.
- Kostrenčić, V., Kovačićek, M., Lukić, V. (2002) *Cd Učimo hrvatski 4*, Zagreb: Centar za strane jezike Vodnikova.
- Bošnjak, M. Filipović, D. (2009) Međudjelovanje učitelja i učenika hrvatskog kao stranog jezika u nastavi, *Lahor* 8: 195-218.
- Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Udier, S.L. (2008) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike*, Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Udier, S.L. (2011) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj*, Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Udier, S.L. (2008) *Cd Razgovarajte s nama 1*, Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Udier, S.L. (2011) *Cd Razgovarajte s nama 2*, Zagreb: FF press.

- Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. L. (2006) *Hrvatski za početnike 1: udžbenik hrvatskog kao drugog i stranog jezika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. L. (2006), *Cd Hrvatski za početnike*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čurković–Kalebić, S. (2003) *Jezik i društvena situacija - istraživanja govora u nastavi stranog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Engelsfeld, M. (2000) *Croatian through conversation*, Zagreb: Mozaik knjiga.
- Hawkesworth, C. (1999) *Colloquial Croatian and Serbian, The Complete Course for Beginners*, London and New York: Routledge.
- Gulešić Machata, M., Udier, S. L. (2008) Izvorna odstupanja u hrvatskom kao inojezičnome, *Lahor* 5: 19-34.
- Kalogjera, D. (2003) Prihvaćeni izgovor vs. Received Pronunciation, *Govor XX*, 1-2, 277-288.
- Korom, M. (2005) *Kroatisch für die Mittelstufe*, Muenchen: Verlag Otto Sagner.
- Mićanović, K. (2006) *Hrvatski s naglaskom – standard i jezični varijeteti*, Zagreb: Disput.
- Norris, D. (2003) *Croatian – be where you want to be with teach yourself*, London: Hodder Education.
- Pranjković, I. (2001) Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme, u S. Monnesland (ur.) *Jezik i demokratizacija (zbornik radova) Language and democratization (proceedings)*. Sarajevo: Institut za jezik (Posebna izdanja, knj.12) 299-306.
- Silić, J., Pranjković, I (2005) *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, I. (2002) Naglasci iz suprotstavljenih pravila, *Govor XIX*, 2, 115-135.
- Škarić, I. (2009) *Hrvatski izgovor*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Škiljan, D. (1998) *Javni jezik. Pristup lingvistiци javne komunikacije*, Zemun, Beograd: Čigoja štampa.
- Udier, S. L. i Gulešić Machata, M. (2011) Kakvom jeziku poučavati neizvorne govornike? Viši i niži varijetet u poučavanju hrvatskoga kao inog jezika, *Nova Croatica: časopis za hrvatsku književnost i kulturu*, 5/5, 329–349.
- Varošaneć-Škarić, G. (2003) Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru, *Govor XX* 1-2, 469-489.
- Vasiljeva, L., Pešorda, D. (2007) *Horvatska mova*, Lavov: Lavovski univerzitet.

What kind of pronunciation we should teach foreigners?

In Croatian contemporary orthoepic literature there are a few similar terms which describe Croatian standard pronunciation (classical stocavian speech) such as verified standard, used standard, generally received pronunciation, received pronunciation. That different names should describe acceptable pronunciation in public speech which is not completely the same with classical stocavian speech but it is desirable and acceptable for the most of speakers of Croatian. Some linguists consider that this type of accents (generally received pronunciation) could be applied in teaching Croatian as foreign or second language. But, in Croatian linguistics handbooks and dictionaries we couldn't find them and they are not systematically described.

Authors of handbooks for Croatian as a foreign language in dictionary very seldom sign accents. If they do it, they are using Croatian classical stocavian model. In books for beginners we can find just sign for a place of accent. Some authors are using symbol ` for short accents and symbol ´ for long accents, they ignore tone.

The most of lecturers of Croatian doesn't correct accents to students. Students on *Croaticum* have one class period of phonetics per week. Beginners learn just place of accent. On higher level students learn also a type of accents. They learn Croatian classical stocavian pronunciation and generally received pronunciation which are closer (easier) to them.

Key words: *accent, standard prosody, received pronunciation, Croatian as foreign and second language*

Sanda Lucija Udier i Milvia Gulešić Machata

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Prijedlozi u hrvatskom kao inom jeziku: opis i obrada

U članku je riječ o pristupu obradi prijedloga u učenju i poučavanju hrvatskoga kao inog jezika. Progresija obrade prijedloga izravno ovisi o zastupljenosti prijedloga u hrvatskom jeziku, o značenju odnosa koje prijedlozi izražavaju te o progresiji obrade padeža, a pristup se temelji na povezivanju semantičkih i sintaktičkih obilježja prijedloga. Posebna se pozornost u nastavi pridaje obradi prijedloga čije značenje može biti različito u ovisnosti o sintaktičkoj okolini (npr. prijedlozi u i na koji mogu značiti cilj kada su dopunjeni imenskim riječima u akuzativu, odnosno mjesto kada su dopunjeni imenskim riječima u lokativu), zatim obradi prijedloga istoga značenja koji se nalaze u različitim sintaktičkim okolinama (npr. prijedlozi pred, pod, nad, među uz koje stoje imenske riječi u instrumentalu i ispred, ispod, iznad, između uz koje stoje imenske riječi u genitivu), kao i obradi prijedloga koji su često u anonimskim odnosima, a zahtijevaju različite padeže (iz – u, s – na). Dok se tradicionalno veća pozornost pridaje sintaktičkim obilježjima prijedloga, u ovom se članku ističe važnost semantičkih obilježja prijedloga, kao i potreba da se ona istraže s lingvističke i glotodidaktičke strane te da im se u nastavi hrvatskoga jezika za neizvorne govornike posveti posebna pozornost.

U radu se govori o obradi prijedloga ponajprije na stupnjevima od A1 do B1 po ZEROJ-u, ali se predlažu i smjernice njihove obrade na višim stupnjevima učenja hrvatskoga kao inog jezika.

Ključne riječi: hrvatski kao ini jezik, prijedlozi, sintaktička i semantička obilježja prijedloga, obrada prijedloga

0. Uvod

Već iz same definicije prijedloga kao riječi koje izražavaju odnose među riječima u rečenici proizlazi zaključak da je to vrlo važna vrsta riječi, kao i pretpostavka da su prijedlozi vrlo često zastupljeni u svim vrstama tekstova u hrvatskom jeziku. Ta je pretpostavka potvrđena malim pokusom kojemu je cilj bio utvrditi aproksimativnu zastupljenost prijedloga. Za potrebe ovoga rada analizirane su vrste riječi u različitim tekstovima na hrvatskom jeziku. Analiza je pokazala da je u njima, ovisno o tekstu, svaka deveta ili deseta riječ bila prijedlog. Takva čestota prijedloga u hrvatskom jeziku otprilike je jednaka kao čestota prijedloga u drugim indoeuropskim jezicima kojima autorice ovoga rada vladaju. Postoji podatak da je svaka deseta riječ u komunikaciji na češkom jeziku prijedlog (F. Čermák, prema: Hrdlička 2000). Frekventnost prijedloga, njihova važnost proistekla iz činjenice da je riječ o vrsti riječi kojom se

označavaju odnosi među riječima u rečenici te da bez njih nema komunikacije, kao i svakodnevni izazovi u nastavi hrvatskoga jezika za neizvorne govornike povezani s obradom prijedloga, pokazuju važnost prijedloga i potiču stručni interes prema njima te potrebu za istraživanjima koja bi bila usmjerena na pristup obradi prijedloga u nastavi hrvatskoga kao inog jezika.

Dok za neke J2 postoje leksikoni, vježbenice i slični priručnici specijalizirani za prijedloge i njihovu problematiku (npr. Watcyn-Jones i Allsop 2007. za engleski jezik), za obradu i učenje prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku nema posebna priručnika ni vježbenice. Prijedlozi u hrvatskom jeziku popisani su i opisani u svim suvremenim gramatikama, kao i u brojnim stručnim i znanstvenim člancima (Pranjković 1992, 1994, 1995, 1999, 2002; Bauer, I. i Bauer, N. 2000; Šarić 1999, Švačko 1994; Raguž 1984; itd). Način na koji su prijedlozi opisani u gramatikama i radovima primjeren je izvornim, a ne neizvornim govornicima hrvatskoga jezika. Djelomično od toga odstupa gramatika D. Raguža iz 1997. godine koja je i pisana, kako stoji u njezinu uvodu, i za neizvorne govornike. Međutim, opis prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku specifičan je i pristup njemu umnogome je različit od pristupa koji je prikladan za opis prijedloga u HJ1 i poučavanje izvornih govornika. Opis prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku i njihova obrada temelje se na trima načelima: komunikacijskome, semantičkome i sintaktičkome. Ta tri načela trebaju biti usklađena, a progresija uvođenja prijedloga u nastavu i njihove obrade trebala bi izravno ovisiti o progresiji uvođenja i obrade padeža.

U radu se daje prijedlog opisa prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku. Govori se o primjeni toga opisa u poučavanju te o progresiji obrade padeža, prijedloga i značenja koja se njima izražavaju na stupnjevima od A1 do B1, na kojima se obrađuje većina neproizvedenih prijedloga hrvatskoga jezika. Pristup obradi prijedloga koji se opisuje može se uspješno primijeniti i na višim stupnjevima učenja. Navodi se primjer obrade prijedloga *po* u nastavi hrvatskoga kao inog jezika, kao i primjer prijedloga *u* i *iz*, koji su za potrebe ovoga rada nazvani antonimskima.

1. Opći podaci o prijedlozima u hrvatskom jeziku

U hrvatskim se gramatikama prijedlozi obično definiraju kao sintaktički nesamostalne, gramatične riječi koje pokazuju odnose među riječima u rečenici i čije je leksičko značenje stopljeno s gramatičkim (Raguž 1997: 116–118; Barić i dr. 2005: 277–280; Težak i Babić 2005: 161–163). Prijedlozi su uključeni u prijedložne izraze, dakle povezani su s drugim riječima koje im prethode i koje slijede za njima te s njima tvore sintagme. Najčešće stoje ispred imenice ili drugih imenskih riječi, kako im i sam naziv govori, no nekoliko je prijedloga koji mogu stajati i iza imenice (*nasuprot*, *unatoč*, *usprkos*). Neki se prijedlozi slažu s dvama ili trima padežima, dok se drugi slažu s jednim padežom.

Najnovija hrvatska gramatika definira prijedloge kao zatvorenu skupinu suznačnih nepromjenjivih riječi koje nisu ni samostalni ni nesamostalni članovi rečeničnoga

ustrojstva (Silić i Pranjković 2005: 242–248). Prijedlozi označavaju odnose među bićima, predmetima i događajima te su njihova značenja uopćena i relacijska, a dijele se na neproizvedene, podrijetlom nemotivirane (*u, na, od, po, zbog*) i proizvedene, podrijetlom motivirane (*krajem, putem, silom*). Mogu se podijeliti i na dimenzionalne i nedimenzionalne. Dimenzionalni su prostorni i vremenski, a nedimenzionalni su posvojni načinski, uzročni, uvjetni, posljedični, dopusni i drugi slični. Značenja su nedimenzionalnih prijedloga kompleksnija. Prijedlozi stoje uz imenske riječi u kosim padežima, a ponekad mogu stajati i uz priloge (*od prije, do sada*). Najveći broj svih prijedloga, čak oko tri četvrtine njih, stoji s genitivom kojim se izražava najviše različitih odnosa i koji ima najviše različitih uloga, a najmanji ih broj stoji uz dativ (Silić i Pranjković 2005: 245). Neka su od značenja koja prijedlozi mogu imati: odnosnost (*u vezi s tim pitanjem*), podrijetlo ili potjecanje (*od njihova roda, ona je po baki Kaštelanka*), način (*darovati od srca, raditi nešto ispod žita*), namjera ili cilj (*kuhati za ručak, oblačiti se za park*), uzročnost (*zbog oca sam doputovao*), usporedivost (*zabava je iznad svih očekivanja, rezultat je ispod prosjeka*), posvojnost (*od Mirka Klarića*), dijelnost (*od hrvatskih pisaca čitala sam samo Krležu*), suprotnost (*nasuprot svim očekivanjima on nije pobijedio*), dopusnost (*unatoč nastojanju nisam uspio*), izuzimanje (*svi osim Filipa*), društvo (*putujemo s Jankom*), kakvoća (*soba s pogledom*), uvjetnost (*uz takve probleme teško je sačuvati zdrav razum*), zamjena (*umjesto mesa jedemo soju*), sličnost (*brat je poput Andrije*) i slično (Silić i Pranjković 2005: 245–250).

2. Pristup poučavanja prijedloga u hrvatskom kao inom

Kao i mnoge druge sastavnice poučavanja neizvornih govornika hrvatskom jeziku, i pristup prijedlozima specifičan je i različit od pristupa koji je prikladan za izvorne govornike.

Izvorni govornici gotovo uvijek znaju koji će se padež upotrebljavati uz pojedini prijedlog u standardnom jeziku, a njihove pogreške ne ometaju komunikaciju – iako oni često nepravilno rabe prijedlog *radi* u uzročnom značenju, ili uz instrumental sredstva nepotrebno stavljaju prijedlog *s(a)*, ili pak prijedloge *nasuprot, nadomak, unatoč, usprkos* rabe s genitivom umjesto s dativom, to su odstupanja od stroge standardnojezične norme koja ne narušavaju komunikacijsku ulogu njihova iskaza. Za razliku od njih, pred neizvornim je govornicima dug put učenja prijedloga u hrvatskom jeziku koji se sastoji od nekoliko uobičajenih etapa koje će u produžetku biti navedene (ne nužno potpuno istim redoslijedom kao ovdje). Neizvorni govornici svakako trebaju naučiti:

1. glasovni i pisani oblik prijedloga
2. prototipna značenja prijedloga
3. padež/padeže u kojima se javlja imenska riječ uz određeni prijedlog/određene prijedloge
4. frekventne prijedložno-padežne izraze koje čini određeni prijedlog
5. frekventne glagolske rekcije i valencije s određenim prijedlogom,

a po mogućnosti i:

1. neprototipna značenja prijedloga
2. manje frekventne prijedložno-padežne izraze s određenim prijedlogom
3. manje frekventne glagolske rekcije i valencije s određenim prijedlogom.

Prvih pet etapa odnosi se na učenje hrvatskoga kao inog jezika na stupnjevima A1–B1, a posljednje tri etape na više stupnjeve učenja.

Pristup opisu prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku temelji se na kombinaciji triju osnovnih načela: semantičkoga, sintaktičkoga i komunikacijskoga. **Semantičko načelo** znači da se u gramatikama i priručnicima hrvatskoga kao inog jezika treba opisati značenje prijedloga, odnosno koji prostorni, vremenski ili kakav drugi odnos među bićima, stvarima ili događajima taj prijedlog označava. U primjeni to znači da na nastavi hrvatskoga kao inog jezika učenici uče i usvajaju semantiku prijedloga. **Sintaktičko načelo** znači da u gramatikama i priručnicima hrvatskoga kao inog jezika treba navoditi prototipne prijedložno-padežne izraze, kao i neprototipne ako je riječ o gramatikama i priručnicima za više stupnjeve učenja hrvatskoga kao inog jezika. U primjeni to znači da na nastavi hrvatskoga kao inog jezika učenici uče i usvajaju kako koji prijedlog upravlja imenicom i imenskim riječima, odnosno koji padež uvodi određeni prijedlog te koja morfonološka obilježja imenskih riječi pretpostavlja. **Komunikacijsko načelo** znači da se prijedlozi navode (a u nastavi uvode) redosljedom koji je uvjetovan komunikacijskim potrebama neizvornih govornika (značenjem i čestotom uporabe prijedloga, to jest odnosa koji prijedlozi znače). Prije se navode frekventni i prototipni prijedlozi, a poslije manje frekventni i neprototipni. Ako se prijedlozi navode drugačije, npr. po abecednom redosljedu, opis prijedloga trebao bi sadržavati i podatak o njegovoj frekventnosti. U primjeni to znači da progresija uvođenja i obrade prijedloga izravno ovisi o padežnoj progresiji, o čemu će biti više riječi u posebnom poglavlju ovoga članka.

Semantičko i sintaktičko načelo uvijek su u odnosu međusobne povezanosti i međusobno se uvjetuju. Kao primjer toga možemo pokazati kako sintaktička okolina mijenja i uvjetuje značenje prijedloga *za*. Kada dolazi s genitivom, prijedlog *za* znači trajanje nekoga razdoblja (*za kralja Zvonimira*). Kada dolazi s akuzativom, prijedlog *za* znači svrhu i cilj (*povrće za ručak, dar za baku*). Kada dolazi s instrumentalom, prijedlog *za* znači isto što i prijedlog *iza* s genitivom (*za brdom, za kućom*). Suprotan je slučaj kada se isto značenje može izraziti dvama prijedlozima u dvjema različitim sintaktičkim okolinama, naprimjer prijedlozima *između/među, ispod/pod, iznad/nad* i *iza/za* s genitivom, odnosno instrumentalom (*između prijatelja = među prijateljima, ispod kuće = pod kućom, iznad grada = nad gradom, iza šume = za šumom*). Međutim svi ti prijedlozi ne mogu se istovremeno učiti, niti je svejedno kojim će se redosljedom usvajati. Zbog toga je iznimno važno kako će biti opisani i poučavani.

U opisu prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku trebala bi biti usklađena sva tri navedena načela. Iz toga proizlazi da bi i u primjeni, tj. u oblikovanju programa, planiranju progresije te osmišljavanju silaba za nastavu hrvatskoga kao inog jezika trebala biti usklađena sva ta tri načela. To znači da se u poučavanje na početku tre-

baju uvoditi prijedlozi koji su najčešći u jeziku te koji označavaju osnovne i najčešće odnose koje neizvorni govornici među prvima trebaju naučiti izražavati – prema zahtjevu komunikacijskoga načela u poučavanju stranih jezika. Dakle, osim od uporabne čestote, treba krenuti i od značenja pojedinih prijedloga, to jest od odnosa među bićima, stvarima ili događajima koje označavaju. Međutim, primjena samo komunikacijskoga i semantičkoga načela ne bi bila dovoljna te ne bi rezultirala kvalitetnim i sustavnim opisom prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku, kao ni kvalitetnom i sustavnim nastavom. Kad bi se prijedlozi uvodili u poučavanje samo prema tim dvama načelima, učenici bi se istodobno susretali s prijedlozima koji upravljaju imenskim riječima na različite načine, dakle s prijedlozima koji uvode različite padeže. Takva bi situacija jako otežala usvajanje morfonologije imenskih riječi jer bi se više padeža obrađivalo istodobno te bi učenici trebali istodobno usvojiti njihove različite nastavke i glasovne promjene u njima.

Gramatika hrvatskoga kao inog jezika trebala bi, znači, opisati prijedloge koji su reprezentativni s gledišta svojega značenja, funkcije i čestote u hrvatskom jeziku. Bilo bi dobro kad bi prikaz prijedloga bio i tabličan, jer u opisu hrvatskoga kao inog jezika, između ostaloga, nedostaju tablični prikazi jezičnih elemenata koje učenici često traže jer ih smatraju korisnima zbog njihove sustavnosti i preglednosti.

3. Odnos prijedlogā i padežā

Da bi se dobro opisao hrvatski kao ini jezik, potrebno je opisati kako se u njemu izražavaju odnosi među riječima u rečenici, što vodi do tumačenja što je to zapravo padež te uvođenja osnovnih spoznaja o padežnom sustavu, kao i o dubinskim i površinskim padežima (Udier, Gulešić Machata i Čilaš 2006: 40). Padeži u nekim funkcijama nemaju, a u drugima imaju prijedloge; katkad same imenske riječi u određenom padežu nose značenje, a kadšto je za izražavanje značenja potreban i prijedlog. U tom kontekstu prijedlozi se opisuju kao dopuna padežnom sustavu s ulogom izražavanja odnosa među riječima u rečenici. Oni su najčešće neposredno ispred imenskih riječi u nekome padežnom obliku i s njima tvore prijedložne izraze. Prijedloge imaju svi kosi padeži. Uz lokativ su obvezatni jer se on nikada ne pojavljuje bez njih, pa se zbog toga svojstva u nekim slavenskim jezicima, naprimjer, ruskome, naziva prijedložnim padežom. Isti prijedlog može stajati s dvama ili čak i s trima različitim padežima. Nekolicina prijedloga (*u, na, o, po*) dolazi i s akuzativom i lokativom, a nekolicina (*za, pod, nad, pred, među*) i s instrumentalom i s akuzativom. Promjena sintaktičke okoline uvjetuje i promjenu značenja.

Kako bi znali izraziti određeni odnos između riječi u rečenici, neizvorni govornici hrvatskoga jezika trebaju znati ne samo prijedlog kojim se taj odnos izražava nego i s kojim padežom taj prijedlog dolazi, te svakako morfologiju imenskih riječi u tom padežu. Već samo nabranje i tumačenje svega što bi učenici hrvatskoga kao inog jezika trebali znati govori o složenosti problematike prijedloga. Zbog toga, osim o zastupljenosti prijedloga u jeziku i njihova značenja, opis prijedloga izravno ovisi o opi-

su padeža. Što se poučavanja prijedloga tiče, budući da prijedlozi uvode imenske riječi u određenom padežu, od ključne je važnosti u nastavu istodobno uvoditi prijedloge koji dolaze s istim padežom kako bi se nastava učinila sustavnijom, a uvježbavanje morfologije imenskih riječi učinilo postupnijim i pristupačnijim. Istodobno uvođenje prijedloga koji dolaze s različitim padežima otežalo bi obradu, uvježbavanje i usvajanje morfologije imenskih riječi na početnim stupnjevima učenja.

Dakle, uz komunikacijsko i značenjsko načelo u opis i poučavanje prijedloga treba se uključiti i sintaktičko: u sklopu obrade padežnog sustava po načelu “padež po padež” (Udier, Gulešić Machata i Čilaš 2006: 40). Prema tomu, opis prijedloga ovisi o opisu padeža. Prijedlozi se tumače i kao indikatori određenog padeža, pa se po prijedlogu i njegovoj ulozi prepoznaje da je riječ o određenom padežu. Dobar opis prijedloga umnogome olakšava učenje padeža, a vrijedi i obrnuto: dobar opis padeža olakšava učenje prijedloga.

semantika → prijedlog ← sintaksa

Svaki padež ima svoju semantičku sliku koja pokazuje kakav je i što znači (Udier, Gulešić Machata, Čilaš-Mikulić 2006: 41–46). Na početku poučavanja uvode se prijedlozi čije je značenje u skladu s osnovnim značenjem određenog padeža i koji se uklapaju u njegovu osnovnu semantičku sliku. Naprimjer, osnovno je značenje lokativa mjesto pa se prvo obrađuju prijedlozi *u* i *na* koji znače mjesto. Takav pristup, utemeljen na osnovnoj značenjskoj slici pojedinog padeža, učenike bi mogao dovesti do zaključka da se isto značenje uvijek izražava istim padežom (naprimjer, da svi prostorni prijedlozi dolaze s lokativom) što, dakako, nije točno. Zbog toga se postupno uvode i ostale uloge svakoga pojedinog padeža, a s njima i ostali prijedlozi koji sudjeluju u njihovu izražavanju, te tako učenici stječu uvid u kompleksnost padežnog i prijedložnog sustava u hrvatskom jeziku. Na stupnjevima A1–B1 progresija obrade padeža, prijedloga i značenja koja se njima izražavaju može se sažeti u sljedećoj tablici, koja pokazuje jedan od mogućih pristupa toj problematici.

Tablica 1:

PRIJEDLOZI	PADEŽ	ULOGE
1. na, u 2. na, u 3. za 4. po	akuzativ	1. vrijeme 2. cilj 3. namjena, svrha 4. razlog i cilj kretanja
1. u, na, po 2. o 3. u	lokativ	1. mjesto 2. tema 3. vrijeme
1. k, prema 2. nasuprot 3. unatoč, usprkos	dativ	1. cilj, smjer 2. mjesto, suprotnost 3. dopusnost

<ol style="list-style-type: none"> 1. s(a) 2. nad, pod, pred, među 3. s(a) 	instrumental	<ol style="list-style-type: none"> 1. društvo 2. mjesto 3. dodatak 4. vrijeme
<ol style="list-style-type: none"> 1. poslije, nakon, prije, od, do 2. kraj, dok, blizu, između 3. zbog 4. radi 5. osim 6. protiv 	genitiv	<ol style="list-style-type: none"> 1. vrijeme 2. mjesto 3. uzrok 4. namjera 5. izuzimanje 6. suprotnost

4. Sintaktička sastavnica

Obrada se prijedloga, dakle, u pravilu odvija paralelno s obradom i uvježbavanjem najprije imenske, a zatim pridjevske-zamjeničke sklonidbe po načelu "padež po padež" jer bez usvojene morfologije imenskih riječi ne bi bilo moguće pravilno i funkcionalno upotrebljavati prijedloge niti izraziti njihova značenja.

Prijedlozima se treba posvetiti posebna pozornost i u opisu te obradi morfologije zamjenica i redosljeda enklitika u rečenici zato što lične zamjenice nemaju kratke (nenaglašene, enklitičke) oblike nego duge (naglašene) kada se nalaze iza prijedloga (*pred njim, oko njih, iza tebe*), osim u rijetkim slučajevima (*uza nj, preda se*) kojima se neizvorni govornici u pravilu ne poučavaju čak ni na najvišim stupnjevima učenja.

Obrada je prijedloga u hrvatskome jeziku povezana i s obradom glagola. Da bi neizvorni govornik mogao pravilno upotrijebiti pojedini glagol u odgovarajućem značenju, ne samo da mora biti dobro upoznat s glagolskim oblicima te upotrebom i značenjem glagolskih vremena i načina nego mora znati glagolsku rekciju i valenciju, odnosno slaganje glagola s prijedlozima i padežima. Određeno se značenje, dakle, dobiva svezom glagola s prijedlogom i padežom. Na nastavi nije dovoljno obraditi samo glagol i njegova morfološka obilježja nego i ona sintaktička, što vodi prema obradi prijedloga i imenskih riječi. Ta potreba osobito dolazi do izražaja na višim stupnjevima učenja, ali je prisutna od samog početka i na početnoj razini učenja. Zbog toga su i neki udžbenici za početno učenje hrvatskoga za neizvorne govornike opremljeni posebnim glagolskim dodatkom u kojem su popisani glagoli te se uza svaki glagol navode prezentski oblici te pripadajući prijedlozi i padeži (Čilaš, Gulešić Machata, Pasini i Udier 2006: 117–126; Čilaš Mikulić, Gulešić Machata i Udier 2008: 205–235) kako bi se učenicima pružila što potpunija informacija i uvid u tu složenu građu.

5. Semantička sastavnica

Sintaktička sastavnica u nastavnoj obradi i poučavanju prijedloga, upravo kao i ona komunikacijska, prepoznata je kao važna, pa je zastupljena u udžbenicima i nastavnim materijalima za poučavanje hrvatskoga kao inog jezika. Prepoznata je i

važnost činjenice da semantička sastavnica uvelike ovisi o sintaktičkoj zato što prijedlozi mijenjaju značenje u ovisnosti o sintaktičkoj okolini te postoji više prijedloga koji u različitim sintaktičkim okolinama imaju različita značenja. Za razliku od sintaktičke sastavnice, semantička je sastavnica katkad pomalo zapostavljena zbog pogrešne pretpostavke da je značenje prijedloga jednostavno, semantički prozirno, lako objašnjivo i lako prevodivo na većinu prvih jezika učenika koji hrvatski uče kao J2. Pokazuje se da je semantička sastavnica u poučavanju prijedloga vrlo važna jer značenja prijedloga učenicima počesto nisu sasvim jasna. U prvim se jezicima učenika razlikuju od onih u hrvatskom te dolazi do negativnog prijenosa. Usto su razlike u međusobnim značenjima prijedloga vrlo delikatne i suptilne. Značenja i razlike u značenjima prvo treba osvijestiti i istražiti, pa ih potom na prikladan način opisati da bi se mogli na odgovarajući način obraditi na nastavi s neizvornim govornicima.

Kao primjer naizgled jednostavne, a zapravo složene i ne sasvim istražene semantike prijedloga pokazat ćemo semantiku prijedloga *u* i *na* koji dolaze s akuzativom i lokativom. Sveza prijedloga *u* i *na* s padežima akuzativom i lokativom izražava naizgled jednostavno objašnjive i shvatljive prostorne odnose. Međutim, nastavna praksa pokazuje da neizvorni govornici često griješe u izboru jednog od tih dvaju prijedloga (*Idemo u posao.; Mama je otišla na bolnicu.*) te često zaključuju kako su prijedlozi u hrvatskom jeziku nelogični. Osnovno je značenje prijedloga *u* povezano s idejom smještenosti (lokativ) ili smještanja (akuzativ) u zatvoren, višedimenzionalan prostor, dok je osnovno značenje prijedloga *na* povezano s idejom smještenosti (lokativ) ili smještanja (akuzativ) na neki prostor koji je nalik površini. Zbog toga neizvorni govornici teže prihvaćaju da uz imenice kao što su *polje* i *park* te druge slične njima dolazi prijedlog *u* jer se ti prostori vide više kao plošni nego kao višedimenzionalni. Također, posebnu pozornost treba posvetiti razlici u značenju između sveza imenica *more*, *rijeka*, *jezero*, *bazen* i sličnih s prijedlogom *u*, odnosno *na*. Prijedlog *na* ima složenije značenje od prijedloga *u* zato što se upotrebljava i kad nije riječ samo o prostoru, nego i o kakvu događaju koji je povezan s određenim prostorom (*ručak*, *večera*, *tulum*, *sastanak*, *predstava*). Neizvorni se govornici pitaju kako to da se u hrvatskom jeziku kaže: *ići u grad*, ali i: *ići na selo*, ili: *ići u školu*, ali: *ići na fakultet*. U oba se slučaja može čuti mišljenje kako bi se isti odnos (odlazak u veće ili manje naseljeno mjesto, odlazak u osnovnoškolsku ili visokoškolsku instituciju) trebao izraziti istim prijedlogom. Također, često treba tumačiti u čemu je razlika u značenju sintagma: *ići na selo* i *ići u selo*, *ići na poštu* i *ići u poštu*, *ići na tramvaj* i *ići u tramvaj* i sličnih (Čilaš Mikulić i Udier: 2011) koje su neizvornim govornicima često teže shvatljive i usvojive.

6. Opis prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku

Dobar opis prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku trebao bi sadržavati:

1. značenje određenog prijedloga (sva prototipna značenja)
2. pravila o upotrebi određenog prijedloga (svi padeži s kojima se javlja)
3. primjere upotrebe tog prijedloga

4. popis frekventnih frazemskih izraza s tim prijedlogom

5. podatak o frekventnosti pojedinog prijedloga.

Uz navedeno, prijedlozi bi se trebali promatrati u suodnosu jednih s drugima, npr. prijedlozi *u* i *na*, *s* i *iz*, *ispred* i *iza* i sl., da bi neizvorni govornici mogli povezati svoje znanje o prijedlozima u logičnu cjelinu. Iz istog bi se razloga svaki prijedlog koji se pojavljuje s dvama ili trima padežima trebao opisati u ukupnosti svojih značenja.

Dobar opis prijedloga mogao bi uključiti i više načina na koje se prijedlozi mogu grupirati, npr. podjela po padežima (kakva postoji i u gramatikama HJ1), podjela po značenju (dinamični/ciljni, mjesni, vremenski...), po frekventnosti i sl.

Primjer opisa prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku na primjeru prijedloga *u*

Tablica 2:

Prijedlog *u*

Frekventnost prijedloga: *vrlo frekventan*

Padeži s kojima dolazi: *akuzativ, lokativ, genitiv*

ZNAČENJE	PADEŽ	PRIMJER
cilj (kretanje prema cilju ili dolazak na cilj)	akuzativ	Idem u kuću. Došla sam u kuću.
cilj u prenesenom značenju	akuzativ	Upisala se u gimnaziju.
vrijeme (dani u tjednu, praznici, dio dana, godišnje doba, povijesno razdoblje)	akuzativ	Vidimo se u subotu. Upoznali smo se u srijedu. Novi tečaj u proljeće. U ratno doba/vrijeme bilo nam je teško.
način	akuzativ	Oni govore u isti glas.
ustaljeni izrazi	akuzativ	u neku ruku iz dana u dan, iz godine u godinu
mjesto	lokativ	Ja sam u kući.
mjesto u prenesenom značenju	lokativ	U tvom glasu osjećala se sreća.
vrijeme (mjeseci)	lokativ	Rodila se u veljači.
sredstvo	lokativ	Ovo je cijena u kunama.
način	lokativ	Želim raditi u miru.
ustaljeni izrazi	lokativ	u načelu u principu u biti u najboljem (najgorem, protivnom) slučaju sve u svemu
neotuđiva posvojnost	lokativ	Knjiga se zove „Slastice u Hrvata“.

7. Primjeri obrade prijedloga u hrvatskom kao inom

U nastavku se navode dva primjera obrade prijedloga u nastavi hrvatskoga kao inog jezika: obrada prijedloga *po* te obrada antonimskih prijedloga *u* i *iz*. Tablica 3 prikazuje obradu prijedloga *po* stupnjevima učenja hrvatskoga kao inog jezika.

7.1. Primjer obrade prijedloga u nastavi hrvatskoga kao inog jezika: prijedlog *po*

Prijedlog *po* odabran je za primjer obrade prijedloga u nastavi hrvatskoga kao inog jezika iz više razloga. To je prijedlog koji se zbog čestotnosti upotrebe počinje obrađivati vrlo rano na početnom stupnju učenja. Njegova je značenjska strana vrlo složena jer se njime izražavaju kako dimenzionalna (mjesna i vremenska), tako i različita nedimenzionalna značenja (način, uzrok, mjera, podrijetlo). Složena je i njegova gramatička uporaba jer se pojavljuje s dvama padežima, akuzativom i lokativom.

Premda se prijedlog *po* najčešće upotrebljava s lokativom u mjesnom značenju, čest je slučaj da se u nastavi prvo poučava kao prijedlog koji dolazi s akuzativom (*Hrvatski za početnike 1*, str. 99) jer obrada prijedloga u hrvatskom jeziku za neizvorne govornike prati obradu padeža i ovisi o njoj, a u većini programa za poučavanje hrvatskoga kao inog jezika akuzativ se poučava prije lokativa (*Croatium – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik*, *Croatia – Centar za hrvatske studije u svijetu*). S akuzativom prijedlog *po* izražava razlog ili cilj kretanja ili neke druge aktivnosti, odnosno realizaciju kakve aktivnosti vezane za određeno mjesto (Silić i Pranjković 2005: 224). On izražava cilj kretanja kada se taj cilj nastoji dosegnuti i uzeti ili na koji drugi način ovladati njime: *Večeras će doći po vas.*; *Pošalji Ivana po kruh i mlijeko*. Akuzativom s prijedlogom *po* izriče se i vrijednost, odnosno cijena čega: *Po što prodajete auto?*; *Računala su po tisuću eura*. (Silić i Pranjković 2005: 229). Prijedlog *po* s akuzativom može izražavati i namjenu (i to češće štetnu, a rjeđe korisnu): *Droga je opasna po život*. (Raguž 1997: 143–144) te se može javljati u kolokacijskim spojevima riječi (*Vrbnik je poznat po dobru vinu*.).

Osnovno prostorno značenje prijedloga *po* više odgovara semantičkoj slici lokativa nego akuzativa. Prijedlog *po* s lokativom označuje predmet ili predmete koji su se raširili ili se kreću po prostoru ili površini drugog predmeta, obično po cijeloj površini i to tako da ostaju unutar njezinih granica: *Igračke su razbacane po podu*.; *Putovali smo po Italiji*. Lokativ s prijedlogom *po* označuje i vrijeme, konkretno posteriornost (poslijevremenost) kada se događaj odvio poslije vremenskog odsječka ili događaja koji je izražen lokativom: *Probudili smo se dva sata po ponoći*. Budući da se takva poraba normativno ne preproučuje (Silić i Pranjković 2005: 232), ona nije zastupljena u nastavi za neizvorne govornike. Prijedlog *po* s lokativom može imati značenje u kojemu se oba dimenzionalna značenja, i prostorno i vremensko, spajaju u jedno: *To se ne radi po kiši*.; *Po noći može biti opasno ići kroz grad*. U navedenim rečenicama *kiša* i *noć* znače istodobno i mjesto i vrijeme. One, dakle, znače okolnost u kojima se odvija neka radnja (Raguž 1997: 149). Prijedlogom *po* s lokativom može se izražavati premisa ili

presumpcija na temelju koje se donosi neki zaključak: *Po sijedoj kosi rekla bih da je riječ o starijoj osobi.*; ili kriterij po kojemu se o nečemu odlučuje: *Po rezultatima bolji je od drugih.*; *Svi će dobiti po zaslugi.*; kao i način rada: *Sve teče po planu.*; *Postupite po propisima.*; *Oblači se po modi.*; ili potjecanje, podrijetlo: *Po majci je Mađarica.* Nešto rjeđe susreće se i značenje sredstva (*Razaznajem ga po zvuku.*), posebno uz glagol *poslati* (*Poruke smo slali po Ivanu.*) te značenje uzroka: *Izašao je po poslu.* (Silić i Pranjković 2005: 232). Upotreba prijedloga *po* s pasivom, česta u povijesnim tekstovima (*Dalmacija je osvojena po Mlecima.*), nije normativno preporučljiva i nema svoje mjesto u nastavi hrvatskoga kao inog jezika. Lokativom s prijedlogom *po* može se izražavati i atribut: *brat po oružju, Evanđelje po Luki* (Raguž 1997: 149–150). Vrlo frekventne frazemske konstrukcije s prijedlogom *po* (*po mome mišljenju, po tom autoru...*) smatraju se subjektivnim modifikativnim rečeničnim dodacima (Vukadinović i Mrazović 1987: 341–343; Mrazović 2009: 565) kojima se izražava kakva subjektivna procjena. Prijedlog *po* obrađuje se i poučava neizvorne govornike i kao dopuna određenim glagolima (*Pucaj po neprijatelju!*).

Kako je bilo rečeno u prethodnim poglavljima članka, učinkovit je način obrade prijedloga *po* u nastavi hrvatskoga kao inog jezika onaj koji uzima u obzir i njihovu gramatičku i njihovu semantičku stranu. Prijedlog koji bi se poučavao samo po značenju, a ne i po gramatičkom funkcioniranju, neizvornim bi govornicima bio neupotrebljiv jer ga ne bi bili sposobni povezati s drugim riječima u smislenu i gramatički točnu cjelinu (osim kad je riječ o rijetkim, neprototipnim značenjima koja se uče kao idiomatski izrazi). Dakle, potrebno je naglasiti s kojim se padežom pojavljuje koji prijedlog u određenu značenju te uz prijedlog uvježbavati i morfologiju imenskih riječi u tom padežu. Prijedloge koji dolaze s više padeža na početnim je stupnjevima potrebno obraditi tako da naglasak ne bude istodobno na više padeža (jer bi takav način jako otežao usvajanje morfologije imenskih riječi u svakome pojedinom padežu), već obrađivati padeže jedan po jedan. Pristup obradi značenja određenog prijedloga (u ovom slučaju prijedloga *po*) takozvani je spiralni pristup u kojem se kreće od najzastupljenijih i osnovnih značenja prema onima manje zastupljenima u jeziku. U slučaju prijedloga *po* najzastupljenija su značenja ono mjesno s lokativom i značenje cilja kretanja s akuzativom. Praksa pokazuje da je zastupljena njegova uporaba u kolokacijskim vezama (*poznat po s akuzativom*), zatim u modifikativnim rečeničnim dodacima kojima se izražava subjektivna procjena te u vremenskom značenju. To su značenja koja se obrađuju na **početnom** stupnju učenja. Značenje namjene i cijene te okolnosti, premise/presumpcije, kriterija, načina i sredstva, kao i prijedlozi s glagolima, obično se poučavaju na **srednjem** stupnju učenja, i to onim redom kojim se pokaže komunikacijska potreba za njima. Prijedlog *po* u ustaljenim izrazima i prenesenim značenjima uči se najviše na **najvišem** stupnju učenja, iako se i prije uče česti ustaljeni izrazi.

7.2. Primjer obrade antonimskih prijedloga u nastavi hrvatskoga kao inog jezika: prijedlozi *u* i *iz*

Prijedlozi *u* i *iz* parni su prijedlozi – često se javljaju u prijedložno-padežnim izrazima i tako prelaze okvire svojih pojedinačnih primarnih semantičkih i sintaktičkih obilježja. Za razliku od parnih prijedloga *od* i *do*, uz koje dolazi imenska riječ u istom padežu, genitivu, prijedlozi *u* i *iz* zahtijevaju dopunu u različitim padežima. Parni se prijedlozi obrađuju na višim stupnjevima učenja, a na nižem i višem početnom stupnju učenja bitno je obraditi antonimski aspekt tih prijedloga.

Primjer moguće obrade prijedloga *u* i *iz*:

1. Prijedlog *u* obrađuje se najprije uz akuzativ, u značenju cilja, a cilj je **unutrašnjost** nekog predmeta i sl.: *Idem u kuću*. Uz obradu ciljnog značenja prijedloga *u* s akuzativom učenicima treba skrenuti pozornost i na njegovo semantičko te uporabno preklapanje s prijedlogom *na*, kao u rečenicama: *Idem u školu.*; ali *Idem na fakultet*. (Šarić 2003: 189).

→ Učenici hrvatskoga kao inog jezika uče i uvježbavaju da prijedlog *u* uz imensku riječ u akuzativu znači cilj.

2. Prijedlog *u* obrađuje se uz lokativ u značenju mjesta: *Ja sam u kući*.

→ Učenici hrvatskoga kao inog jezika uče i uvježbavaju da prijedlog *u* uz imensku riječ u lokativu znači mjesto.

→ Učenici hrvatskoga kao inog jezika uče i uvježbavaju da isti prijedlog s istom imenicom u različitim padežima (u akuzativu i lokativu) izražava različite odnose.

3. Prijedlog *iz* obrađuje se uz genitiv, najprije u značenju podrijetla: *Sonja je iz Švedske*.

→ Učenici hrvatskoga kao inog jezika uče i uvježbavaju da prijedlog *iz* uz imensku riječ u genitivu znači podrijetlo.

4. Proširuje se znanje o prijedlogu *iz* – značenje kretanja, odvajanja i sl. iz **unutrašnjosti** nekog predmeta i sl.

→ Učenici hrvatskoga kao inog jezika uče i uvježbavaju da prijedlog *iz* uz imensku riječ u genitivu znači kretanje, odvajanje iz neke unutrašnjosti.

5. Poveznica je prve i četvrte točke **unutrašnjost**. Prijedlog *u* s imenskom riječi u akuzativu znači kretanje prema ulazu u neki unutrašnji prostor, a prijedlog *iz* s imenskom riječi u genitivu znači kretanje prema izlazu iz nekoga unutrašnjeg prostora. Nakon što je usvojen prijedlog *iz* s genitivom u značenju kretanja, odvajanja i sl., stavlja se u suodnos s prijedlogom *u* u značenju cilja (koji je usvojen prije): *Ulazim u kuću.* – *Izlazim iz kuće.*; *Stavio je knjigu u ladicu.* – *Izvadio je knjigu iz ladice.*

7.3. Poučavanje prijedloga po stupnjevima

U sljedećoj tablici prikazuje se jedan od mogućih načina progresije u obradi prijedloga po stupnjevima učenja (takva je progresija uvođenja prijedloga predviđena programom i silabima *Croaticuma – Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik*).

Tablica 3:

STUPANJ	OBRADA PRIJEDLOGA
Početni i viši početni (po ZEROJ-u A1-B1)	– najčešće uloge prijedloga uz imenske sintagme – prijedlozi s najfrekventnijim glagolima
Srednji niži i viši (po ZEROJ-u B1+B2)	– prijedlozi uz imenske sintagme (proširivanje znanja s prethodnih stupnjeva učenja) – prijedlozi s glagolima (proširivanje znanja s prethodnih stupnjeva učenja) – prijedlozi u čestim ustaljenim izrazima i prenesenim značenjima
Napredni niži i napredni viši (po ZEROJ-u B2+-C1)	– prijedlozi u ustaljenim izrazima i prenesenim značenjima

8. Zaključak

Zasad ne postoji gramatika hrvatskoga jezika kao J2. Neki njegovi segmenti opisani su bolje, neki slabije, neki uopće nisu opisani. Jedno od područja koja su opisana samo usput (npr. u člancima o padežima) jesu prijedlozi. Pristup prijedlozima u HJ1 umnogome se razlikuje od pristupa prijedlozima u hrvatskom kao inom jeziku pa su u ovom članku dane osnovne smjernice opisa i obrade prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku. Takav opis treba sadržavati popis značenja određenog prijedloga (sva prototipna značenja), pravila o upotrebi određenog prijedloga (sve padeže s kojima se javlja), primjere upotrebe, popis frekventnih kolokacija s tim prijedlogom te podatak o frekventnosti tog prijedloga. Iz takva opisa proizišla bi kvalitetnija obrada prijedloga, pa bi njihovo usvajanje bilo lakše, jer nikako nije svejedno kojim redoslijedom i kako prijedloge usvajaju neizvorni govornici hrvatskog jezika. Opis prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku trebao bi se temeljiti na kombinaciji triju osnovnih načela: semantičkoga, sintaktičkoga i komunikacijskoga. Dobar opis prijedloga mogao bi uključiti i više načina na koje se prijedlozi mogu svrstati u skupine, npr. podjela po padežima (kakva postoji i u gramatikama HJ1), podjela po značenju (dinamični/ciljni, mjesni, vremenski...), po frekventnosti i sl. Također, prijedlozi bi se trebali promatrati u suodnosu jednih s drugima, npr. prijedlozi *u* i *na*, *s* i *iz*, *ispred* i *iza* i sl. jer je za neizvorne govornike vrlo važno da povežu znanje o različitim prijedlozima u koherentnu i logičnu cjelinu. Potrebna su daljnja proučavanja semantičkoga, sintaktičkog i komunikacijskog aspekta prijedloga u hrvatskom kao inom jeziku radi usavršavanja metoda njihove obrade na nastavi.

Literatura

- Barić, E. i drugi (2005) *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Bauer, I. i Bauer N. (2000) Prijedložna dopuna imenica, pridjeva i glagola u engleskom i hrvatskom jeziku: istraživanje interferencije hrvatskoga, *Strani jezici XXIX*, 1–2, 27–35.
- Čilaš Mikulić, M. i Udier, S. L. (2011) *Space, spaciality and spatial relations in Croatian as foreign and second language. Space and Time in Language*, uredili: M. Brdar, M. Omazić, V. Pavičić Takač, T. Gradečak-Erdeljić i G. Buljan. Peter Lang, Internationaler Verlag der Wissenschaften : Frankfurt am Main, 167–182.
- Čilaš, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. L. (2006) *Hrvatski za početnike 1*, Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2008) *Razgovarajte s nama! Hrvatski za više početnike*, Zagreb : FF press.
- Hrdlička, M. (2000) *Předložky ve výuce češtiny jako cizího jazyka*, Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum.
- Menac, A. (1965) O promjenama u značenja prijedloga *kod*, *Jezik* 12/3 (na broju piše 11) 72–78.
- Mrazović, P. i Vukadinović, Z. (1990) *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Sremski Karlovci – Novi Sad.
- Mrazović, P. (2009) *Gramatika srpskog jezika za strance*. Novi Sad-Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2009.
- Pranjeković, I. (1987) Konstrukcije s prijedlogom *za* ispred nesklonjivih komponenata, *Jezik*, 35, str 1–6.
- Pranjeković, I. (1992) Prostorna značenja prijedloga u hrvatskome standardnom jeziku, *Suvremena lingvistika*, 33, 21–26.
- Pranjeković, I. (1994) Vremenski prijedlozi u hrvatskome jeziku, *Fluminensia*, 6, 1–2, 63–69.
- Pranjeković, I. (1995) *Sintaksa hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Pranjeković, I. (1999) Opis prijedloga u jednojezičnim rječnicima, *Fluminensia*, 11, 1–2, 165–172.
- Pranjeković, I. (2001) *Druga hrvatska skladnja*, Zagreb: HSN.
- Pranjeković, I. (2002) *Hrvatska skladnja*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 48–50.
- Raguž, D. (1984) S kojim se padežom slaže prijedlog *prema*?, *Jezik*, 31, 4, str. 97–107.
- Raguž, D. (1997) *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić J. i Pranjeković, I. (2005) *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb : Školska knjiga.
- Šarić, Lj. (2003) *Prepositional categories and prototypes: Contrasting some Russian, Slovenian, Croatian and Polish examples. Jezikoslovlje*, 4.2, 2003, 187–204.
- Švačko, V. (1994) Prijedložni izrazi kao gramatička i leksikografska jedinica, *Filologija*, 22–23, 307–311.

- Šarić, Lj. (1999) Gramatikalizacija i sekundarni prijedlozi, *Riječ*, Rijeka, 81–95.
- Težak, S. i Babić, S. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Zagreb : Školska knjiga.
- Udier, S. L., Gulešić Machata, M. i Čilaš Mikulić, M. *Gramatičko-semantički pristup obradi padeža*, Lahor, 2006. (1), 1. svezak, broj 1, 36–48.
- Udier, S. L. i Čilaš Mikulić, M. (2009) *Prostor, prostornost i prostorni odnosi u hrvatskom kao drugom i stranom jeziku*, izlaganje na znanstvenom skupu HDPL-a u Osijeku.
- Watcyn-Jones, P. i Allsop, J. (2007) *Test Your Prepositions*, Longman.

Prepositions in Croatian as a second and foreign language: description and treatment

The article discusses the approach to the treatment of prepositions in learning and teaching Croatian as a second and foreign language. The progression of the treatment of prepositions directly depends on the degree to which the prepositions are represented in Croatian, on the meaning of the relationships they express, and on the progression of the treatment of cases, and the approach is based on linking their semantic and syntactic features. Special attention in teaching is given to the treatment of prepositions which can have different meanings depending on the syntactic environment (e.g. prepositions *u* and *na*, which can refer to a direction when supplemented with nominal words in the accusative case, or to a location when supplemented with nominal words in the locative), and to the treatment of prepositions of the same meaning which are found in different syntactic environments (e.g. prepositions *pred*, *pod*, *nad*, *među* accompanied by nominal words in the instrumental, and *ispred*, *ispod*, *iznad*, *između* accompanied by nominal words in the genitive case), as well as to the treatment of prepositions which are frequently in antonymic relationships and require different cases (*iz – u*, *s – na*).

While traditionally more attention has been given to the syntactic features of prepositions, this article stresses the importance of their semantic features, as well as the need to research them from the linguistic and glottodidactic aspect and to pay special attention to them in the teaching of Croatian for non-native speakers.

The paper also discusses the treatment of prepositions primarily in A1 to B1 levels according to CEFRL, but guidelines are also suggested for their treatment on higher levels of teaching Croatian as a second and foreign language.

Key words: *Croatian as a second and foreign language, prepositions, syntactic and semantic features of prepositions, treatment of prepositions*

Sara Krmpotić i Katarzyna Kubiszowska

Filozofski fakultet u Rijeci

Ovladavanje glagolskom rekcijom u nastavi hrvatskoga kao J2

U nastavi je inojezičnoga hrvatskoga ovladavanje gramatičkim vezama među sastavnicama spojeva riječi složeno i kod govornika kojima je prvi jezik srodan hrvatskomu. U prvome dijelu rada analizirat će se prijenosna odstupanja u glagolskoj rekciji kao tipu gramatičke veze koja se u procesu učenja inojezičnoga hrvatskoga javljaju kod govornika kojima je prvi jezik poljski. Građa za istraživanje oblikovana je kao popis hrvatskih glagola i njima pridruženih prijedložno-padežnih izraza i ekscerpirana iz odabranih udžbenika za inojezični hrvatski za početnu i višu početnu razinu učenja.

Nakon analize pogrešaka koje su rezultat analogije s materinskim poljskim jezikom, najučinkovitiji način ovladavanja čini se upoznavanje studenata ne samo s glagolom i njegovim značenjem već i s njegovom rekcijom, i to već od samoga početka učenja inojezičnoga hrvatskoga.

Iz tog je razloga drugi dio rada posvećen prijedlozima za metodički pristup obradi, uvježbavanju i usustavljanju glagolskih rekcija nastalima na temelju provedene analize i kontrastivnoga pristupa hrvatskomu i poljskomu jeziku, a u svrhu otklanjanja u izlaganju opisanih i oprimjerenih odstupanja.

Ključne riječi: inojezični hrvatski, poljski jezik, glagolska rekcija, metodički prijedlog, prijevod

0. Uvod

U nastavi je inojezičnoga hrvatskoga ovladavanje gramatičkim vezama među sastavnicama spojeva riječi složeno i kod govornika kojima je prvi jezik jedan od slavenskih jezika. U ovome će se radu analizirati prijenosna odstupanja u glagolskoj rekciji kao tipu gramatičke veze koja se u procesu učenja inojezičnoga hrvatskoga javljaju kod govornika kojima je prvi jezik poljski. Iako upravljačka svojstva mogu imati i imenice, pridjevi, brojevi i neki prilozi, kod glagola su ona izrazito razvijena te oni u sintagmemima s rekcijom uglavnom imaju poziciju glavnoga tagmema.

Na temelju prikupljene građe iz rječnika koji su dio udžbenika inojezičnoga hrvatskoga za početnu i višu početnu razinu učenja (riječ je o udžbenicima – *Hrvatski za početnike 1* i *Razgovarajte s nama*) odabrano je petsto reprezentativnih glagola te je na njima provedena analiza odstupanja u glagolskoj rekciji koja su uvjetovana prijenosom iz materinskoga poljskog u inojezični hrvatski. Ovladavanje glagolskom rekcijom općenito se smatra kompleksnim i zahtjevnim područjem, a pri usvajanju se tog tipa gramatičke veze u inojezičnome hrvatskome mogu javiti poteškoće za izvorne

govornike neslavenskih jezika, ali i za izvorne govornike kojega drugog slavenskog jezika.

U radu se pretpostavlja da je riječ o homogenim skupinama slavenskih govornika koji zbog srodnosti jezika, iako su na početnom (A1) ili višem početnom (A2) stupnju, brže i lakše usvajaju novi vokabular. Vježbe će, stoga, sadržavati vokabular koji bismo inače, u slučaju poučavanja neslavenske skupine, pripisali naprednijem stupnju poznavanja hrvatskoga jezika.

1. Ciljevi istraživanja

U prikupljenoj je građi analizom potvrđeno četrismo glagola koji imaju istu rekciju u hrvatskome i poljskome jeziku. Otprilike dvadeset posto glagola (njih stotinjak) ima različitu rekciju u tim dvama jezicima. Građa je zapisana abecednim redom te oblikovana kao popis hrvatskih glagola i njima pridruženih prijedložno-padežnih izraza. Svakomu je glagolu pridružen odgovarajući poljski glagol zajedno s informacijom o rekciji, odnosno s prijedložno-padežnim izrazima.

Rad je ponajprije praktične prirode pa će se osobita pozornost posvetiti metodičkim pristupima obradi glagolske rekcije nastale na temelju provedene analize i pristupa dvama navedenima slavenskim jezicima, a sve u svrhu otklanjanja odstupanja koja se javljaju u nastavi inojezičnoga hrvatskoga. Odstupanja će biti opisana i oprimjerena. Dio rada u kojem se donose prijedlozi metodičkog pristupa nastao je s ciljem da se kontrastivnim pristupom olakša usvajanje tog tipa gramatičke veze, a pritom su oblikovani tako da se mogu primijeniti i na inojezične učenike kojima prvi jezik nije poljski. Predloženi načini metodičke obrade imaju, dakle, univerzalni karakter. Osim upućivanja na specifičan odnos hrvatskoga i poljskoga kao dvaju slavenskih jezika, cilj je ovoga rada i osvijestiti da, usprkos složenosti u ovladavanju glagolskom rekcijom, pitanje poteškoća pri njezinu usvajanju nije dovoljno obrađeno u literaturi, što se ogleda i u činjenici da nedostaje vježba posvećenih tom zahtjevnom području, posebno za studente koji tek počinju učiti hrvatski jezik. Jedan je od ciljeva rada i stvaranje internog popisa glagola i njihovih rekcija koji može biti koristan nastavnicima i učenicima inojezičnoga hrvatskoga. Iako udžbenici često ne sadrže takav popis, cijenjena je iznimka već spomenuti udžbenik *Razgovarajte s nama* koji nudi popis svih korištenih glagola i njihovih rekcija (popis se glagola nalazi na kraju radne bilježnice).

2. Analiza odabranih glagola i njihovih rekcija

Većina glagola koji se javljaju u prikupljenoj građi ima istu rekciju u hrvatskome i poljskome jeziku. Ti glagoli ne predstavljaju poteškoću za učenike inojezičnoga hrvatskoga kojima je prvi jezik poljski. Tako hrvatski glagol *bojati se* i njegov poljski ekvivalent *bać się* traže imenicu u genitivu, a glagoli *dovršiti* (skończyć) i *pročitati* (przeczytać) imenicu u akuzativu.

bojati se (Gen) – bać się (Gen)

Bojim se mraka.

Boję się ciemności.

dovršiti (Acc) – skończyć (Acc)

Moraš dovršiti posao prije vikenda!

Musisz skończyć pracę zanim zacznie się weekend.

pročitati (Acc) – przeczytać (Acc)

Jesi li pročitala moje pismo?

Czy przeczytataś mój list?

Međutim, gotovo 20% glagola u analiziranoj građi razlikuje se u rekciji te time, zbog interferencije poljskoga kao prvoga jezika s inojezičnim hrvatskim, nerijetko dovodi do prijenosnih odstupanja. Tim će se glagolima autorice detaljnije posvetiti.

Budući da u većini slučajeva kontekst modificira značenje glagola, odnosno utječe na prijevod, analiza glagola provedena je na rečenicama. Riječ je primarno o poučavanju hrvatskog jezika pa se polazi od hrvatskih rečenica, a zatim slijedi prijevod na poljski jezik te gramatički komentar.

2.1. Glagoli s različitom rekcijom u hrvatskome i poljskome jeziku

Iako je u građi potvrđen manji broj hrvatskih i poljskih istoznačnih glagola koji se razlikuju u svojoj rekciji, često su to vrlo frekventni glagoli kao što je, primjerice, glagol *biti*, s kojim se inojezični studenti upoznaju već na prvom nastavnom satu. Kod studenata kojima je prvi jezik poljski glagol *biti* može biti uzrok problemima čak i na višim stupnjevima učenja inojezičnoga hrvatskoga. Glagoli **biti**, **postati** i **ostati** (i sl.) u hrvatskome jeziku najčešće zahtijevaju imenicu u nominativu, dok u poljskome jeziku isti glagoli (**być**, **zostać**, **pozostać**) traže imenicu u instrumentalu. Iako je konstrukcija *biti* + *Instr* moguća i u hrvatskom jeziku, nije česta u svakodnevnoj komunikaciji pa se ovdje ne izdvaja kao uobičajena.

Biti (Nom) – Być (Inst)

Ona je učiteljica već dvadeset godina.

Jest nauczycielką już 20 lat.

Iscrpna je analiza dokazala ono što se vidi i na prvi pogled – na osnovi usporedbe ovih dvaju slavenskih jezika teško je oblikovati jednostavna pravila koja bi omogućila studentima da svladaju rekciju hrvatskih glagola. Analiza je također pokazala da se najveći broj odstupanja javlja pri uporabi glagola koji se razlikuju u prijedložno-padežnoj svezi koju zahtijevaju. Pritom se odstupanja ne javljaju samo pri uporabi ispravnog padežnog oblika nego i pri izboru odgovarajućeg prijedloga, i to upravo

zbog toga što oni u hrvatskome i poljskome jeziku nisu identični. Pokazatelj su toga i primjeri koji slijede:

bolovati od (Gen) – chorować na (Acc)

*Jučer sam saznala da moja baka **boluje od** upale pluća.*

*Wczoraj dowiedziałam się, że moja babcia **choruje na** zapalenie płuc.*

smijati se (Dat) – śmiać się z (Gen)

*Ines **se smije** vicu o plavušama.*

*Ines **śmieje się z** dowcipu o blondynkach.*

navijati za (Acc) – kibicować (Dat)

*Katarina **navija za** Rijeku.*

*Katarzyna **kibicuje** Rijece.*

Nakon analize pogrešaka koje su rezultat analogije s poljskim jezikom kao prvim, čini se bitnim da nastavnik obrati pozornost na takve probleme jer u većini dostupne literature to pitanje nije dovoljno iscrpno obrađeno. Ni u dvojezičnim rječnicima tih dvaju jezika nisu dostupne informacije potrebne za ispravnu uporabu glagola s obzirom na njegovu rekciju i uporabu u određenom kontekstu. Kao primjer može poslužiti natuknica iz *Poljsko–hrvatskog rječnika* (M. Moguš, N. Pintarić 2000):

Kłamać v (ipf – ę, - esz; ał) **lagati**;

FRAZ – jak najęty (jak z nut) lagati kao pas, lagati da ne trepne(š), bezobrazno lagati; - na potęgę (ile wlezie, aż się za kimś kurzy) netko laže čím zine, lagati na kłaftrę; - w żywe oczy (bez zmrużenia powiek) lagati komu u oči, lagati da ne trepne(š) okom

Potom se donosi i prijedlog dopune rječničke natuknice koji obuhvaća ono što istoj nedostaje:

kłamać / okłamywać (kogo) Acc

lagati / slagati (kome) Dat

Okłamałam mamę, że zrobiłam zadanie domowe.

Slagala sam majci da sam napravila domaću zadaću.

3. Prijedlog metodičkog pristupa usvajanju i usustavljanju glagolskih rekcija

Zbog prethodnih zaključaka o poteškoćama pri oblikovanju pravila koja bi učenicima olakšala ovladavanje glagolskom rekcijom kao jezičnim izazovom, smatra se vrlo važnim inzistirati na vježbama i zadacima iz tog područja. U nastavku se opisu-

ju metodički pristupi i zadaci uspješno primijenjeni u nastavi inojezičnoga hrvatskoga u homogenoj skupini s poljskim studentima koji su se pokazali izvrsnim načinom za ovladavanje tim gradivom. Riječ je o zadacima automatizacije i usustavljanja gradiva, a potom i o konverzacijskim zadacima.

Vježbe su nastale na osnovi korištene literature (Aleksovski 2008, Pelc 1997. i Zdziewska 1994) i lektorske prakse. Pretpostavlja se da su se glagoli koji se upotrebljavaju već prije pojavili u tekstovima ili su se studenti s njima susreli ranije na nastavi.

3.1. Zadaci za usustavljanje i automatizaciju usvojenog znanja

1. Zadatak se sastoji u tome da studenti, individualno ili uz pomoć lektora, umetnu određene glagole na prazna mjesta u tekstu. Cilj je zadatka prebaciti konstrukcije koje su studenti vidali i slušali u aktivno znanje.

Zadatak 1: Umetnite odgovarajuće glagole u praznine:

bolovati, brinuti, čuditi se, uživati, telefonirati, pitati, dosađivati, zaplakati

Ne mogu više izdržati. Moja je sestra umislila da _____ od neizlječive bolesti. Svaki dan _____ doktorima. Majka _____ sestričnom ponašanju. Sestra nam cijeli dan _____ s informacijama koje pročita na internetu. Odlučila je nazvati doktora i _____ za pomoć. Otkrivši da je samo alergična na prašinu, _____ je od sreće. Rekla sam joj da više ne _____ o sitnicama, već da _____ u životu.

2. U sljedećem zadatku učenicima je dano nekoliko prijedloga. Moraju pripaziti na to koji se prijedlog upotrebljava uz koji glagol i potom prijedloge umetnuti u praznine. Zadatak je koristan jer učenik pri njegovu rješavanju može primijetiti da su određeni glagoli vezani uz pojedine prijedloge i upamtiti to kao pravilo. U slučaju da je riječ o slabijoj skupini, zadatak se može izmijeniti tako da broj ponuđenih prijedloga odgovara broju praznina.

Zadatak 2: Umetnite odgovarajuće prijedloge u praznine (neke možete iskoristiti i više puta):

za, na, u, od, o

Jučer sam s prijateljicom razgovarala _____ engleskom jeziku.
Odlučio se boriti _____ ljudska prava.
Cijeli dan mislim _____ tebi.

Moraš ustrajati ____ svojoj odluci.
 Nisu uhvatili lopova. Uspio je pobjeći ____ policije.
 Još ne zarađujem i ovisim ____ roditeljima.
 Mladi smo i želimo uživati ____ životu.

3. Treći zadatak sastoji se od dva dijela. U prvome dijelu zadatka pripremljena je tablica u kojoj se u jednome stupcu nalaze glagoli koji su studentima otprije poznati, a u drugome prijedlozi. Zadatak je povezati glagole s odgovarajućim prijedlozima.

Zadatak 3:

a) Povežite glagol iz prvoga stupca s prijedlogom iz drugoga stupca:

0.	kriti se	0.	od
1.	asocirati		o
2.	odlučiti se		o
3.	navijati		s
4.	ovisiti		za
5.	šaliti se		za
6.	uvjeriti		u
7.	uživati		u
8.	vjenčati se		na
9.	zanimati se		na
10.	zavidjeti		na

U drugome dijelu zadatka predlažu se rečenice na poljskome jeziku (koje uključuju glagole i prijedloge iz tablice) i studenti ih moraju prevesti na hrvatski jezik.

b) Prevedite predložene rečenice s poljskoga na hrvatski jezik.

1. kriti se od

Z powodu problemów z alkoholem znana aktorka ukrywała się przed dziennikarzami.

Zbog problema s alkoholom poznata se glumica krila od novinara.

(Poljski glagol zahtijeva prijedlog *przed* i imenicu u instrumentalu, a hrvatski glagol traži prijedlog *od* i imenicu u genitivu.)

2. asocirati na

Smak ciasta przypomniał mu o ukochanej babci.

Okus kolača asocirao ga je na voljenu bakicu.

(Poljski glagol zahtijeva prijedlog *o* i imenicu u lokativu, a hrvatski glagol traži prijedlog *na* i imenicu u akuzativu.)

Prije sljedećih zadataka potrebno je istaknuti važnu ulogu prijevoda u poučavanju stranoga jezika. B. Kryžan–Stanojević ističe da se prijevod pojavljuje na nastavi jezika već na početku i rabi se uglavnom za usvajanje vokabulara, no smatra da u glotodidaktičkom procesu elementi prijevoda mogu pomoći pri svladavanju sintagma i kolokacija jezika koji se uči (Kryžan–Stanojević 1995).

Zadaci s prijevodom upozorit će studente na situacije u kojima dolazi do negativnog prijenosa te pomoći u prepoznavanju struktura tipičnih za jezik koji uče (Majkiewicz 2007).

S obzirom na to da je u radu zamišljena homogena skupina studenata, dio će predstavljenih vježbi koje slijede biti zasnovan na prijevodu.

4. Četvrti se zadatak također sastoji od dva dijela. U prvome dijelu studenti moraju povezati zadane glagole s odgovarajućom definicijom iz rječnika. Potom moraju prevesti rečenice koje je nastavnik pripremio s poljskoga na hrvatski jezik i tako utvrditi razliku između glagolskih rekcija, odnosno uporabu nekoga drugoga glagola s njemu odgovarajućom rekcijom u poljskome jeziku.

Zadatak 4: Povežite glagole s odgovarajućom definicijom iz rječnika, a potom zadane rečenice prevedite s poljskoga na hrvatski jezik.

BRINUTI SE =>

(a) brinuti se za koga što, (b) brinuti se o kome čemu

_____ voditi brigu, skrbiti se, starati se
_____ osjećati uznemirenost, biti u brizi

1. Maja opiekuje się starymi rodzicami.

Maja se brine o starim roditeljima.

2. Martwię się o moją siostrę, bo po raz pierwszy pojechała sama na wakacje.

Brinem se za sestru jer je prvi put išla sama na ljetovanje.

ZABORAVITI =>

(a) zaboraviti koga, što

(b) zaboraviti na koga, što

_____ izgubiti iz sjećanja, prestati se sjećati koga ili čega
_____ ne sjetiti se u trenutku kad je potrebno, smetnuti s uma, ispustiti iz vida

Anna nie potrafi zapomnieć byłego chłopaka.
Ana nije mogla zaboraviti bivšeg dečka.

Student, wymieniając języki słowiańskie, zapomniał o języku czeskim.
Student, nabarajajući slavenske jezike, zaboravio je na češki.

5. U sljedećem je zadatku riječ o tekstu s dijelovima rečenica na poljskome jeziku koje student mora prevesti na hrvatski jezik i napisati u prazninu te tako uklopiti u tekst. Cilj je ove vježbe da studenti uvide na koji način glagoli funkcioniraju u kontekstu.

Zadatak 5: Prevedite riječi u zagradama s poljskoga na hrvatski jezik i umetnite ih u praznine:

Dobar dan, zovem se Sandra. Živim u Parizu. Često putujem avionom, ali (nie bać się latać, dosłownie: wysokości) _____
_____.

Nadam se da ću se uskoro vratiti u Hrvatsku. U Francuskoj studiram već četiri godine. (Brakuje mi rodziny i Morza Adriatyckiego.) _____
_____.

Znam da će mi nedostajati novi prijatelji iz Pariza, no jedva čekam da diplomiram. Jučer (pisać list do siostry) _____
i obećala sam da brzo dolazim.

Sestra (ucieszyć się z tej wiadomości) _____
i zaplakala je od sreće. Ona se najviše raduje mojem povratku.

6. Ovaj je zadatak za usustavljivanje malo složeniji. Učenicima se zadaje tekst na hrvatskome jeziku koji trebaju prevesti na poljski jezik. Nakon jednoga ili dva dana student bi trebao pročitati svoj prijevod na poljski i prevesti ga ponovno na hrvatski jezik. Kada usporedi prvotni tekst sa svojim prijevodom na hrvatski, potrebno je da točno prepíše hrvatsku inačicu i tako se utvrdi što je ispravno. Rješenje koje slijedi samo je ilustracija i jedno od mogućih rješenja ovoga zadatka.

Zadatak 6: Pročitajte tekst na hrvatskome jeziku i prevedite ga na poljski, a potom, nakon nekoliko dana, ponovno na hrvatski jezik. Ispravan prijevod prepíšite još jedanput.

(1) tekst na hrvatskom jeziku

Jučer sam se sjetio starog prijatelja. Bili smo mladi, uživali smo u zabavama i mislili da će tako ostati zauvijek. Nismo brinuli o budućno-

sti. Danas je puno drugačije. Prije dvije godine postao sam otac. Sada brinem o svojoj obitelji i izbjegavam noćne izlaske. Moj prijatelj je napredovao u poslu i postao liječnik. Život je tako nepredvidljiv!

Ispitanik K.K.

(2) prijevod na poljski jezik

Wczoraj przypomniałem sobie o starym przyjacielu. Byliśmy młodzi, dobrze się bawiliśmy i myśleliśmy, że tak będzie zawsze. Nie martwiliśmy się o przyszłość. Dzisiaj jest zupełnie inaczej. Przed dwoma laty zostałem ojcem. Teraz troszczę się o swoją rodzinę i unikam wieczornych wyjść. On awansował w pracy i został lekarzem. Życie jest takie nieprzewidywalne!

(3) prijevod s poljskoga na hrvatski jezik

Jučer sam se sjetio starog prijatelja. Bili smo mladi, uživali smo u zabavama i mislili da će tako uvijek biti. Nismo **se brinuli za** budućnost. Danas je potpuno drukčije. Prije dvije godine postao sam otac. Sada **brinem se o** obitelji i izbjegavam izlaske. On je **napredovao na poslu** i postao **lječnikom**. Život je toliko nepredvidljiv.

(4) prepisujemo bez grešaka

Jučer sam se sjetio starog prijatelja. Bili smo mladi, uživali smo u zabavama i mislili **da će tako ostati zauvijek. Nismo brinuli o budućnosti**. Danas je **puno drugačije**. Prije dvije godine postao sam otac. **Sada brinem o svojoj obitelji** i izbjegavam noćne izlaske. On je napredovao u poslu i **postao liječnik**. Život je **tako** nepredvidljiv.

Zadatak 7: Crveni karton – Nastavnik čita tekst u kojemu nedostaju glagoli. Na mjestima na kojima bi trebao biti glagol, nastavnik pokazuje „crveni karton”. Učenici trebaju zapisati glagol za koji smatraju da treba biti na određenome mjestu u tekstu. Naposljetku nastavnik ili netko od učenika pročita cijelu priču.

Taj i sljedeći zadatak nisu isključivo automatizacijski, ali su navedeni kao primjer uvođenja komunikacijske dimenzije prisutne u zadacima praktične primjene.

Zadatak 8: Domino – Nastavnik priprema domino na papiru: na jednome dijelu zapisan je prijedlog, na drugome glagol. Zadatak se radi u paru. Svaki par mora propo-
naći odgovarajuće „domino-pločice” kako bi glagol stajao uz njemu pripadajući prijedlog. Domino pločice treba složiti u veliki pravokutnik i na taj način parovi mogu provjeriti jesu li ispravno riješili zadatak. Nakon toga će napisati kratku priču u kojoj će upotrijebiti neke od prijedloga i glagola koji su se nalazili na pločicama.

Slika 1: Primjer domino-pločica

NA	NAVIJATI
ZA	BOLOVATI

U homogenim grupama taj se zadatak može dodatno proširiti: dok jedan par čita svoju priču, ostali je moraju simultano, eventualno *a vista*, prevoditi na prvi jezik, u našem slučaju to će biti poljski. Na taj način uvježbava se korištenje glagola u kontekstu, ali i snalaženje pri brzu odabiru poljskoga ekvivalenta za neki hrvatski glagol.

3.2. Zadaci praktične primjene usvojenoga znanja

Zadaci te vrste izvode se u obliku grupnoga rada, a cilj im je razvijanje komunikacijskih sposobnosti kroz koje učenik primjenjuje gradivo koje je naučio uz pomoć zadataka automatizacije. Igre kao što su pantomima ili domino otprije su dobro poznate i puno korištene, ali i vrlo korisne, te ih se zato ne bi smjelo zanemariti. Ovim se zadacima ne ograničava samo na uvježbavanje određenoga gradiva, kao što je rekcija glagola, već se može upotrijebiti cjelokupni glagolski korpus koji su studenti dotada učili.

1. **Igra pantomime** izvodi se u grupama. Predstavnici grupe izvlače papirić na kojem se nalazi neki glagol i moraju ga svojim suigračima objasniti u zadanome vremenu. Za svaki pogodeni glagol dobiva se jedan bod.

2. „**Stvaranje priče**” – Svaki student zamisli dva glagola, a nastavnik ih zapisuje na ploču. Kada svi studenti izvrše zadatak, nastavnik ih naizmjenice proziva kako bi osmislili dvije rečenice koristeći se dvama glagolima s ploče. Priča mora imati smisla. Na naprednijim stupnjevima može se još uvesti pravilo da uz svaki glagol mora ići odgovarajući prilog (brzo bježati od ..., glasno navijati za...). Isto se odnosi i na sljedeću vježbu.

3. **Vježbajmo glagole uz crtani film** – Taj zadatak uključuje i multimediju. Naime, nastavnik može pripremiti kratki crtani film bez sinkronizacije ili prijevoda (na primjer *Profesor Baltazar*), a potom studenti prepričavaju i nabrajaju radnje koje su vidjeli (profesor Baltazar misli, trči, razmišlja, popravlja...).

4. **Čarobna vreća** – Nastavnik donosi vreću u kojoj su različiti predmeti (olovka, kutija čaja, naočale, sat...). Učenik izvlači predmet i mora napraviti smislenu sintagmu s odgovarajućim glagolom (*pisati olovkom, gledati na sat, piti čaj, nositi naočale...*). Element iznenađenja u ovome zadatku koristan je za motivaciju i pozornost učenika na nastavi.

4. Zaključak

Ovladavanje glagolskom rekcijom u inojezičnome hrvatskom može biti olakšano primjenom automatizacijskih i konverzacijskih vježbi. Metodički pristupi prikazani u ovome radu namijenjeni su ponajprije stranim studentima kojima je prvi jezik poljski, ali opisane se i oprimjerene vježbe mogu prilagoditi i studentima kojima prvi jezik nije poljski. Navedeni metodički prijedlozi mogu se prilagoditi i različitim stupnjevima učenja inojezičnoga hrvatskoga.

Činjenica da su jezici srodni ima svoje pozitivne i negativne strane. Pozitivno je to što studenti relativno brzo razumiju tekstove (pisane i slušane) te dosta lako mogu steći pasivno znanje. No, kada je riječ o produkciji (prije svega usmeno), pojavljuju se problemi uzrokovani negativnim prijenosom. Kod glagolske rekcije odstupanja često nastaju kao posljedica doslovnog prevođenja s prvog jezika na hrvatski. Tako, primjerice, rečenicu na poljskome *Piotr ma dzisiaj urodziny, muszą mu **złożyć życzenia*** (złożyć: složiti, sklopiti, życzenia: želje, čestitke) studenti često, upravo zbog negativnog prijenosa, doslovno prevode kao *Piotr ima rođendan, moram mu složiti želje*.

Problem također nastaje kada su posrijedi sinonimni glagoli jer sinonimija nikada nije potpuna, a sinonimni se glagoli upotrebljavaju u različitim kontekstima:

Ne pijemo alkohol jer pazimo na zdravlje.

paziti na (A)

Nie pijemo alkoholu, bo dbamy o zdrowie.

dbać o (A)

Nitko nije pazio kuću pa su lopovi ukrali novac i računala.

paziti (A)

Nikt nie pilnował domu, więc złodzieje ukradli pieniądze i komputery.

pilnować (G)

Iako neznatno, značenje se glagola *paziti*, ovisno o tome ide li s prijedlogom ili ne, mijenja. To se najbolje vidi u prijevodima na poljski, u kojima ćemo ovisno o kontekstu staviti glagol *dbać* ili glagol *pilnować*. No, izvornom govorniku poljskog navedeni glagoli samo su djelomično sinonimni, odnosno nisu bliskoznačnice. U tom će slučaju Poljaku koji uči hrvatski biti lakše naučiti da je u hrvatskome jeziku značenje glagola *paziti* dosta široko (i modificirano prijedlogom) te da obuhvaća materijalno i nematerijalno, dok će Hrvat koji uči poljski trebati naučiti da glagolu *paziti*, ovisno o kontekstu, odgovaraju dva ne sasvim sinonimna glagola, *dbać* i *pilnować*. Stoga je od velike važnosti da se glagoli uče u kontekstu jer će samo na taj način student lakše i brže svladati rekciju glagola, ali i nijanse značenja bitne na višim razinama učenja te kod prevođenja.

Literatura

- Aleksovski, M. (2008) Aktivnosti u nastavi hrvatskog jezika kao drugoga i stranoga za početnike, *Lahor – časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, godina III, svezak 1, broj 5, 97-113.
- Barić, E. (1997) *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga
- Kryžan - Stanojević, B. (1995) Uloga prijevoda u raznim fazama učenja poljskog kao stranog jezika, u J. Mihaljević Djigunović, J. i N. Pintarić, (ur.) *Prevođenje: Suvremena strujanja i tendencije*, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku 139-148.
- Majkiewicz, A. (2007) Wybrane zagadnienia przekładu i ich użyteczność w glottodydaktyce, u J. Tambor i A. Achtelek, (ur.) *Sztuka czy rzemiosło? Nauczycy Polski i polskiego*, Katowice, Gnome 254-263.
- Moguš, M., Pintarić, N. (2000) *Poljsko – hrvatski rječnik*, Zagreb: Školska knjiga.
- Pelc, T. (1997) *Teraz polski. Gry i ćwiczenia komunikacyjne*, Łódź.
- Zdybiewska, M. (1994) *100 Language Games*, Warszawa: WSiP.

Udžbenici:

- Čilaš Mikulić, M. i dr. (2009) *Hrvatski za početnike 1 – udžbenik i rječnik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čilaš Mikulić, M. i dr. (2009) *Razgovarajte s nama – udžbenik hrvatskoga jezika za više početnike*, Zagreb: FF-press.
- Čilaš Mikulić, M. i dr. (2009) *Razgovarajte s nama – vježbenica, gramatika i fonetika hrvatskog jezika za više početnike*, Zagreb: FF-press.

Verb Government in Teaching Croatian as L2

Grammatical government in Croatian is not easy to learn even for other Slavic languages' speakers. The first part of the paper gives an analysis of verb government deviations typical for Polish students learning Croatian as a second language. The database consists of five hundred Croatian verbs, along with their government, and was derived from textbooks of Croatian as a foreign language for beginners and elementary learners.

The results of the analysis showed that the best way to avoid problems with verb government, caused by negative transfer of mother tongue, is to insist from the very beginning on learning not only the meaning of the verb but the verb government as well. Also it is very important to provide students with the sufficient number and

diversity of exercises for verb government. For that reason the second part of the paper offers sample exercises along with useful communication activities.

Key words: *Croatian as L2, Polish language, verb government, exercises and communication activities, translation*

Marica Čilaš Mikulić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Uporaba infinitiva i/ili ustrojstva *da + prezent* u inojezičnome hrvatskome

U proizvodnji pravilne rečenice u inojezičnom hrvatskom jedan od kamena spoticanja jest upotreba ustrojstva da + prezent. Umjesto te konstrukcije učenici inojezičnoga hrvatskog često rabe infinitiv ili ustrojstvo za + infinitiv, što je posljedica prijenosa iz prvog jezika ili jezika posrednika te nedovoljnog poučavanja u nastavi hrvatskoga kao J2. U članku se nastoji razlučiti kada su ta dva sintaktička izbora zamjenjiva, odnosno kada nisu – u kojoj se rečeničnoj okolini treba upotrijebiti infinitivna dopuna, a u kojoj ustrojstvo da + prezent. A u nastavu inojezičnoga hrvatskog potrebno je uvesti poučavanje tih sintaktičkih jedinica.

Ključne riječi: inojezični hrvatski, sintaksa, infinitiv, ustrojstvo da + prezent

1. Uvod

O d samoga početka učenja hrvatskoga jezika, od niže početne razine, posvećuje se pozornost odnosima u rečenici, s naglaskom na padežnim odnosima. I na svakoj se razini obrađuju pojedini dijelovi sintakse. Međutim posebno se ne obrađuje upotreba *infinitiva* i ustrojstva *da + prezent*. Ni u udžbenicima hrvatskoga kao stranoga jezika ne razrađuje se upotreba ustrojstva *da + prezent* i infinitiva. U nastavi se obično ističe da je ustrojstvo *da + prezent* karakterističnije za srpski standardni jezik, a upotreba infinitiva za hrvatski standardni jezik. Takvo neodređeno pravilo opovrgavaju sami nastavnici ispravljajući učenike inojezičnoga hrvatskoga u njihovoj usmenoj ili pismenoj proizvodnji kada umjesto ustrojstva *da + prezent* upotrijebe infinitiv, prenoseći rečenično ustrojstvo svojega prvog jezika ili jezika posrednika u hrvatski jezik, ili držeći se naučenog pravila. Gramatike hrvatskoga jezika za izvorne govornike ne nude dovoljno iscrpan odgovor koji bi objasnio sve rečenične situacije u kojima se pojavljuju pojedini od ta dva sintaktička izbora, između ostalog i zbog toga što se u njima donekle zanemaruje govoreni jezik. Stoga je potrebno upoznati učenika inojezičnog hrvatskog s rečeničnim kontekstima u kojima treba upotrijebiti infinitiv, zatim s onima u kojima je moguće jednako ispravno upotrijebiti infinitiv ili ustrojstvo *da + prezent* te sa situacijama u kojima se može upotrijebiti jedino ustrojstvo *da + prezent*, a kako bi govor korisnika inojezičnog hrvatskog postao što prirodaniji. Provedeno je malo istraživanje kojim se željelo utvrditi kolika su i kakva odstupanja u upotrebi sintaktičkih mogućnosti o kojima je riječ.

2. Istraživanje

2.1. Cilj, uzorak, metoda

Cilj je ovog istraživanja bio utvrditi koliko su česta odstupanja učenika hrvatskoga kao J2 u upotrebi infinitiva i ustrojstva *da + prezent*. Kako je ovo istraživanje preliminarno u tom području, služili smo se metodom prikupljanja podataka iz učeničkih sastavaka.

Pregledano je 76 studentskih sastavaka, polaznika Croaticuma, u kojima je pronađeno 14 nepravilnih upotreba infinitiva i niti jedna nepravilna upotreba konstrukcije *da + prezent*.

2.2. Rezultati i rasprava

Navodimo dio nepravilnih upotreba infinitiva te dva osnovna podatka vezana uz učenike (razinu jezične kompetencije i zemlju iz koje dolaze).

Vegani imaju cilj **za biti** dobrog zdravlja cijeli svoj život. (2a, Rusija)

Stéphane, Cléo i ja smo išli na Britanski trg **za kupiti** bundeve. (2a, Rumunjska/Francuska)

Kao da umjetnik mora trpjeti **za stvoriti** rad. (2a, Rumunjska/Francuska)

Mislim da većina su tamo **za realizirati** san drugima. (2a, Rumunjska/Francuska)

Ljudi se sreću u barovima **za pričati** i **razgovarati**. (1b, Italija)

Ljudi u Nagoji čekali su 10 sati **kupiti** krafne. (3b, Japan)

Mladen i njegov sin Tomislav su išli **da kupiti** neke stvari. (2a, Malta)

Da ići na fakultet, trebam tri tramvaja, broj petnaest, broj osam i broj tri ili trinaest. (2a, Malta)

Zato vlada želi poticati ljude **kupovati** novi digitalni televizor koristeći eko-bodove. (3b, Japan)

Pogrešnu upotrebu infinitiva mogli bismo svrstati u tri skupine:

1. *za + infinitiv* umjesto infinitiva / *da + prezent* / *da + kondicional*
2. *da + infinitiv* umjesto infinitiva / *da + prezent* / *da + kondicional* (individualna pogreška)
3. *infinitiv* umjesto *da + prezent* / *da + kondicional*

Prvi je tip pogreške vjerojatno posljedica prijenosa iz prvoga jezika ili jezika posrednika. No prijedložno-infinitivna konstrukcija nije strana ni hrvatskomu jeziku, premda nije preporučljiva. Naime, ima rečenica u kojima je ona dopustiva. To su

modalne, emfatične, ekspresivne rečenice. Neke su od njih već frazeologizirane. (*To je za krepati! To je doza za vola ubiti!*). Takve rečenice susrećemo u razgovornom, publicističkom i beletrističkom stilu.

U nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika prijedložno-infinitivna konstrukcija zamjenjuje se normativno prihvatljivijim oblicima i tek se na završnim stupnjevima više govori o stilovima.

Do druge vrste pogreške došlo je zbog nedovoljnog poznavanja glagolskih oblika u hrvatskome jeziku i prijenosa iz prvog jezika. Konstrukciju *da + prezent* našli smo samo kod jedne učenice.

Što se tiče trećega tipa pogreške jedna je napravljena u namjernoj rečenici gdje bi infinitiv trebao biti zamijenjen ustrojstvom *da + prezent* ili kondicionalom, a druga u izričnoj i treba biti zamijenjen konstrukcijom *da + prezent*.

Dakle, valjalo bi upozoriti na upotrebu infinitiva u zavisnosloženim rečenicama, ali i u rečenicama koje sadrže modalne glagole, koji kao glagoli nepotpuna značenja uza se trebaju dopunu.

3. Zavisnosložene rečenice s veznikom *da*

U ovome ćemo radu razmotriti samo zavisnosložene rečenice s veznikom *da* koje u zavisnoj surečenici sadrže prezent i u kojima je moguće provesti infinitivizaciju predikata zavisne surečenice. Dakle, bit će riječi o izričnim i namjernim zavisnosloženim rečenicama.¹

3.1. Izrične rečenice

Ako su vršitelji radnje u glavnoj i zavisnoj izričnoj rečenici isti te ako je u službi predikata upotrijebljen neki od glagola poput *htjeti, morati, trebati, imati, moći, željeti, voljeti, uživati, stidjeti se, sramiti se, odlučiti se, uspjati, početi, stati, prestati, pustiti, zabraniti, naučiti, namjeravati*, itd., veznik *da* i prezent iz zavisne rečenice mogu se zamijeniti infinitivom (Raguž 1997: 423):

¹ U ovome radu bavimo se rečeničnim strukturama, no valja napomenuti kako je u poučavanju vrsta rečenica u HJ2 potreban funkcionalni, a ne formalni pristup, odnosno valja krenuti od tumačenja značenja tih rečenica. U udžbenicima, priručnicima i gramatikama HJ1 vrste rečenica obrađuju se formalno, strukturalistički, a značenje se spominje tek uzgred, gotovo kao samo po sebi razumljivo. Za razliku od toga u HJ2 treba biti zadovoljen proizvodni princip, odnosno treba se voditi pitanjem „Kako gramatički ispravno mogu u hrvatskom jeziku izraziti namjeru, uzrok, posljedicu...?“ Tek nakon semantičkog objašnjenja potrebno je uvesti formalna sredstava (vezna sredstva, izbor glagolskih oblika...) i uvježbavati novi tip rečenica. Polazeći od toga principa, iskorištava se zajedničko kognitivno polazište, odnosno semantičke kategorije razumljive univerzalnom ljudskom iskustvu pa tako prisutne u svim jezicima. S toga polazišta može se krenuti u usvajanje novih formalnih sredstava.

Odlučio je da mu pomogne. ⇒ Odučio je pomoći mu. (Raguž 1997: 425)

Navikao je/naučio je da ustaje rano. ⇒ Navikao je/naučio je ustajati rano. (Raguž 1997: 425)

Ako su subjekti glavne i zavisne rečenice različiti, ne može se izrična rečenica preoblikovati u infinitiv.

On hoće da dođeš k njima. (Raguž 1997: 423)

Izrične rečenice koje dopunjuju pridjeve također se mogu zamijeniti infinitivom:

Bio je spreman da ide sam. ⇒ Bio je spreman ići sam. (Raguž 1997: 426)

3.2. Namjerne rečenice

U namjernim zavisnim rečenicama obično se upotrebljava prezent (*da + prezent*) ili kondicional. Prezent izražava čistu namjeru, a kondicional više želju, mogućnost.

Ako je subjekt glavne i zavisne rečenice isti, ustrojstvo *da + prezent* moguće je zamijeniti infinitivom:

Otišli su u šumu da naberu gljiva. ⇒ Otišli su u šumu nabrati gljiva. (Silić-Pranjaković 2005: 346)

Takva zamjena nije moguća (ili je jako stilski obilježena) ako su subjekti glavne i zavisne surečenice različiti:

Poslala ih je u šumu da naberu gljiva. ⇒ *Poslala ih je u šumu nabrati gljiva. (Silić-Pranjaković 2005: 346)

Promotrimo nekoliko naših primjera namjernih rečenica:

Ona ide u grad da kupi cipele. ⇒ Ona ide u grad kupiti cipele.

Petar se upisao u klub da trenira nogomet. ⇒ *Petar se upisao u klub trenirati nogomet.

Uzet ćemo taksi da stignemo na vrijeme. ⇒ *Uzet ćemo taksi stići na vrijeme.

Preselili su se u drugi grad da mirnije žive. ⇒ *Preselili su se u drugi grad mirnije živjeti.

Idem na pauzu da se odmorim. ⇒ Idem na pauzu odmoriti se.

Goran priča viceve da nas nasmije. ⇒ *Goran priča viceve nasmijati nas.

Zašto je u nekim zavisnosloženim rečenicama moguće namjerne surečenice zamijeniti infinitivom, a u ponekima nije? Zadovoljen je uvjet istog subjekta u objema surečenicama. Nužno je uvesti još jedno pravilo. Hoće li takva zamjena biti moguća, uvelike ovisi o glagolu glavne rečenice. Ako je glagol glavne rečenice glagol kretanja, moguća je infinitivna dopuna (Raguž 1997: 429). Ta je tvrdnja oprimirana sljedećim rečenicama:

Otišao je da ih vidi. ⇒ Otišao je vidjeti ih. / Otišao ih je vidjeti.

Došao je da ih pozdravi. ⇒ Došao je pozdraviti ih. / Došao ih je pozdraviti.

Pošao je da im pomogne. ⇒ Pošao je pomoći im. / Pošao im je pomoći.

Tu tvrdnju možemo provjeriti tako što ćemo umjesto glagola kretanja koji su upotrijebljeni u navedenim rečenicama (*otići, doći, poći*) upotrijebiti neke druge glagole kretanja, dakle poslužiti ćemo se supstitucijskim testom.

Ide da ih vidi. ⇒ *Ide ih vidjeti*.

Trči da ih vidi. ⇒ *Trči ih vidjeti*.

Ući će da ih pozdravi. ⇒ *Ući će pozdraviti ih*.

Ušao je da ih pozdravi. ⇒ *Ušao je pozdraviti ih*. *Ušao ih je pozdraviti*.

Otrčao je da im pomogne. ⇒ *Otrčao je pomoći im*. *Otrčao im je pomoći*.

Čini se da možemo uvesti pravilo „Ako je glagol glavne rečenice glagol kretanja, moguće je prezent iz zavisne namjerne rečenice zamijeniti infinitivom.“

No promotrimo i ove primjere:

Žurio se da stigne na vlak. ⇒ **Žurio se stići na vlak*.

Putuje da vidi svijet. ⇒ **Putuje vidjeti svijet*.

Penjemo se da dosegne vrh. ⇒ **Penjemo se dosegnuti vrh*.

Puže da dohvati loptu. ⇒ **Puže doхватiti loptu*.

Potrčao je da ih stigne. ⇒ **Potrčao je stići ih*.

Zaronio je da uhvati hobotnicu. ⇒ **Zaronio je uhvatiti hobotnicu*.

U glavnim rečenicama tih zavisnosloženih namjernih rečenica kao predikati upotrijebljeni su također glagoli kretanja. Međutim zamjena prezenta infinitivom u namjernim surečenicama nije prihvatljiva ili je neobična. Dakle, preciznije bi pravilo glasila: „Namjerne se rečenice uz neke glagole kretanja mogu zamijeniti infinitivom.“ Koji su to glagoli kretanja, potrebno je utvrditi iscrpnijom semantičkom analizom.

4. Modalni glagoli

Valja razmotriti koji se sintaktički oblik (infinitiv i/ili ustrojstvo *da + prezent*) pojavljuje u rečenicama s glagolima nepotpuna značenja, i to onima koji modificiraju značenja izrečena glavnim glagolom, odnosno s modalnim glagolima. Zatim je potrebno utvrditi koji oblik prevladava u izjavnim, a koji u upitnim rečenicama iz kojih su ispušteni modalni glagoli.

4.1. Rečenice koje sadrže modalne glagole

4.1.1. U većini slučajeva modalni glagoli, u užem i u širem smislu, trebaju dopunu u infinitivu. Primjerice:

htjeti: Ali želim i hoću surađivati sa svim strankama... (Vjesnik online)

morati: Toga moraš biti svjestan. (Vjesnik online)

valjati: Osobitu pozornost valja posvetiti općem dobru... (Glas Koncila)

moći: Mi jednostavno ne možemo pobjeći iz te regije... (Vjesnik online)

trebati: ...a da za to ne trebaju donositi posebne odluke. (Glas Koncila)

smjeti: Tako da ne smijemo parkirati nigdje na Gornjem gradu... (Vjesnik online)

odlučiti: Svi su oni odlučili tu večer postati članovi domske obitelji... (Glas Koncila)

namjeravati: Tek smo nakon OI namjeravali potpisivati profesionalne ugovore... (Vjesnik online)

pokušavati: Pokušavam stati na loptu... (Vjesnik online)

običavati: ...kako su to običavali govoriti političari... (Vjesnik online)

voljeti: No Asanović o konkretnim potezima ne voli pričati. (Vjesnik online)

nastojati: Nastojim se usredotočiti na njihove životne navike. (Vjesnik online)

dati: ... da se ne dam zbuniti pitanjima sutkinje... (Vjesnik online)

I glagoli *znati*, *umjeti*, *željeti*, *bojati se*, *plašiti se*, *stići/stizati*, *drznuti se*, *kaniti*, *misлити*, *naumiti*, *usuditi se*, *vrijediti*... trebaju infinitivnu dopunu.

Međutim, nekolicina glagola treba rečeničnu dopunu, tj. konstrukciju *da* + *prezent*.

savjetovati: Savjetujem da ustraju u svojem naumu... (Vjesnik online)

naređivati/narediti: Naredio je da se ispita zakonska utemeljenost tih rješenja. (Vjesnik online)

praviti se: A Hrabal bi se pravio da ga ne pozna. (Vjesnik online)

pretvarati se: Da se pretvaramo kao da uopće nismo iz Hrvatske... (Vjesnik online)

Uz neke modalne glagole moguće je upotrijebiti oba sintaktička oblika, ali tada je riječ o različitim značenjima. Jezikoslovci često ističu modalni glagol *znati* i primjere: On zna da hoda (=svjestan je da hoda) i On zna hodati (=umije hodati).

4.1.2. Glagol *htjeti*

Budući da se glagol *htjeti* upotrebljava i kao modalan glagol kojim se izriče volja, namjera ili pristajanje subjekta glavne rečenice i kao desemantiziran, odnosno kao pomoćni glagol za tvorbu futura, u nekim bi kontekstima moglo doći do nerazumijevanja.

Kada se upotrebljava modalno (i nema nenaglašeni, već samo naglašeni oblik), glagol *htjeti* semantički je ekvivalent glagolu *željeti*. U svojoj potvrdnoj inačici zamjenjiv je infinitivom:

Hoćemo da napravimo i treću četvu, najveću! (Pavičić, Poletarci) ⇒
Hoćemo napraviti i treću četvu, najveću!

Međutim, u niječnim rečenicama smatramo da nije zamjenjiv infinitivom.

Neću da kvarim izlet (Šoljan, Kratki izlet) ≠ Neću kvariti izlet.

⇒ Ne želim kvariti izlet.

4.2. Izjavne rečenice iz kojih je ispušten modalni glagol

U besubjektним izjavnim rečenicama iz kojih je ispušten modalni glagol dolazi infinitiv.

Teško je vjerovati. (Teško se može vjerovati)

Nije mu zamjeriti. (Ne treba mu zamjeriti.)

Što mi je činiti? (Što moram/trebam činiti?)

4.3. Pitanja s upitnom česticom u kojima su ispušteni modalni glagoli

Pitanja s upitnom česticom iz kojih su ispušteni modalni glagoli, a koja se odnose na sadašnjost, vrlo su česta u razgovornom jeziku. Ona sadrže ustrojstvo *da* + *prezent*. To se ustrojstvo ne može zamijeniti infinitivom, neodređenim glagolskim oblikom, jer bi rečenica na taj način postala nejasna. Ne bi se znalo tko je subjekt, odnosno vršitelj radnje.

Gdje da sjednemo? (Kumičić, Olga i Lina)

A što da radim u dućanu cijeli božji dan? (Kumičić, Olga i Lina)

Zašto da ne idem? (Šenoa, Čuvaj se senjske ruke)

Kako da se na slici oživi pokret? (Težak, Metodika nastave filma)

Ta kamo da se skućim sa svojom djecom? (Kumičić, Gospođa Sabina)

Ja da kupim svoga konja? (Šenoa, Sabrane pripoviesti)

Kako u navedenim rečenicama *da* nije veznik niti potvrdna čestica, a niti poticajna (kada u vezi s prezentom može izražavati željni ili zapovjedni način), već upitna čestica, učenike inojezičnoga hrvatskoga valja uputiti u njezino značenje. Možemo razlikovati dva značenja, ovisno o tome sadrži li pitanje još koju upitnu česticu.

U pitanju *Da sjednemo?* čestica *da* ima čisto gramatičko značenje. Pitanju dodaje značenje mogućnosti, eventulanosti (Silić-Pranjaković 2005: 254). U pitanju *Gdje da sjednemo?* čestica *da* ima modalno značenje jer zamjenjuje neki od modalnih glagola u užem smislu (moći, smjeti, morati, trebati) dok upitna čestica *gdje* ima čisto gramatičko značenje.

Učenicima inojezičnog hrvatskog bit će korisno objašnjenje da su navedena pitanja dobivena preoblikom iz ovih:

Gdje možemo sjesti?
A što mogu raditi u dućanu cijeli božji dan?
Zašto ne mogu/ne smijem ići?
Kako se na slici može oživiti pokret?
Ta kamo se mogu skučiti sa svojom djecom?
Ja trebam/moram kupiti svoga konja?

5. Zaključak

Višegodišnje iskustvo u poučavanju inojezičnog hrvatskog i kratko istraživanje koje smo proveli pokazali su odstupanja u korištenju infinitiva i konstrukcije *da + prezent* kod učenika HJ2. Zato je u nastavu, udžbenike i priručnike potrebno uvesti poučavanje tih dviju sintaktičkih mogućnosti. U radu smo nastojali prikazati rečenične kontekste u kojima se može rabiti samo infinitiv, u kojima se jednako ispravno mogu rabiti infinitiv ili ustrojstvo *da + prezent* i u kojima se može rabiti samo ustrojstvo *da + prezent*. Da bi se dobio još precizniji pregled tih sintaktičkih konteksta, potrebno je poduzeti semantičko-sintaktička istraživanja glagola kretanja te istražiti i one rečenične situacije koje ovim radom nisu dotaknute (npr. infinitiv kao dopuna imenskim riječima, kao *Strah me je priznati.*), a s kojima itekako valja upoznati korisnika inojezičnog hrvatskog jer one nisu same po sebi razumljive.

Literatura

- Barić, E. (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena i Školske novine.
- Barić, E. i dr. (1995) *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Brozović, D. (1953) O vrijednosti infinitiva i presenta s veznikom „da“, *Jezik*: 1, 13-18.
- Katičić, R. (1991) *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: HAZU i GLOBUS, nakladni zavod.
- Kravar, M. (1953) O „razlici“ između infinitiva i veze *da + prezent*, *Jezik*: 2, 43-47.
- Kravar, M. (1953) O „razlici“ između infinitiva i veze *da + prezent*, *Jezik*: 3, 70-74.
- Raguž, D. (1997) *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić, J. i Pranjković, I. (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.

The use of the infinitive and/or construction *da + prezent* in Croatian as L2

One of the stumbling blocks in the correct sentence production in Croatian as a second and foreign language is the use of the construction *da + prezent*. Instead of this construction, learners of Croatian as a second and foreign language usually use the infinitive or the construction *za + infinitiv*, as a result of transfer from the first language or language mediators, and insufficient teaching of Croatian as L2. This paper sets to distinguish between obligatory use of one or the other form, and situations in which these two syntactic choices are mutually exchangeable, i.e. in which context should the infinitive complement be used in a sentence, and in which the construction *da + prezent*. Furthermore, it is necessary to introduce these syntactic units into the teaching of Croatian as L2.

Keywords: *Croatian as a second and foreign language, syntax, infinitive, the construction da + prezent*

HRVATSKI KAO INI U NASTAVI

Iva Nazalević Čučević i Jelena Cvitanušić Tvico

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Izrada nastavnih materijala za viši srednji stupanj i napredne stupnjeve hrvatskoga kao J2

O produkciji kvalitetnih nastavnih materijala i udžbenika, uz očekivanu stručnost i spremnost lektora, ovisi kvaliteta nastave hrvatskoga kao J2. Međutim kako postojeća ponuda udžbenika zadovoljava potrebe poučavanja apsolutnih i viših početnika te polaznika nižeg srednjeg stupnja, a nedostaju suvremeni udžbenici za više srednje i napredne stupnjeve, lektori su često primorani samostalno izrađivati materijale za nastavu. Ovaj se članak bavi problemom izrade nastavnih materijala čija je svrha učenje i usvajanje jezičnih djelatnosti (jezične strukture, čitanje, pisanje, slušanje i govor) koje trebaju naći svoje mjesto u nastavi hrvatskog jezika kao J2 u radu s višim srednjim i naprednim stupnjevima učenja i poučavanja. Kakvim se kriterijima voditi pri izradi materijala, kakve kulturološke sadržaje uključiti, kakav tip leksičkih vježba, koji su načini provjere razumijevanja i reprodukcije novoga leksika, kako je moguće uvježbavati pisanu i govornu produkciju, kako u sve to uklopiti gramatičku jedinicu te kako materijal učiniti vizualno privlačnijim i dinamičnijim, pitanja su i problemi s kojima se svakodnevno susreće gotovo svaki lektor hrvatskoga jezika.

Ključne riječi: nastavni materijali, jezične djelatnosti, hrvatski kao ini jezik u Hrvatskoj

0. Uvod

Ovaj je rad proizišao iz izlaganja radioničkoga tipa koje je 2009. godine održano na 2. savjetovanju za lektore inojezičnoga hrvatskoga (kraticom SIH). Polazeći od pretpostavke da su predavači hrvatskoga kao inojezičnoga (kraticom J2), uslijed nedostatka udžbenika za viši srednji i napredne stupnjeve učenja hrvatskoga jezika, primorani samostalno izrađivati materijale i da je to zadatak s kojim će se prije ili kasnije suočiti i oni koji se tek trebaju naći u ulozi lektora, pokušava se odgovoriti na pitanje sadržaja i koncepcije materijala koji bi zadovoljio potrebe predavača i polaznika na spomenutim razinama učenja i poučavanja hrvatskoga kao J2.

Na početku se rada daje kratak osvrt na recentna glotodidaktička istraživanja, a potom se ulazi u strukturnu i tematsku analizu didaktičkoga materijala. Posebna se pozornost pridaje obradi vokabulara i komunikacijskim aktivnostima te važnosti vizualnoga karaktera materijala.

U radu se polazi od poučavanja hrvatskoga kao J2 na višem srednjem i nižem naprednom stupnju u uvjetima učenja i usvajanja u Hrvatskoj, točnije na Croaticumu

– Centru za hrvatski kao drugi i strani jezik, međutim opisani je način oblikovanja nastavnoga materijala uglavnom primjenjiv i u uvjetima učenja i usvajanja hrvatskoga kao J2 u inozemstvu.

1. Osvrt na relevantna glotodidaktička i primijenjenolingvistička istraživanja i praksu

Brojni inozemni i domaći glotodidaktičari, pedagozi, sociolingvisti, praktičari itd. promišljaju o načelima i praksi učenja, poučavanja i vrednovanja jezika. Tako se pokušavaju definirati i kriteriji vrednovanja udžbenika i didaktičkih materijala. U tom je smislu *Zajednički europski referentni okvir za jezike*, kraticom ZEROJ, zajednički temelj za izradu nastavnih planova za jezike, programskih smjernica, ispita, udžbenika i sl. u cijeloj Europi. Ne zanemarujući kulturalni aspekt, *Okvir* iscrpno objašnjava što osobe koje uče jezik trebaju naučiti kako bi se njime koristile u komunikaciji. Zbog različitosti obrazovnih sustava koji se primjenjuju u Europi, cilj je ZEROJ-a standardizacija i homogenizacija poučavanja jezika, čime bi se olakšalo slobodno kretanje ljudi u Europi, te transparentnost nastave, programa i silaba. Namijenjen je sastavljačima programa, nastavnicima, mentorima i ispitnim povjerenstvima kako bi ciljevima, sadržajima i metodama poučavanja jezika pristupili homogeno i koordinirano (ZEROJ 2005: 1). *Okvir* poštuje važnost svih pet jezičnih djelatnosti: jezične strukture (gramatika i vokabular), čitanja, pisanja, slušanja i govora. Kao što je ZEROJ okvir za izradu nastavnih planova u Europi s ciljem standardizacije i homogenizacije poučavanja jezika, tako za većinu europskih jezika postoje i konkretni okviri za referentne stupnjeve koji su uvedeni i opisani ZEROJ-em. U podjeli na zajedničke referentne stupnjeve, ZEROJ je suglasan o podjeli na šest široko postavljenih stupnjeva koji odgovaraju organizaciji učenja jezika i priznanju postignuća. Tri se glavna stupnja: A, B i C granaju na dva stupnja: A1, A2, B1, B2, C1 i C2. Za hrvatski je kao drugi i strani jezik u pripremi *Opisni okvir razine B1 za hrvatski jezik* koji sadrži detaljne popise mikrofunkcija (davanje i traženje informacije, obavještanje, ispravljanje, raspitivanje i sl.), gramatičkih oblika, prototipnih izraza i vokabulara primjerenih stupnju B1. Izrada *Opisnog okvira razine B1 za hrvatski jezik* cilj je projekta *Metodologija i izrada udžbenika i testiranja za hrvatski kao drugi i strani jezik* (Nazalević i Korajac 2010).

Kako bi realizirali svoje komunikacijske namjere, korisnici/učenici aktiviraju opće sposobnosti (deklarativno znanje, vještine i umijeća te egzistencijalne kompetencije) i komunikacijsku kompetenciju koja u užem smislu sadržava jezične (leksičku, gramatičku, semantičku, fonološku, ortografsku i ortoepsku kompetenciju), sociolingvističke (jezični elementi koji označuju društvene odnose, pravila pristojnoga ponašanja, izrazi narodne mudrosti, razlike u registru, dijalekti i naglasci) i pragmatične (diskursna kompetencija i planiranje teksta) kompetencije (ZEROJ 2005).

Osoba koja uči drugi ili strani jezik i usvaja drugu, stranu kulturu ne gubi kompetenciju kojom raspolaže u materinskom jeziku i vlastitoj kulturi, a ni nova se kompe-

tencija ne razvija potpuno odvojeno od prethodne. Osoba koja uči jezik ne usvaja dva različita i nepovezana sustava ponašanja i komunikacije. Ona postaje višejezična i razvija međukulturalnost. Njezine lingvističke i kulturalne kompetencije u pojedinom jeziku mijenjaju se upoznavanjem drugoga jezika te pridonose osvještavanju međukulturalnosti, razvoju vještina i umijeća (ZEROJ 2005: 44). Međukulturalna sposobnost ili kompetencija tema je mnogih istraživanja koja je definiraju (npr. Mennecke 1993, Fantini 1995, SIT 2001, Byram 2003 itd.), određuju njezine sastavnice (Fantini 1995), stupnjeve stjecanja međukulturalne svijesti (npr. Hanvey 1975, Benett 1993), načine poučavanja ovisno o uvjetima učenja i usvajanja (npr. hrvatski kao J2 u Hrvatskoj i u inozemstvu), pristupe u poučavanju (npr. SIT 2001), ali i istraživanja orijentiranih na poučavanje hrvatskoga kao J2 (npr. Novak Milić i Gulešić Machata 2007, Pasini 2010). Govoreći o nastavi hrvatskoga kao J2 u Hrvatskoj i u inozemstvu te o pratećim materijalima i udžbenicima, ističe se važnost osmišljena i sustavna poučavanja hrvatske kulture jer vlada mišljenje da su kulturološke teme u pojedinim udžbenicima hrvatskoga kao J2 uvriježene, izabrane nasumice, podatci često netočni, a stvarnost zagrebocentrična. Teme koje zanimaju učenike ne prepoznaju se kao važne, pa se ni ne obrađuju u udžbenicima (Novak Milić i Gulešić Machata 2007). U tom su smislu svijetli primjeri udžbenici *Hrvatski za početnike 1* (2006), *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike* (2009) i *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj* (2011). Iako su navedeni udžbenici primjereni i za selektivno korištenje na lektoratima i nastavi u inozemstvu gdje je za učenje hrvatskog jezika predviđen manji broj sati, oni su primarno usmjereni na proces ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom (Medved Krajnović 2010), tj. na rad s onima koji hrvatski jezik istovremeno formalno uče, ali i neformalno usvajaju u svojoj svakodnevici tijekom duljeg boravka u Hrvatskoj. Po koncepciji su oni kombinacija komunikacijskoga i gramatičkoga pristupa. Svojim korisnicima omogućuju da hrvatski kao drugi i strani jezik uče komunikacijom u osnovnim životnim situacijama te postupnim uvođenjem gramatičkih struktura. Na isti su način prilagođeni i oblik i sadržaj govornih činova uz pomoć kojih se razvija komunikacijska kompetencija. Govorni se činovi obrađuju u skupinama jer omogućuju učenicima komunikaciju u okviru određenih situacija. U prvome dijelu udžbenika *Hrvatski za početnike 1*, govorni činovi funkcioniraju na razini rečenice ili manjega dijaloga. Imperativ je na usvajanju osnovnih gramatičkih struktura te na jezičnoj točnosti. U nastavku se udžbenika češće pojavljuju jezični varijeteti, a govorni je čin kontekstualiziran. Udžbenici *Razgovarajte s nama!* za viši početni i niži srednji stupanj sastoje se od prirodnijih i tečnijih dijaloga obogaćenih mnoštvom izraza, frazema i kolokacija koje daju afektivnost govoru pa se tako dijalog približava onomu svojstvenom svakodnevnom životu. Kulturološke teme zastupljene u svim trima udžbenicima ujedinjuju informacije o kulturi i civilizaciji, ali i o tzv. svakodnevnoj kulturi i običajima. U udžbeniku za početnike kulturološke su teme: Hrvatska i hrvatski grb, geografska raznolikost Hrvatske, znameniti Hrvati s hrvatskih novčanica, hrvatsko iseljeničtvo, razglednice većih hrvatskih gradova, boje hrvatske i drugih zastava, hrvatsko društveno uređenje, podjela na županije, klima, regio-

nalne posebnosti, znameniti Hrvati i Hrvatice, Arena u Puli, zagrebački Gornji grad, kula Lotrščak, Grički top i topnik, hrvatske turističke destinacije, Varaždin, Rastoke, Plitvička jezera i ostali nacionalni parkovi, Zadar, regionalni proizvodi, navike Hrvata, prehrambene navike ljudi iz različitih zemalja, autentični jelovnik i recept, hrvatska kuhinja po regijama, odjevne navike ljudi iz različitih društvenih skupina, tradicionalne nošnje po hrvatskim regijama, stambene navike Hrvata, tipovi nastambi, imena hrvatskih mjeseci, omiljena okupljališta za odmor Zagrepčana, Osječana, Splitsana i Riječana, hrvatski film, narodni običaji, Sinjska alka, Hrvatska čigra, hrvatski blagdani, prepoznatljivi hrvatski proizvodi i suveniri. Kulturološke teme u udžbenicima za više početnike i niži srednji stupanj jesu: grad Zagreb, dvorci Hrvatskoga zagorja, priroda Gorskoga kotara i Korduna, gradovi Moslavine, Podravine i Međimurja, Istra, Hrvatsko primorje, sjeverna, srednja i južna Dalmacija, Lika, narodni običaji u Slavoniji i Barnji, hrvatski iseljenici u Čileu, Australiji, SAD-u, Chicagu i Münchenu, odlaženje u posjet, svadbeni običaji, odijevanje u različitim prigodama, *pusa*, kava, hrvatski znanstvenici, književnici, umjetnici, ekološka svijest i aktivizam u Hrvatskoj, popularni hrvatski proizvodi, slavne Hrvatice itd. U udžbeniku za niži srednji stupanj, objavljenome 2011., kulturološke su teme: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Bašćanska ploča, prva hrvatska tiskana knjiga, Hrvatski sabor, hrvatski izumitelji i izumi, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagrebačka škola crtanoga filma, suvremena hrvatska umjetnost, zaštićena hrvatska priroda, hrvatska prirodna baština (bjeloglavi sup, Lonjsko polje, Čigoč itd.), aktivizam u Hrvatskoj, hrvatski sportaši i sportašice (Kuća slave splitskog sporta, splitski sportaši, povijest hrvatskog nogometa itd.), hrvatske dnevne novine i časopisi, bajka Šuma Striborova, starohrvatska mitologija, poznati Hrvati i Hrvatice (Tin Ujević, Savka Dabčević Kučar, Nikola Tesla, Ivan Generalić, Dragutin Gorjanović Kramberger, Andrija Štampar, Milka Trnina, Marija Jurić Zagorka, Ivana Brlić-Mažuranić, Dora Pejačević, Jadranka Kosor, Slava Raškaj, Juraj Julije Klović itd.), svakodnevna hrvatska kultura (Hrvati i strani jezici, život u Hrvatskoj u suvremeno doba – problemi, nedostaci i prednosti suvremenoga života, Hrvati i ekološka svijest, humanitarne udruge u Hrvatskoj, popularni hrvatski proizvodi, hrvatska obitelj danas, hrvatsko tržište rada itd.).

Kako bi se povećala sposobnost daljnjega učenja jezika i otvorenost prema novim iskustvima (ZEROJ 2005: 44), međukulturni elementi trebaju biti prisutni na svakoj strukturnoj razini didaktičkoga materijala. Ne treba ih gubiti iz vida ni u tekstovima kulturološkoga sadržaja ni u gramatičkome dijelu didaktičkoga materijala te u tekstovima kod kojih se, zbog kreiranja umjetnih situacija, često upada u zamku tzv. relativiziranja kulture.

Stežući određena sociokulturna znanja o društvu i kulturi, kulturološke sadržaje u nastavi korisnici često shvaćaju pojednostavnjeno pod utjecajem tzv. kulturnih stereotipa. Kulturni je stereotip pojednostavnjena ili standardizirana slika posebnoga značenja koja je zajednička članovima neke skupine, a koja prikazuje pripadnike neke druge zemlje/regije/rase/roda/zanimanja i sl. na pojednostavnjen, nediferenciran način (Pasini 2010: 5–6). U suvremenim se istraživanjima posebna pozornost

posvećuje mjestu stereotipa u nastavi stranih jezika te se naglasak stavlja na nužnost konstruktivna suočavanja s njima umjesto njihova izbjegavanja. Stereotipi su dio kulture skupine pa tako i učenja o kulturi. Preporučljivo je u govoru zamijeniti fraze poput *Hrvati (Francuzi, Španjolci itd.) su...* frazom *Neki vjeruju da su Hrvati (Francuzi, Španjolci itd.)*. Nužna su objašnjenja stereotipa i procesa generalizacije, tematiziranje autostereotipa i heterostereotipa, kao i razgovor o simbolima nacionalnih stereotipa i njihovu značenju (Byram 1993), posebno u etnički heterogenim grupama polaznika. Zbog svoje bi kompleksnosti tema zastupljenosti i operacionalizacije stereotipa u nastavi hrvatskog jezika kao J2, osobito u takvim skupinama, mogla biti temom nekih budućih istraživanja.

2. Tematsko i strukturno određenje didaktičkih materijala

2.1. Tematsko određenje didaktičkih materijala

U uvjetima učenja i usvajanja hrvatskoga kao J2 u Hrvatskoj sastav je polaznika u različitim programima (Croaticum, Sveučilišna škola hrvatskoga jezika, Riječka kroatistička škola, Croatica, različiti tečajevi) vrlo heterogen. Polaznici se razlikuju po zemlji podrijetla, po životnoj dobi i svrsi zbog koje uče hrvatski jezik, po svojem prvom jeziku, po vrsti i razini obrazovanja, po iskustvu s učenjem stranih jezika i po motivaciji. Primjerice, na Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik dolaze studenti slavistike i(li) kroatistike sa stranih sveučilišta koje stipendira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Motivaciju za učenje oni nalaze u svojem zvanju te budućem poslu. Polaznici su Croaticuma i studenti drugih studijskih grupa i fakulteta koji imaju status gostujućih studenata Filozofskoga fakulteta ili su stipendisti Sveučilišta u Zagrebu te pripadnici hrvatskoga iseljništva koji se boravkom u Hrvatskoj i učenjem hrvatskoga vraćaju svojim korijenima. Potonji dolaze na Croaticum ili zahvaljujući stipendijama Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija ili u privatnome aranžmanu. Njihova je emocionalna povezanost s Hrvatskom i hrvatskim jezikom te unutarnja motivacija za učenje vrlo jaka. Na Croaticumu uče i poslovni ljudi koji se jezikom žele približiti zemlji u kojoj rade te oni koji su s Republikom Hrvatskom povezani brakom ili drugim životnim okolnostima. Predstavnici svih tih vrsta i skupina polaznika zajednički tvore nastavne grupe u koje su svrstani prema svojoj razini znanja. Heterogenost polaznika u grupama velik je izazov za lektore koji za njih osmišljavaju i izvode nastavu (Cvitanušić, Nazalević, Udier 2010: 2–3). Kako je viši srednji stupanj namijenjen uvijekbavanju složenijih morfoloških i sintaktičkih struktura, ali i razvijanju konverzacijskih vještina, te kako su viši stupnjevi poučavanja hrvatskoga kao J2 uglavnom utemeljeni na komunikacijskome pristupu, posebnu je pozornost potrebno posvetiti izboru tema komunikacijskih materijala.

Kako bi učenicima nastava bila korisna i zanimljiva, na početku je semestra poželjno provesti anketu među polaznicima. Anketa može sadržavati popis kulturoloških tema (hrvatska povijest, geografija, književnost, umjetnost, sport, politika, običaji i navike stanovnika Hrvatske, društveni fenomeni itd.) među kojima učenici

trebaju odabrati one koje ih zanimaju i kojima bi se željeli baviti tijekom razdoblja učenja (jednomjesečni program, semestralni program itd.).

Učenicima hrvatskoga kao J2 često je potreban viši stupanj međukulturne sposobnosti nego jezične. Međukulturna je sposobnost često važnija za preživljavanje u drugoj kulturi, odnosno za prihvaćenost u društvu (Novak-Milić i Gulešić-Machata 2007: 73). S obzirom na to da su učenici koji uče i usvajaju hrvatski kao J2 u Hrvatskoj u stalnome kontaktu sa svakodnevnim životom hrvatskih stanovnika i hrvatskim prilikama, nužno je u nastavu, uz jezične i komunikacijske jedinice propisane silabom za određenu razinu učenja, uključiti i aktualnosti iz različitih područja (kulturni i društveni događaji, unutarinja i vanjska politika, ekonomija, znanost, trendovi, tzv. svakodnevna kultura itd.), što bi im omogućilo kvalitetnije procesuiranje činjenica kojima su okruženi.

2.2. Strukturno određenje didaktičkih materijala

Aktualne se teme mogu uključiti u nastavu neobrađenim autentičnim pisanim i govornim tekstovima s kojima će se učenik sresti u izravnom doticaju s jezikom (dnevni tisak, časopisi, radio itd.) te autentičnim tekstovima stupnjevanima po težini i uređenima tako da budu u skladu s učenikovim iskustvom, interesima i osobinama. Izvorni materijali često su jezično složeni pa ih prethodno treba prilagoditi znanju učenika, ali i ciljevima koji se žele postići poučavanjem. Aktualne teme mogu biti uključene i posebno sastavljenim tekstovima koji se doimlju autentičnima, napisanim tekstovima koji će ponuditi kontekstualizirane primjere jezičnoga sadržaja što se uči itd. (ZEROJ 2005: 149–150). Neobrađeni su autentični pisani i govorni tekstovi danas svima dostupni. Zastupljenost svih medija na internetu pruža neograničene mogućnosti za produkciju spomenutih materijala. Novinski članci, vijesti, komentari i intervjui, radijski program (vijesti, kronike, intervjui, reporterska javljanja, mozaične emisije, kulturni vodiči, vremenska prognoza, radijski dramski program itd.) te video-materijali (emisije informativnoga, zabavnoga, mozaičnoga i sportskoga televizijskoga programa, internetski videoprilozi, serije, filmovi itd.) iz virtualnoga svijeta lako se mogu preseliti u razrednu zbilju i postati plodno tlo za komunikacijske aktivnosti, tj. recepciju, interakciju i produkciju.

Pisani i govorni tekstovi trebaju biti uvedeni motivacijskim razgovorom koji bi kod učenika pobudio zanimanje za temu. Tekstovi trebaju biti praćeni vježbama za razumijevanje i leksičkim vježbama te potkrijepljeni dodatnim temama za razgovor, čime bi se potaknulo korištenje naučenih riječi, izraza, kolokacija i frazema te usavršavanje pragmatičnih sposobnosti, tj. diskursnih i funkcionalnih kompetencija (ZEROJ 2005). Teme, tekstovi i vježbe mogu biti praćeni i posebnom rubrikom privlačna naslova u kojoj bi se iznijele sažete kulturološke informacije u vezi s temom koja se obrađuje (npr. *Znate li...* u udžbeniku *Hrvatski za početnike 1*).

Polaznici su nastave hrvatskoga kao J2 višega srednjega i nižega naprednoga stupnja na Croaticumu u anketama koje se redovno provode na kraju semestra izrazili

zadovoljstvo informativnim i aktualnim karakterom nastavnoga materijala (tema, tekstova itd.). Priznali su kako uključenost tekstova o aktualnim temama u nastavu hrvatskoga kao J2 podiže njihovu svijest o zemlji u kojoj trenutačno žive, kako ih čini spremnijima i kompetentnijima za razgovor o aktualnim temama izvan didaktičke sredine te kako ih potiče na promišljanje o međukulturnim razlikama. Također su istaknuli kako cijene želju i nastojanje da se u nastavu što češće uključe aktualne teme i teme koje ih zanimaju. Prepoznaju trud i angažman lektora da se ponuđene teme obrade na što zanimljiviji i poticajniji način.

2.2.1. Vježbe za razumijevanje i usvajanje vokabulara

Pri kreiranju kvalitetnoga didaktičkog materijala nužno je u obzir uzeti sve jezične djelatnosti. Ako je riječ o pisanome tekstu, ovisno o veličini teksta i broju polaznika u grupi, u čitanje bi trebalo uključiti što veći broj učenika. Taj proces podrazumijeva korekciju čitanja i izgovora. Nakon čitanja valja prijeći na provjeru razumijevanja teksta i obradu leksika. Razumijevanje pročitana, ali i slušana, moguće je provesti razgovorom o sadržaju teksta, odabirom točne i netočne tvrdnje, pitanjima s višestrukim izborom odgovora i sl. Na višim srednjim i naprednijim stupnjevima studenti su motivirani za proširivanje svojega poznavanja rječnika kako bi razumjeli nijanse u značenju, kako bi sami imali veći izbor riječi i mogli se preciznije izraziti. Usvajanje rječnika, odnosno vokabulara, učenicima je trajan izazov jer je leksički sustav otvoren i stalno se stvara, razvija i dopunjava novim leksičkim jedinicama (Udier 2009: 78). Usvajanje je leksika složen proces te je kao takvo tema mnogih znanstvenih istraživanja. O važnosti vokabulara u nastavi J2, o načinu odabira leksika, redoslijeda uvođenja u jezičnu nastavu, obrade na nastavi, o razinama koje u obradi trebaju biti zastupljene, o sredstvima kojima ga treba obrađivati i uvježbavati, o načinu provjere njegove usvojenosti, o pomoći učenicima da razvijaju vlastite vještine te o pristupu obradi leksičkih jedinica u nastavi hrvatskoga kao J2 bilo je riječi u mnogim radovima (npr. Cvikić i Bošnjak 2005, Laufer 2005, Cvikić 2007, Aleksovski 2008, Udier 2009). U nekim se istraživanjima postavlja pitanje treba li leksik obrađivati prije ili poslije teksta, odnosno treba li ga kontekstualizirati ili ne (Laufer 2006). Jedinstvenoga odgovora nema, ali preporučljivo je u nastavi iskušati oba spomenuta pristupa te ih pokušati kombinirati. Naime dokazano je da kontekstualizacija, kao odlika modernoga načina poučavanja leksika, ima neke nedostatke poput sužavanja značenjskoga polja riječi, uvjerenosti polaznika da, oslanjajući se na semantičko okruženje, kontekst riječi ili izraza, razumiju ono što zapravo nisu u stanju reproducirati. Riječ je o prijemnome (pasivnom) znanju vokabulara koje često nema aktivan, proizvodni potencijal. Iz toga je razloga potrebno dio leksika uvježbavati i izolirano, izlažući ga različitim kontekstima. Pritom se u obzir mogu uzeti sljedeći tipovi vježba za obradu i usvajanje leksika: usmeno objašnjavanje značenja riječi, povezivanje riječi i značenja u paralelnim stupcima, stavljanje riječi u sinonimni i antonimni odnos, zadatci s višestrukim izborom značenja riječi, stavljanje riječi u (nov) kontekst, samostalno

oblikovanje rečenica i konteksta, uvježbavanje kolokacija po načelu čestotnosti i pragmatičnosti. Kontekstualizacija riječi i uvježbavanje kolokacija od osobite su važnosti jer se pažnja istovremeno posvećuje i gramatičkomu određenju riječi, a ovladava se i gotovim sintagmama te izrazima koji su komunikacijski plodni.

2.2.2. Uvježbavanje novousvojenog vokabulara govornom (re)produkcijom i pisanjem

U razvijanju komunikacijske kompetencije važno je poticati komunikacijske aktivnosti koje se najbolje ostvaruju interakcijom među učenicima. U tom smislu poželjno je potaknuti učenike da slušaju jedni druge, da razgovaraju, vode neformalnu raspravu, da surađuju, razmjenjuju informacije te da kroz monologe (opisivanje doživljaja, iznošenje argumenata) i obraćanje sugovornicima i slušateljima više govornu produkciju (ZEROJ 2005: 223). Zanimljivi i poticajni tekstovi koji su u skladu s interesima učenika, motivirat će učenike na komunikacijske aktivnosti. Jezičnu djelatnost govorenja moguće je poticati i usavršavati vježbama kojima se traži da učenici iznesu svoj dojam o tekstu, da prokomentiraju njegovu zahtjevnost, da odgovore na nastavnikova pitanja u vezi s tekstom, da ga samostalno prepričaju, istaknu najvažnije dijelove, razgovaraju o problemima, fenomenima i situacijama obrađenima u tekstu, da ih usporede s onima karakterističnima za njihovu državu ili narod itd. koristeći se leksikom koji se obrađuje u materijalu. Ako je tema opsežnija i zbog svoje prirode zanimljivija i poticajnija za razgovor, poželjno je organizirati raspravu u kojoj bi mišljenja suprotstavile i stavove argumentirale afirmacijska i negacijska skupina. Pritom bi nastavnik pratio raspravu, po potrebi upravljao njome pitanjima te bi na kraju proglasio pobjedničku grupu, odnosno onu koja je iznijela više argumenata za svoju tezu. U našem su se radu zanimljivima i za razgovor i raspravu poticajnim pokazale sljedeće teme: partneri u životu i poslu, ekološka proizvodnja hrane, genetski inženjering, sezonske rasprodaje – zamka za naivne ili dobra prilika itd. Komunikacijske se aktivnosti na nastavi mogu provoditi i izravnim sudjelovanjem u autentičnoj govornoj interakciji s izvornim govornicima (npr. gosti na nastavi). Taj način usavršavanja jezične djelatnosti govorenja podrazumijeva primjerenu pripremu polaznika nastave za temu (pisani i govorni tekstovi o temi iz književnosti, filmske umjetnosti, glazbene umjetnosti itd., obrada odgovarajućega leksika) i profil sugovornika (pisani i govorni tekstovi s podacima iz biografije sugovornika, o njegovu zanimanju, postignućima, vještinama itd., obrada odgovarajućega leksika). Komunikacijske aktivnosti mogu se provoditi i usmenim izlaganjima (referati). Struktura izlaganja o slobodnoj ili zadanoj temi unaprijed treba biti zadana. Što je referentni stupanj viši, trajanje izlaganja treba biti duže (npr. 10 do 20 min.). Ostali polaznici u skupini (slušatelji) izlaganje trebaju popratiti pitanjima i komentarima na koja izlagač treba odgovoriti.

Jezičnu djelatnost pisanja u nastavi hrvatskoga kao J2 ne bi trebalo zapostavljati. Zadaci i vježbe za pisanu produkciju trebaju naći svoje mjesto u svakome dobro oblikovanome nastavnom materijalu. Pisanjem se, kao i govorom, usavršavaju i provjeravaju leksička (poznavanje i korištenje pojedinačnih riječi, rečeničnih formu-

la, idiomatskih izraza, ustaljenih izraza, ustaljenih fraza i kolokacija), gramatička (gramatički elementi, kategorije, promjene vrsta riječi, strukture, pretvorbe i odnosi), semantička (odnos riječi i općega konteksta i odnos među riječima), fonološka, ortografska (oblik velikih i malih slova, tiskanih i u kurzivu, ispravno pisanje riječi, interpunkcija i sl.), sociolingvistička (npr. prepoznavanje jezičnih označitelja društvene klase, regionalnog podrijetla, nacionalnog podrijetla itd.), pragmatična (poznavanje i sposobnost upravljanja rasporedom rečenica prema glavnim mislima, poznatome/nepoznatome, prirodnome nizanju, uzrocima/posljedicama, dosljednost i povezanost, stil i registar, planiranje teksta itd.), funkcionalna kompetencija (davanje činjeničnih informacija, opis, komentar, interpretacija, objašnjenje, argumentacija, preciznost izražavanja itd.) (ZEROJ 2005).

Vježbe i zadatci za pisanje mogu biti strukturirani kao pitanja koja se odnose na pisani ili govorni tekst, a na koja treba pismeno odgovoriti, kao pismeno prepričavanje teksta, pisanje sažetka teksta, svođenje teksta na natuknice, pisanje sastavaka, pismenih izvješća (o posjetima kazalištu, kinu, izložbi, izletima, terenskoj nastavi itd.), kao rad na projektima (npr. pripreme za gostovanje i debatu, spomenar, novine) itd.

Interakcija, dijalog, usmeno i pismeno iznošenje zapažanja, komentara, stavova i argumenata te svako motivirano sudjelovanje u nastavnome procesu potiču se ponajprije primjerenim izborom pisanih i govornih tekstova te komunikacijskih vježba, kao i poticajnom i ugodnom atmosferom u skupini.

3. Vizualni karakter didaktičkoga materijala

Iako možda na prvi pogled banalno, pitanje vizualnoga karaktera materijala nikako nije beznačajno. Naime u nedostatku udžbenika za rad s polaznicima na višem srednjem i naprednim stupnjevima poznavanja hrvatskog kao J2, prilikom njihove je izrade, osim na sadržaj, posebnu pozornost potrebno usmjeriti na *umjetnički dojam* materijala. Iskustva pokazuju da učenici pozitivno reagiraju na stranice u boji, slike, fotografije i ludičke simbole kojima se ističe važnost definicija, pravila, napomena itd.

Uloga je slika i fotografija višestruka. Naime, ako se pazi na to da pragmatično odgovaraju sadržaju, fotografije, slike i crteži korisno i estetski mogu upotpuniti sadržaj cjeline na koju se odnose.

Vizualni elementi mogu služiti kao podrška napisanom, no mogu funkcionirati i kao samostalni elementi čija je svrha uvježbavanje naučenoga. Kao vizualna sredstva slike su korisne i prilikom obrade i uvježbavanja vokabulara jer je lakše pokazati predmet nego objašnjavati njegovo značenje. Crtanje po ploči ili rad sa slikovnim karticama čini nastavni sat življim, a vizualna se sredstva mogu upotrijebiti i da se provjeri poznavanje značenja riječi (Udier 2009: 88). Nikako se ne smije zanemariti potencijalno humorističan karakter vizualnih dodataka koji može biti komunikacijski poticajan koliko i sadržajno humorističan tekst.

4. Zaključak

Viši srednji stupanj i napredni stupnjevi hrvatskoga kao J2 namijenjeni su uvijek-bavanju složenijih morfoloških i sintaktičkih struktura te su sve više usmjereni prema komunikacijskomu pristupu u nastavi. Prilikom samostalne izrade nastavnoga materijala za spomenute stupnjeve trebalo bi uzeti u obzir nekoliko elemenata. Bez obzira na to je li namijenjen poučavanju hrvatskoga kao J2 u Hrvatskoj ili na inozemnim lektoratima, materijal bi sadržajno trebao biti kombinacija gramatičkoga i komunikacijskoga pristupa poučavanju jezika te bi pritom trebao poštovati važnost svih jezičnih djelatnosti: jezične strukture, čitanja, pisanja, slušanja i govorenja. S obzirom na potencijalno heterogene skupine polaznika nastave hrvatskoga kao J2, teme komunikacijskih materijala trebale bi biti odabrane u skladu s osobinama, interesima i iskustvom polaznika te predstavljene pomoću posebno sastavljenih tekstova ili neobrađenih autentičnih pisanih ili govornih tekstova kojima bi korisnici ostvarili neposredan doticaj s ciljnim jezikom. Tekstovi bi, u svakome slučaju, trebali ponuditi kontekstualizirane primjere jezičnoga sadržaja koji se obrađuje. Uvedeni primjerenim motivacijskim razgovorom, praćeni vježbama za razumijevanje, leksičkim i gramatičkim vježbama te potkrijepljeni dodatnim temama za razgovor, nastavni bi materijali trebali ostvariti svoje didaktične ciljeve. Na umu treba imati i to da tematski materijal teži osmišljenom poučavanju hrvatske kulture. Vizualni karakter nastavnoga materijala (fotografije, ludički simboli i sl.) također je važan jer na koristan način može upotpuniti sadržaj cjeline na koju se odnosi.

Sve sastavnice didaktičnoga materijala navedene u ovome radu vrijede i za strukturiranje provjere znanja. Provjera znanja, kako svojim sadržajem, tako i strukturom i vizualnim karakterom, morala bi pratiti pristup korišten u nastavi i nastavnim materijalima. S obzirom na koncept, obrađene gramatičke cjeline, teme, vokabular, vrste zadataka te vizualni karakter materijala, test se tako ne bi doživljavao kao strano tijelo u procesu učenja nego kao stvarna provjera usvojenosti gradiva.

Način organizacije nastavnoga materijala opisan u ovome radu odnosio bi se i na organizaciju udžbenika namijenjenih naprednijim stupnjevima učenja i poučavanja hrvatskoga kao J2. Koje su to sadržajne i koncepcijske karakteristike što bi ih trebale razlikovati od udžbenika namijenjenih nižim i srednjim stupnjevima hrvatskoga kao J2, tema je koja bi svakako trebala biti dijelom nekih budućih istraživanja.

Literatura

- Aleksovski, M. (2008) Aktivnosti u nastavi hrvatskoga jezika kao drugoga i stranoga za početnike, *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, HFD, broj 5, godište 3, str. 97–113
- Byram, M. (1993) Criteria for Textbook Evaluation. U: Michael Byram (ur.): *Germany – Its Representation in Textbooks for Teaching German in Great Britain*, str. 31–40

- Bagarić, V., Mihaljević Djigunović, J. (2007) Definiranje komunikacijske kompetencije, *Metodika*, 8/1, str. 84–93
- Cvikić, L., Bošnjak, M. (2005) Rječnička sastavnica, u Jelaska, Z. i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Cvikić, L. (2007) Učenje i poučavanje riječi, u Cvikić, L. (ur.) *Drugi jezik hrvatski*, Zagreb: Profil.
- Cvitanušić Tvico, J., Nazalević, I., Udier, S. L. (2010) Uoči pedesete obljetnice Croaticuma – Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik. *Nova Croatica* IV/4, 99–105
- Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D., Udier, S. L. (2006) *Hrvatski za početnike 1, Udžbenik hrvatskoga kao drugog i stranog jezika*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada
- Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2008) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike*, Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2011) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj*, Zagreb: FF press.
- Laufer, B. (2006) Comparing Focus on Form and Focus on Forms in Second Language Vocabulary Learning, *The Canadian Modern Language Review / La revue canadienne des langues vivantes*, 63/1, str. 149–166
- Medved Krajnović, M. (2010) *Od jednojezičnosti do višejezičnosti*, Zagreb: Leykam International
- Mennecke, A. (1993) Potentialities of Textbooks for Teaching Cultural Awareness. U: Michael Byram (ur.): *Germany – Its Representation in Textbooks for Teaching German in Great Britain*, str. 41–53
- Nazalević, I., Korajac, A. Prag za sporazumijevanje na hrvatskome jeziku, Referentni stupanj, namjena, specifičnosti izrade, *Slavistički studii*, prihvaćeno za tisak
- Novak Milić, J., Gulešić Machata, M. (2007) Međukulturna kompetencija u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, broj 1, godište 1, 69–82
- Pasini, D. (2010) Kultura u nastavi hrvatskoga kao stranog jezika, <http://www.ffst.hr/centri/crostud/znanost/dinka.pdf> (3. 12. 2010.)
- SIT — School for International Training (2004) *Communicative Activities for the Language Classroom*, School for International Training, Brattleboro, Vermont: Center for Intercultural Programs
- Udier, S. L. (2009) Pristup obradi leksičkih jedinica u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, broj 7, godište 4, str. 77–93
- Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje* (2005), Zagreb: Školska knjiga

The preparation of teaching materials for higher intermediate and advanced levels of Croatian as a second language

The quality of teaching Croatian as a second language, together with the expected expertise and willingness of lecturers, depends on a production of quality teaching materials and textbooks. However, since the existing production of textbook satisfies the needs of absolute and higher beginners, as well as those of lower intermediate level, but it lacks modern textbooks written for upper intermediate and advanced levels lecturers are often forced to make their own materials for teaching.

This paper addresses the problem of teaching materials designed to learn and acquire language skills (language structures, reading, writing, listening and speaking) that should find its place in the teaching Croatian language as a second language when working with upper intermediate and advanced students.

What kind of criteria are taken in the preparation of materials, what kind of cultural content is included, what type of lexical exercises, which are ways of checking understanding and reproduction of the new lexicon, is it possible to practice written and spoken production, how to include grammatical units in all that and how to make a visually attractive and dynamic material are the questions and problems that almost every lecture for Croatian language meets at regular basis.

Key words: *teaching materials, language skills, Croatian as a second language*

Antonio-Toni Juričić i Marinela Aleksovski

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Zaokružena priča – Vukovar

U članku će biti predstavljene nastavne aktivnosti i povezivanje studentskih projekata s nastavom književnosti i kulture iz perspektive dvaju lektora. Opisana je organizacija spomenutih projekata, terenske nastave i aktivnosti u Croaticumu – Centru za hrvatski kao drugi i strani jezik (na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu). Opisani projekti Croaticuma predviđeni su za niži i viši napredni stupanj (prema ZEROJ-u: B2+ / C1), a pojedine nastavne aktivnosti moguće je provoditi i na nižim razinama učenja jezika. Studentski projekti obuhvaćaju timski rad i suradničko učenje te aktivno sudjelovanje u organizaciji književne večeri. Terenska nastava uključuje prethodnu pripremu svih sudionika pomoću uključivanja različitih, ali tematski povezanih sadržaja u samu nastavu. Tako se za projekt Vukovar povezala nastava književnosti (čitanje romana Hotel Zagorje za lektiru), projekt organizacije gostovanja autorice romana Ivane Simić Bodrožić, projekcija filмова o Vukovaru, terenska nastava u obliku grupnog posjeta Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata i slušanje predavanja ravnatelja dr. sc. Ante Nazora te zajedničkog odlaska na jednodnevni izlet u Vukovar i Ilok. Projekt E-novine te književna interpretacija romana Hotel Zagorje zaokružuju našu priču o Vukovaru.

Ključne riječi: nastavne aktivnosti, studentski projekti, terenska nastava, suradničko učenje, hrvatski kao drugi i strani jezik

0. Uvod

U Croaticumu – Centru za hrvatski kao drugi i strani jezik na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu već tradicionalno organiziramo brojne nastavne i izvannastavne aktivnosti te studentske projekte koje smo predstavljali na *Stručnim savjetovanjima za lektore inojezičnoga hrvatskoga* (SIH), međunarodnim znanstvenim skupovima *Hrvatski kao drugi i strani jezik* (HIDIS) i *Petom hrvatskom slavističkom kongresu* održanom u Rijeci (7. – 10. rujna 2010.), ali svake godine pokušavamo napraviti korak više tako da svoja prethodna iskustva i saznanja povežemo zaokružujući ih u tematske cjeline poput ljetnog semestra ak. god. 2010/2011. Naime, upravo je taj tematski semestar sjedinio sve razine učenja hrvatskog jezika kao drugog i stranog s ciljem da se našim polaznicima približi jedan hrvatski grad i njegova povijest pomoću književnih tekstova, susreta s građanima toga grada, s prognanicima i njihovim pričama, s liječnicima, braniteljima te književnicima koji su na svoj način obranili uspomenu na Vukovar, ali i uspomenu na jedno povijesno doba stvaranja neovisne Republike Hrvatske. S obzirom na važnost Vukovara i sudbine Vukovaraca u novijoj

hrvatskoj povijesti odlučili smo studente izložiti novim iskustvima koja bi pomoću procesa iskustvenog učenja transformirali u trajnija znanja o hrvatskom jeziku, ali i svijetu koji taj jezik zrcali u sebi.

1. Pristup

Pristup koji smo odabrali temelji se na sinesteziji, a model iskustvenog učenja na Kolbovu ciklusu (Knowles i sur. 1998) i sastoji se od četiri koraka:

- I. konkretno iskustvo (primjerice – organiziranje gostovanja pisca, tj. književne večeri)
- II. refleksivno promatranje (odlazak na kulturne događaje, književne promocije i sl.)
- III. apstraktno razmišljanje (zajednička izrada plana gostovanja)
- IV. provjeravanje implikacija novih pojmova u novim situacijama i(li) aktivno eksperimentiranje (glavni pokus za gostovanje te aktivno vođenje i moderiranje književnog susreta).

Studenti su motiviraniji te lakše uče ako svrhu sadržaja koji im je ponuđen prepoznaju kao osobni cilj, a posebno kad učenje preraste u osobno iskustvo. Pritom samoprocjena postaje puno važnija od vrednovanja i ocjenjivanja drugih sudionika jer se provedba nekog projekta ili izvršenje zadatka ne usmjerava prema ocjeni kao glavnom pokazatelju uspješnosti, već se uspješnost pokazuje i dokazuje u suradnji s drugima, a rezultat zajedničkih napora nije samo uspješan studentski projekt već i stjecanje važnih socijalnih vještina poput izražavanja vlastitog mišljenja, aktivnog slušanja sugovornika, dogovaranja oko pojedinih etapa projekta, umijeća pregovaranja, davanja prijedloga i konstruktivnih kritika, prezentacije i javnog nastupa itd. Projekti su uvijek složeniji od individualnih zadataka, teže ih je evaluirati pa umjesto ocjena nastavnici obično daju opisne komentare u kojima uz pohvale mora biti uključeno i ono što bi se moglo popraviti ili ispraviti jer se na greškama uči. Stoga je dobro omogućiti i samim studentima da rasprave u grupi sve dobivene komentare te porazgovaraju o pojedinačnom doprinosu svakoga ponaosob. Tako se preuzimanje odgovornosti za određeni dio zadatka ili projekta ipak na kraju individualizira premda je cilj bio i ostao zajednički. Takvo je učenje iznimno važno za motivaciju, a motivacija je u procesu učenja nekog jezika vrlo nepobitna. Stoga se pitamo kako motivirati skupinu na suradnju i izvedbu nekog projekta. Kao prvo, moramo imati na umu tko je ciljana skupina, odnosno moramo ih upoznati kako bismo poznavali njihove interese, motive za učenje pa tako bolje procijenili na kakvu bi projektu većina učenika rado surađivala. Zbog toga se često već na prvim satima provode ankete i upitnici koji nam mogu pomoći pri našoj procjeni. Osmišljavanje primjerenih aktivnosti i zanimljivih projekata kreativan je dio posla koji se može odraditi zajedno s drugim nastavnicima jer se na taj način neke ideje brže iskristaliziraju kao (ne)primjerene nekoj skupini. Zajednički cilj koji se projektom ostvaruje mora biti poticajan za sve učenike, tj. za grupu u cjelini. Kao drugo, nastavnik

treba pokazati svojim primjerom određenu dozu entuzijazma i volje da u tom projektu bude na raspolaganju svima podjednako s ciljem da vlastitim angažmanom potakne na suradnju one manje motivirane ili nemotivirane učenike. Taj angažman zahtijeva veći trud u pripremi nastave, a podrazumijeva se i promjena uloge nastavnika koji više nije samo predavač (često sveznajući pripovjedač) već voditelj projekta, savjetnik ili mentor. Svjesno ili nesvjesno, postajemo model koji se oponaša pa je nužno da taj model potiče sve učenike na ravnopravno sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima, da se svi osjećaju jednako vrijednima i sposobnima za izvršenje nekog zadatka. Međusobno uvažavanje, poštivanje različitosti te sloboda govora preduvjet su svake suradnje. Kao treće, ali ne i manje važno, bez obzira na veličinu grupe (jesmo li ih podijelili u parove, četvorke, timove i sl.) svatko je karika bez koje ta skupina ne može funkcionirati pa se takav stav mora od početka njegovati. Pritom se ne isključuje pojedinačna odgovornost već se, naprotiv, ističe – formula mora biti jednostavna = zbroj pojedinačnih doprinosa rezultira uspjehom projekta. Ukratko, osnova su svake suradnje, pa time i suradničkog učenja: komunikacija, uvažavanje, tolerancija, podrška i pomaganje.

2. Izlet

Jedan od naših zajedničkih koraka u *Croaticumu* bio je priprema studenata svih razina za izlet u Vukovar (izlet je organizirala lektorica Ivana Brač). Pritom se studente i u okviru nastave informiralo o gradu Vukovaru s povijesnoga, kulturnog i jezičnog aspekta, uskladila se terenska nastava i organiziran je skupni posjet *Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata u sklopu kojega su studenti imali priliku slušati predavanja ravnatelja centra dr. sc. Ante Nazora*. Studente treba što je više moguće aktivno uključiti u planiranje izleta i samo putovanje, bilo kao organizatore, pratitelje (podjela rute, tj. plan puta na dijelove za koje pripremaju, pamte i na kraju daju informacije kolegama u autobusu) ili vodiče na mjestu događaja. Sve su to aktivnosti i projekti koji daju izvrsne rezultate i motiviraju učenike da nastave s učenjem hrvatskog jezika.

3. Gostovanje

Kulminacija projekta *Zaokružena priča* bila je organizacija gostovanja spisateljice Ivane Simić Bodrožić, točnije književna večer koju su od početka do kraja isplanirali i realizirali studenti naprednih stupnjeva (prema ZEROJ-u razine B2+ i C1). Tijekom planiranja gostovanja imali su u vidu nekoliko točaka koje ovdje redom navodimo kao shemu:

Planiranje i realizacija gostovanja

- a) izbor gosta – uglavnom je riječ o osobama iz kulturno-umjetničkog života
- b) izbor voditelja – volonteri za vođenje i organiziranje gostovanja (tzv. domaćini ili moderatori susreta)
- c) dogovor – podjela zadataka, prikupljanje podataka o gostu, samostalno osmišljavanje koncepta gostovanja (scenarij ili shema)

- d) izrada plana gostovanja – razgovor o prijedlozima, podjela uloga i izrada scenarija u dijaloškom obliku (kao individualna priprema za prvu probu)
- e) pokusi – izrada zajedničkog scenarija i učenje uloga, uvježbavanje pozdravnih govora, predstavljanje gosta, simulacija razgovora s gostom, predviđanje pitanja i završna riječ
- f) glavni pokus – priprema za moguće izmjene, improvizacija, rezervni plan
- g) gostovanje (susret s gostom).

Projekt organiziranja književno-umjetničkih susreta uključuje javni nastup, govor pred publikom i improviziranje. Priprema ostalih sudionika susreta (publike) temelji se na upoznavanju opusa i biografije gosta koji dolazi u posjet te skupnom osmišljavanju pitanja tako da svaki student zapiše tri pitanja koja bi rado postavio gostu i tako se može sastaviti zajednički popis koji postaje mali podsjetnik tijekom gostovanja i publici i voditeljima. Gostovanja se mogu razlikovati čak i ako se više puta ugošćuje isti umjetnik. Kao primjer možemo navesti hrvatskog književnika Miru Gavranu, koji je prvi put gostovao sam, a drugi put zajedno s našim studentima-prevoditeljima koji su preveli njegovu kratku priču *U zagrljaju rijeke*. Treći je put došao u goste sa suprugom Mladenom u ulozi dramatičara te su zajedno uprizorili dijelove komedije *Hotel Babilon*. Takvo gostovanje u paru dinamično je te zanimljivo i gostima i domaćinima, a posebno publici. Od ostalih književnika, redatelja i umjetnika *Croaticum* je još ugostio Miljenka Jergovića, Julijanu Matanović, Edu Popovića, Romana i Ivanu Simić Bodrožić, Simu Mraovića, Zorana Ferića, Hrvoja Šalkovića, Dalibora Matanića, Ognjena Sviličića i Filipa Šovagovića. Kao malu ilustraciju navodimo citat studentice koja je bila aktivno uključena u organizaciju i vođenje književnog susreta: „Gostovanje počinje: pozdravni govor, neke trunke straha i stida u mom glasu, u Grzegorzovim rukama koje jedva vidljivo drhte! I odjednom hrabrost slijeće na moje rame: čega se bojati? Ti su ljudi moji prijatelji, došli su uživati u jednoj lijepoj zagrebačkoj večeri, u Hrvoju Šalkoviću. Svi zrače nečim pozitivnim. Zahvaljujem tim ljudima, jer su oni izliječili moje plašljivo srce svojim pitanjima, svojom potporom, svojim šalama. Šalković je očaran, publika se ne može smiriti... A svojim maglovitim znanjem geografije ja razbijem stereotip o plavušama!!! Gostovanje je više nego uspješno! Svi su više nego oduševljeni! Čestitaju, Grzegorz me grli na brzinu, a gosti se natječu za Šalkovićev autogram. Nema ničega slađeg od truda koji daje svoje plodove! Ničega!“

4. E-novine II. dio

Kako su izlet u Vukovar i posjet Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata u Zagrebu dio terenske nastave, a književna večer središnji događaj semestra, izvještaje s tih i inih izvannastavnih aktivnosti studenti su sjedinili u projekt E-novine (elektroničke novine) te su tako postali pravi novinarski tim koji se angažirao na svim poljima: od pisanja članaka, zajedničke korekcije

i lekture do grafičkog uređenja. Nastavnik uglavnom nadzire poštuju li se rokovi i surađuju li svi međusobno te, ako je potrebno, koordinira podjelu poslova kako bi oni bili ravnomjerno raspoređeni. Ne zadire u krajnji rezultat premda se i u završnoj verziji novina i nakon lekture mogu pronaći nesavršenosti i jezične omaške. Ta vrsta projekta pokazuje svu raznolikost i zahtjevnost rada na tekstu koji se doraduje i ispravlja u nekoliko navrata. Osim toga sjedinjuje na jednome mjestu sve događaje koji su obilježili jedan semestar te tako ostaje trajna uspomena svim polaznicima tečaja. Rezultat projekta može se pogledati na internetu (http://croatikum.ffzg.hr/hrv/broj_2.pdf).

5. Film i knjiga

Projekcije u sklopu audio-vizualnih metoda također su usklađene s osnovnom temom te je studentima kao izvannastavna aktivnost ponuđeno prikazivanje dokumentarnog filma *Vukovar 1991*. Usto su nastavnici bili u mogućnosti prikazati i druge dokumentarne i igrane filmove o toj temi u sklopu redovnog nastavnog plana, ali važno je da se barem jedan film prikaže za sve učenike. S književnog aspekta čitali su se odlomci iz književnih djela Pavla Pavličića, Siniše Glavaševića, Alenke Mirković itd. Za zajedničku lektiru kao obavezno štivo odabran je aktualan i nagrađivan debitantski roman *Hotel Zagorje* Ivane Simić Bodrožić koja u njemu progovara iz prognaničke perspektive očima djeteta i djevojke. Sa stanovišta jezika taj se roman preporučuje na srednjim i višim razinama učenja jezika. Na srednjem stupnju učenja jezika predložimo zajedničko čitanje lektire na nastavi.

6. Primjer književne interpretacije romana *Hotel Zagorje*

Prije čitanja romana studenti preko izabranih književnokritičkih tekstova upoznaju neke aspekte djela te iznose svoja očekivanja.

„Nekome će se učiniti kako je ovo roman o životu u izbjeglištvu, pa bi ga lako ukalupio, pospremio i likvidirao kao sentimentalnu, toplu ljudsku priču, možda zgodan primjer ženskoga bildungsromana, nastaloga u ekstremnim uvjetima, ili naprosto kao nešto što je rubna stvar, kako u životu jednoga društva, tako i u književnosti.“ (Jergović 2010)

„Ne želeći se upuštati u šira razmatranja teorija traume, vrijedno je spomenuti radnu tezu pojedinih pristupa traumi koji traumatsko iskustvo smještaju izvan jezične iskazivosti; ono uvijek ostaje jezgra unutar subjekta koja mimo njegove volje generira neugodu i upleće se u svakodnevni život.“ (Milanko 2010)

Roman *Hotel Zagorje* Ivane Simić Bodrožić može se iščitavati u kontekstu stvarnosne proze koja prije svega računa na čitateljevo poznavanje izvanknjiževnih mo-

tiva što se uklapaju u književni tekst. Jagna će Pogačnik istaknuti: „Simulacija stvarnosti u pripovjednom tekstu jedna je od glavnih odlika kojom se služe pripovjedači ‘stvarnosne proze’, nastojeći pritom sa svojim adresatima (‘idealnim čitateljima’) potpisati i neku vrstu predugovora u kojemu će odgovor na pitanje što je stvarnost biti poprilično jednoznačan i u kojemu neće biti nepoznanica.“ (Pogačnik 2007: 13-14) S druge strane Gajo Peleš ovako vidi odnos ‘književne’ i ‘povijesne’ priče: „U književnoj se priči tvore pojedinačnosti koje su ‘oslobođene’ od toga da budu ‘preslik’ svojeg dvojnika u stvarnom svijetu.“ (Peleš 1999: 19) Ivana Simić Bodrožić kaže: „Isprva su to bili samo fragmenti o ljudima i njihovim sudbinama povezanim u jednu priču o životu u prognaničkom smještaju kroz oči devetogodišnje djevojčice, a onda su malo po malo počeli oživljavati i postajati pravi likovi. A pravi likovi i prave priče su postali roman.“ (Vrljić 2010) Pred čitateljem je tako tekst ispunjen fankcijom pa će biti teško postići „nužno odvajanje osobne tragedije njegove autorice od *ispisivanja* tragedije njezine junakinje“ (Milanko 2010). Potvrđuje to i književna večer s autoricom na kojoj su se gotovo sva studentska pitanja odnosila na njezin i žvite osoba koje su bile inspiracija za likove. ‘Stvarnost’ koja stoji u pozadini teksta pretpostavljena je fikcionalnosti. Sadržajna razina romana time otvara niz motiva ‘hrvatske zbilje’ koji zahtijevaju kulturološku kompetenciju studenata hrvatskoga kao inog jezika. Riječ je prije svega o Domovinskom ratu, životu u prognaništvu, društvenim podjelama i sukobima, ali i fenomenima popularne kulture:

„Na Dnevniku nisu ništa rekli, ali poslije prognoze pustili su pjesmu Moja Ružo od Prljavog kazališta. Ona je znala da je to to, još su i Slovenci taj dan vijest objavili na teletekstu, ali naši šute, valjda ne znaju što bi rekli ljudima. Za nas je gotovo, tko je izašao, izašao je, a što će biti s ostalima, to samo Bog zna. Dolazi tetka i grli mamu, govori joj da to nije istina, da lažu i da su Slovenci isti k'o i Srbi. Vukovar je pao i to me muči jer nisam sigurna što to točno znači, a glupo mi je sada pitati.“ (Simić Bodrožić 2010: 12)

„Jednom smo u Caritasu dobili punu torbu slatkiša i teglili je prema Črnomeru u tramvaju prepunom ljudi. Dotjerana gospođa u našim kolima rekla je kolegici da to izbjeglice rade gužvu jer se po cele dane vozaju sim tam. Pogledala sam je i nasmiješila se jer sam znala da smo mi prognanici, a da su izbjeglice iz Bosne.“ (Isto: 11)

„Mama je otrčala u sobu i vidjela babu kako baca stvari i pokušava dedu pogoditi papučom. Vikala mu je da je prokleti partizan koji je bombama rušio mostove. Istina je bila da je deda u mladosti bio partizan, jer kad je imao dvanaest godina, partizani su prije ostalih ušli u njegovo selo i povelu ga sa sobom. (...) U selo mog drugog dede, koji je bio zaklan, prvi su ušli domobrani, tako da su završili na neprijateljskim stranama.“ (Isto: 25)

„Osim toga obožavao je Tonyja Cetinskog i DJ Bobu i nosio robu iz WGWA-a. Još za proslavu prošle Nove godine plesala sam sentiš s njime na Plamen ljubavi, a sada smo sve to prezirale dok smo navlačile kosu preko lica i pjevušile A šta da radim.“ (Isto: 85)

U vrijeme čitanja romana njegov ideološki plan, koji je dosta zanimao studente, aktualiziran je polemičnim susretom književnice i hrvatskog predsjednika Ive Josipovića. U autoričinu pismu beogradskom književnom časopisu *Beton* među ostalim čitam: „Dakle, još jedanput: rat, roman, djeca. Čini vam se da nešto nedostaje? Da, kako je ono došlo do toga? (Izostavimo male zločeste čimpanze s noževima i mitraljezima.) Političari, naravno. U mojoj romanesknoj priči ne spominju se puno, ipak je riječ o dječjem svijetu, iako, naravno, urlaju iz potkonteksta, viču: ‘Ne čujem dobro!’ s jedne strane i ‘Zna se!’ s druge, ali stjecajem novih okolnosti i zbog moje želje da se konačno i svjesno pozabavim time, moram sad i o njima napisati ponešto. Ovu dvojicu luđaka ovaj ću put ostaviti tamo gdje, na sreću, sada i jesu jer imamo mi ove aktualne koji svakako zaslužuju malo pažnje.“ (Simić Bodrožić 2011) U intervjuu za *Večernji list* Ivo Josipović izjavljuje: „Ona je pozvana na prijedlog mog savjetnika za branitelje g. Freda Matića kao stradalnica u Domovinskom ratu koja je ostvarila zavidan književni uspjeh. Njezin opis našeg susreta vidim kao određeno poetsko viđenje, jer svatko tko je bio u Uredu, a takvih je građana zaista puno, zna da susreti, od osiguranja do načina razgovora, izgledaju bitno drukčije. Poštujem žrtvu koju je podnijela njezina obitelj i ona osobno, naravno, i cijenim njezin rad. Ali temeljna je razlika u našem razgovoru bio odnos prema pomirenju i potrebi da se nevine žrtve, ma kojem narodu pripadaju, tretiraju s jednakim poštovanjem. Od takvog etičkog i političkog načela nikada neću odstupiti, pa i ako netko zastupanje takvog stava doživljava kao neugodu.“ (Toma 2011)

Roman prati odrastanje glavne junakinje te ima elemente ratne, ženske i autobiografske proze. Studenti u njemu iščitavaju navedena književna pisma te raspravljaju o njihovu funkcioniranju u cjelini djela. S druge strane djelo smještamo u kontekst hrvatske proze posljednjih dvadesetak godina.

Ivana Simić Bodrožić odlučila se za kombinaciju pripovjednih perspektiva. Studenti uspoređuju dva sljedeća citata te pojedine dijelove romana pripovijedaju iz perspektive drugih likova (brata, majke, djeda...). Isto tako, nakon razgovora o infantilnom pripovjedaču u hrvatskoj književnosti i filmu, navode slične primjere svjetskih književnih i filmskih ostvarenja.

„- Šta će nam pasoši kad idemo na more? – prošapćem. - Tata je rekao, ako se zakuha, da idemo kod strica u Njemačku. – odgovara. Ne razumijem što bi se to moglo zakuhati, ali slutim da je nešto u vezi politike jer svi stalno o tome pričaju. I ja imam jednog majmunčića koji se zove Meso, kao naš predsjednik, zato što malo slič.“ (Simić Bodrožić 2010: 5-6)

„Naveo je kako postoji velika opasnost od otuđenja osobnih stvari i oštećenja namještaja. Na sudu nas je zastupala poznata odvjetnica, besplatno, a u jednim novinama je čak i izašao članak o nama koji se zvao ‘Zakon pišu suze’. Pročitala sam ga nebrojeno puta i znala sam ga napamet.“ (Isto: 15)

Književna kritika podijelila se oko pitanja funkcioniranja infantilnog pripovjedača u ovom djelu, što može biti podloga za daljnje studentske interpretacije.

„Pripovedna perspektiva je neujednačena. Mi ne znamo pouzdano kad i doкле pripoveda devetogodišnja djevojčica koja ima infantilni doživljaj sveta i ograničeni domet znanja, a kad preuzima znatno starija naratorica, budući da se početna pozicija menja i nadilazi sugerisanu podređenost pripovedanja životnom uzrastu koji naratorica trenutno ima.“ (Ćirić 2010)

„Iako je na početku romana infantilna junakinja fokalizirana u dobi od devet godina, njezin pripovjedni glas, stiliziran i uglavnom dosljedno izveden jednostavnim proširenim rečenicama i načelom paratakse, postupno nestaje u trenutku kad se njezina obitelj smješta u hotel Zagorje.“ (Milanko 2010)

Jezik je romana mješavina stilova. Administrativne izraze nalazimo, prije svega, u pismima, a novinarsko-publicističke u novinskom članku, posebnim dijelovima romaneskne strukture. Izbor riječi, bilo u dijalozima bilo u pripovjedačkim komentarima, ocrtava likove, smješta ih u govorna područja, dočarava njihove emocije i sukobe, funkcionira kao izvor ironije i kritike. Sa studentima razgovaramo o tim leksemima i problemu njihova prevođenja.

„Mi nismo govorili slanac, nego dugačka kifla, kulja mi je bila ružnija riječ čak i od našeg čvegera, norec je bio običan kreten, a postojala je još sva sila purgerskih riječi koje su onda varirale od kvarta do kvarta. Njima je bilo smiješno moje otezanje, a kada sam rekla da mi je mama našla u Caritasu sasma nove farmerice umjesto trapke, donekle sam zaslužila naziv seljanke i izbjeglice.“ (Simić Bodrožić 2010: 28)

„- Ja sam Maja, dolazim iz Beograda, a ti? – Bila je lijepa, imala je dugu kuštravu kosu i jamice na obrazima. Sledila sam se. – Iz Vukovara – Procijedila sam. Nisam je mogla gledati. – Baš lepo, možemo na jugoslaven-skom da pričamo – rekla je Maja. – Ja pričam hrvatski – odbrusila sam. – Pa to je isto – smiješila se Maja. – Nije isto – rekla sam i otišla u najudaljeniji dio sobe gdje sam pronašla stolicu.“ (Isto: 61)

Motive autoričina poetskog opusa, sjedinjenog u zbirci *Prvi korak u tamu* (2005), nalazimo i u romanu. Studenti prate na koji način funkcioniraju u jednome, a na koji u drugom književnom rodu.

„Moj stariji brat, uvijek tek malo zastane prije
cilja,
samo da me zavara, kao da će me pustiti da
stignem prva,
ali uvijek pobijedi jer je veći i hrabriji.“ (Simić Bodrožić 2005: 24)

„Moj brat i ja nikad se nismo baš slagali. (...) Igra koje smo se prije često igrali zvala se 'Granica'. On bi me pitao: - Koja ćeš ti biti zemlja, Jugoslavija ili Njemačka? Ali zapamti da je Jugoslavija tvoja domovina i da su partizani pobijedili Nijemce. – Jugoslavija, ja ću biti Jugoslavija! – uzviknula bih. To je zapravo značilo da za novac kojim smo trgovali ja moram izrezati četiri papirića, a on jedan jer je marka bila jača od dinara.“ (Simić Bodrožić 2010: 21)

7. Zaključak

Smatramo da su navedene nastavne i izvannastavne aktivnosti pridonijele razvoju jezičnih i kulturoloških kompetencija studenata hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. Studenti su pokazali veliko zanimanje za književne i povijesne teme, posebno nakon izleta u Vukovar i književnog susreta s Ivanom Simić Bodrožić, pa možemo zaključiti kako terenska nastava i studentski projekti potiču razvoj kritičkog i kreativnog mišljenja, povećavaju motivaciju za nastavak učenja jezika i pridonose boljem usvajanju različitih znanja i vještina koji jačaju samopouzdanje i samostalnost studenata u jeziku i u životu.

Na kraju iznosimo jedan studentski komentar nakon tri tjedna nastave: „Prva tri tjedna su bila jako zabavna, programi navečer su bili jako dobri. Voljela bih da još idemo na neke programe zajedno s grupom. Također jako mi se sviđa da čitamo zanimljive lektire. Mislim da mnogo ćemo naučiti s čitanjem i to tako da se zabavljamo. Volim nastavu jer je zabavna, dinamična, nikada mi nije dosadno.“

Literatura

- Ćirić, S. (2010) *Istinita priča iz srca traume*, <http://www.novosti.com>
- Jergović, M. (2010) *Zašto su nam prognani smetali, zašto smo bili uvjereni da smo bolji od njih*, <http://www.jutarnji.hr>
- Knowles, M.S., Holton, E.F. i Swanson, R.A. (1998) *The Adult Learner*, Houston: Gulf Professional Publishing Company.
- Milanko, A. (2010) *Sretno ispisivanje traume*, <http://matica.hr/Vijenac>
- Peleš, G. (1999) *Tumačenje romana*, Zagreb: ArTresor naklada.
- Pogačnik, J. (2008) *Tko govori, tko piše*, Zagreb: Zagrebačka slavistička škola, Filozofski fakultet u Zagrebu.

- Simić Bodrožić, I. (2005) *Prvi korak u tamu*, Zagreb: Studentsko kulturno umjetničko društvo Ivan Goran Kovačić.
- Simić Bodrožić, I. (2010) *Hotel Zagorje*, Zagreb: Profil International.
- Simić Bodrožić, I. (2011) *Draga redakcijo Betona*, <http://elektrobeton.net>
- Toma, I. (2011) Nitko ne bi smio u Sabor s 300 glasova. Intervju s predsjednikom RH Ivom Josipovićem, *Vječernji list*, 4. travnja, 8-9.
- Vrljić, S. (2010) *Ivana Simić Bodrožić: U meni žive dvije osobe*, <http://www.mvinfo.hr>

Vukovar – The Completed Story

Presented in this article are learning activities and student projects related to teaching literature and culture, from the perspective of two lecturers. The organization of these projects is described, along with the field trips and activities in *Croaticum – The Center for Croatian as a Second and Foreign Language* (at the Faculty of Humanities and Social Sciences at the University of Zagreb). The *Croaticum* projects described in the study are intended for the lower and higher advanced levels (according to the CEFR: B2 +/C1); however, certain learning activities can be implemented at lower levels of language learning as well. The student projects include teamwork, cooperative learning and active participation in organized literary evenings. Field trips include preparing the participants prior to the trips through learning about different but thematically related content in the classroom. For the Vukovar project we incorporated teaching literature by reading the novel *Hotel Zagorje*, organized an author appearance by Ivana Simić Bodrožić, watched films about Vukovar, visited the Croatian Memorial Documentation Center for the Croatian War of Independence, listened to lectures held by the director of the center, Ante Nazor, Ph. D., and took a day trip to Vukovar and Ilok. The *E*-newspapers project and the literary interpretation of the novel *Hotel Zagorje* completed our project on Vukovar.

Key words: *learning activities, student projects, field trips, cooperative learning, and Croatian as a second and foreign language*

¹Lidija Cvikić, ²Marija Bošnjak i ³Zrinka Kolaković

¹ Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

^{2,3} vanjski suradnici Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatski kao ini jezik u računalnome okružju – glotodidaktička promišljanja

Rad se bavi e-učenjem hrvatskoga kao inoga jezika, odnosno njegovim pojedinim glotodidaktičkim principima. U uvodnome se dijelu određuju nazivi novi mediji, informacijske i komunikacijske tehnologije i e-učenje. Zatim se na primjerima različitih oblika e-učenja hrvatskoga jezika raspravlja o izazovima koje e-učenje jezika postavlja pred sudionike nastavnoga procesa, kao i pred stručnjake koji se nastavom bave na teorijskoj razini.

Ključne riječi: e-učenje, hrvatski kao ini jezik, glotodidaktika

0. Uvod

Tehnologija je sastavni dio suvremene nastave, od uporabe uređaja za reprodukciju slike i zvuka, preko računala, sve do interaktivnih ploča. Razvoj tehnologije izrazito je brz i snažan, primjerice, tableti su stari pet-šest godina, a pametni telefoni samo nekoliko godina stariji te se katkada čini da tehnologija upravlja promjenama načina na koji živimo. Vidljivo je to i na primjeru nastave, posebice nastave stranih jezika, gdje se tehnologija više ne prilagođava nastavi, nego se nastava prilagođava tehnologiji. Tako se u znanstvenim i stručnim časopisima, kao i na znanstvenim skupovima, raspravlja o mobilnome učenju, odnosno učenju putem mobilnih uređaja (Ally 2009), o uporabi sms-a u nastavne svrhe (Kennedy i Levy 2008) i slično. Danas smo svjedoci brojnih načina i oblika učenja jezika, materinskoga i inoga, koje s obzirom na stupanj uporabe suvremene tehnologije možemo promatrati u kontinuumu kojemu se na jednome kraju nalazi učenje u tradicionalnoj učionici uz uporabu tehnoloških pomagala, a na drugome učenje u kojemu ne sudjeluje nitko osim tehnologije (računala) i učenika. Nesumnjivo je da raznolikost i korjenite promjene u načinu na koji se odvija učenje zahtijevaju i sustavno promišljanje temeljnih načela pedagogije, didaktike i metodike, a time i glotodidaktike, kao i uloga te kompetencija sudionika nastavnoga procesa. Danas je informatička kompetencija jedna od osam ključnih životnih kompetencija, a kompetencije za e-učenje dio su kompetencija učitelja. Smatra se da učitelji, osim tehničke osposobljenosti, trebaju biti sposobni transformirati tzv. tradicionalne kompetencije da bi odgovarale „radikalnim promjenama (učiteljske) uloge i prakse“ (The eLearning Competency Framework for Teachers and Trainers, str. 4).

Cilj je ovoga rada na primjerima uporabe tehnologije u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika uputiti na izazove koje nastava uz pomoć tehnologije postavlja pred učenike i nastavnike stranoga jezika, kao i pred stručnjake čija je zadaća postaviti teorijske okvire takve nastave.

1. Novi mediji, informacijske i komunikacijske tehnologije u nastavi ili e-učenje?

Kao što je prethodno rečeno, posljedica je tehnološkoga napretka raznolikost oblika nastave, koju prati i raznolikost nazivlja. Danas se govori o novim medijima u nastavi, informacijskim i komunikacijskim tehnologijama (IKT) u nastavi te o e-učenju. Pri tome nije uvijek jasno odnose li se nazivi na isti ili na različite pojmove. Primjerice, Ito i sur. (2008: 8) služe se nazivom novi mediji kako bi „opisali medijsku realnost u kojoj se tradicionalniji mediji poput knjiga, radija i televizije, „susreću“ s digitalnim medijima, posebice interaktivnim medijima i medijima za društvenu komunikaciju“. U dokumentu Ministarstva obrazovanja, kulture i znanosti njemačke savezne pokrajine Saske (http://www.saarland.de/dokumente/thema_bildung/MEFebr2006.pdf) navodi se da se novi mediji od tradicionalnih razlikuju po tome što imaju digitalan prijenos podataka, informacije se mogu razmjenjivati nelinearnim putem, a omogućena je i interakcija. To bi značilo da se odnose na isti pojam kao i informacijske i komunikacijske tehnologije (IKT) koje Blurton (1999: 1) u dokumentu UNESCO-a definira kao „raznolik set tehnološkoga alata i resursa koji se upotrebljavaju za komunikaciju, kao i za stvaranje, širenje, pohranu i upravljanje informacijama“ te predviđa da će se uporaba IKT-a u obrazovanju „dramatično povećati“.

S druge strane, na mrežnoj stranici posvećenoj novim medijima (<http://www.dtp-neuemedien.de/neue-medien/beispiele-neue-medien.htm>) navodi se da se od sredine 90-ih godina 20. stoljeća pod nazivom novi mediji podrazumijevaju svi elektronički, digitalni i interaktivni mediji, kao i mediji u kontekstu multimedije i objavljivanja na internetu (njem. *Netzpublikationen*), a njihova uporaba u nastavi naziva se e-učenjem. Kao oblike e-učenja isti izvor navodi: *powerpoint*-prezentacije, učenje uz pomoć računala (eng. *computer based training*), učenje putem mreže (eng. *web based training*), interaktivnu bijelu ploču, virtualne učionice i zajednice u kojima se uči (eng. *learning communities*). Iz navedenoga proizlazi da e-učenje podrazumijeva uporabu novih medija ili IKT-a u nastavi (ako oba naziva isto znače). Takvo poimanje e-učenja sukladno je definiciji e-učenja u širem smislu u dokumentu o e-učenju Sveučilišta u Zagrebu (Anketa o e-učenju 2011). Prema navedenom dokumentu e-učenje u širem smislu „predstavlja visokokvalitetni proces obrazovanja u kojem nastavnici i studenti aktivno surađuju radi postizanja zadanih obrazovnih ciljeva. Pri tome se koriste informacijskom i komunikacijskom tehnologijom za stvaranje prilagodljiva virtualnoga okruženja u kojem razvijaju i upotrebljavaju multimedijalne interaktivne obrazovne materijale, ostvaruju međusobnu komunikaciju i suradnju, studenti izvršavaju pojedinačne ili grupne zadatke i projekte te provode kontinuiranu samoprovjeru i

provjeru znanja“ (Anketa o *e*-učenju 2011: 30). Iz navedenoga je vidljivo da je riječ zapravo o posebnome didaktičkome pristupu učenju u kojem važnu ulogu ima IKT.

E-učenje u užem smislu u istome se dokumentu definira kao „proces obrazovanja (proces učenja i poučavanja) uz uporabu informacijske i komunikacijske tehnologije koja pridonosi unapređenju kvalitete toga procesa i kvalitete ishoda obrazovanja.“ (Anketa o *e*-učenju 2011: 30). S obzirom na stupanj uporabe IKT-a razlikuju se četiri oblika *e*-učenja: klasična nastava licem u lice, nastava uz pomoć IKT-a, mješovita ili hibridna nastava te *online*-nastava (<http://www.srce.unizg.hr/proizvodi-i-usluge/obrazovanje/centar-za-e-ucenje/e-ucenje>). U prva dva oblika riječ je o klasičnoj nastavi koja je u slučaju nastave uz pomoć IKT-a obogaćena uporabom tehnologije. Hibridna je nastava kombinacija nastave u učionici i nastave uporabom tehnologija (koja se odvija izvan učionice), dok se *online*-nastava potpuno izvodi na daljinu pomoću tehnologija i nema kontakta učenika i nastavnika licem u lice u učionici.

Iz navedenoga se može zaključiti da je od svih triju naziva *e*-učenje najobuhvatniji, a u sebi uključuje IKT jer je uporaba IKT-a preduvjet *e*-učenja. Za razliku od njih *IKT* i *novi mediji* mogu se rabiti kao istoznačnice, a ako je potrebno razlikovati nedigitalne od digitalnih medija, nazivom *novi mediji* označavaju se potonji.

2. *E*-učenje i hrvatski kao ini jezik

Kada je riječ o *e*-učenju hrvatskoga kao inoga jezika, ono se odvija u svim oblicima: klasična nastava, nastava uz uporabu IKT-a, mješovita nastava i *online*-nastava, o čemu iscrpno pišu Kanajet Šimić i Cvikić (2012). U radu navode primjere uporabe IKT-a u nastavi i postojeće oblike mješovite nastave, a iscrpnije opisuju dva *online*-tečaja *Croatian Online* Sveučilišta Waterloo i *HiT-1* Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatske matice iseljenika te ističu njihove prednosti kada je riječ o poučavanju hrvatskomu nasljednih govornika.

Na temelju podataka koje navode Kanajet Šimić i Cvikić (2012) može se zaključiti kako je uz klasičnu nastavu licem u lice u *e*-učenju hrvatskoga kao inoga jezika najprisutnija nastava potpomognuta IKT-om, dok su mješovita nastava i *online*-nastava znatno rjeđe. Svaki od navedenih oblika nastave ima svoje posebnosti, a pred sudionike nastavnoga procesa postavlja različite zahtjeve.

3. IKT u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika

Premda navedena kao poseban oblik *e*-učenja, nastava uz pomoć IKT-a može imati mnoštvo različitih oblika, ovisno o dostupnoj tehnologiji i stupnju informatičkih kompetencija učenika i učitelja. U slučaju hrvatskoga kao inoga jezika najčešće je riječ o obogaćivanju klasične nastave uporabom audio i videozapisa (Bošnjak 2005, Buršić 2010, Hofman, 2010), a slabije su poznati primjeri posebno strukturiranih zadataka uz uporabu IKT-a, primjerice uporaba bloga (Ciglar 2010, Barkijević 2010) ili uporaba društvenih mreža i *chata* (Bošnjak 2010, Bošnjak i Cvikić 2010). Uporabom

IKT-a u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika može se smatrati i upućivanje učenika na samostalno služenje postojećim mrežnim stranicama namijenjenima učenju hrvatskoga, kao što su prijevodni njemačko-hrvatski leksički zadatci Goethe Verлага (<http://www.goethe-verlag.com/tests/DK/DKTA004.HTM>) ili interaktivni nastavni materijali za učenje hrvatskoga jezika (<http://gloss.dliflc.edu/Default.aspx>). Uz pomoć IKT-a u nastavi mogu biti ravnopravnije zastupljene različite jezične djelatnosti, što je izrazito važno u slučajevima kada se hrvatski poučava u inozemstvu, a izloženost je jeziku ograničena. U takvim je nastavnim okruženjima IKT prikladan i za razvoj međukulturalne kompetencije (o važnosti međukulturalne kompetencije u ovladavanju hrvatskim više u Novak Milić i Gulešić Machata 2006).

No, uporaba IKT-a ne bi smjela biti puko popunjavanje nedostataka klasične nastave, već ju je potrebno metodički osmisлити i uklopiti u postojeći nastavni program, za što je nastavnike potrebno dodatno osposobiti te im dati priliku da se u njima izvješte. Istraživanja su pokazala (Meskill i sur. 2008) da razlike u shvaćanju uloge računala u nastavi jezika ne proizlaze iz dobi nastavnika (mladi nasuprot starijima), već iz stupnja iskustva nastavnika (iskusni nasuprot neiskusnima). Prilikom uporabe računala u nastavi (Meskill i sur. 2008) neiskusni su nastavnici usmjereni na računalo i njegovo „ponašanje“ tijekom nastave, dok su iskusniji nastavnici usmjereni na učenika. Usto neiskusni nastavnici više pozornosti pridaju sebi i vlastitom upravljanju nastavnom situacijom koju uporaba tehnike čini zahtjevnijom od „obične“ nastave, dok su iskusni nastavnici usmjereni na učeničko postignuće tijekom aktivnosti te na osnaživanje učenika. Pri tome iskusni nastavnici učeničko postignuće ne mjere kao ono što je napravljeno nego kao ono što je tijekom nastavnoga procesa naučeno.

Premda ne postoje sustavna istraživanja o ovoj temi, a time ni empirijski podatci, na temelju iskustva u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika te razgovora s nastavnicima, može se reći da su glavni razlozi uporabe IKT-a osuvremenjivanje nastavnih metoda, povećanje izloženosti određenim vrstama jezičnoga unosa, ali i prevladavanje poteškoća uzrokovanih heterogenim nastavnim skupinama te nedovoljnim brojem prikladnih udžbenika i priručnika. Naime, nedostatak udžbenika za pojedine razine znanja ili tipove učenika jedan je od najčešćih problema na koji se tuže predavači hrvatskoga kao inoga jezika, bilo da je riječ o lektorima hrvatskoga na inozemnim sveučilištima ili nastavnicima hrvatske nastave u inozemstvu. Taj nedostatak većina pokušava prevladati upravo uporabom tehnologije, preciznije rečeno, uporabom interneta.

3.1. Neke glotodidaktičke postavke uporabe interneta u nastavi inoga jezika

Uporaba interneta u nastavi pozitivno utječe na kvalitetu nastave, a time i na ovladavanje jezikom. Kao najveće prednosti uporabe interneta u nastavi Chun i Plass (2000) izdvajaju dostupnost autentičnih materijala, mogućnost komunikacije umrežavanjem, mogućnost uporabe multimedije te nelinearnu strukturu informacija. Iz navedenoga je vidljivo da uporaba interneta u nastavi osnažuje upravo ona obilježja

nastave koja su temelj suvremene nastave stranoga jezika: uporaba autentičnih materijala, razvoj komunikacijske i međukulturalne kompetencije, kao i svih jezičnih djelatnosti. Osuna i Meskill (1998) navode primjer različitih nastavnih aktivnosti za španjolski kao strani jezik u kojima se rabi internet. Učenici su kao najkorisnije ocijenili upravo one u kojima je aktivnost odgovarala uporabi jezika u stvarnome životu (planiranje putovanja, priprema jela prema receptu s interneta, traženje podataka o mjestima za izlaske).

Da bi uporaba interneta u nastavi bila što učinkovitija, nastavna aktivnost u kojoj se rabi treba biti pomno osmišljena. Brandl (2002) navodi primjere organizacije nastavnoga sata u kojima je internet uporabljen na različite načine, ovisno o stupnju uključenosti učenika i nastavnika u određivanje nastavnoga sadržaja (unaprijed pripremljeni materijali nasuprot zadacima u kojima učenici sami traže materijale na internetu), broju dostupnih resursa (stranica ili poveznica) te vrsti zadataka (načini uporabe teksta). Na temelju postavljenih kriterija moguće je oblikovati nastavni sat utemeljen na tri različita didaktička koncepta. To su: nastava usmjerena na nastavnika, nastava u kojoj je nastavnik moderator i nastava koju određuje učenik.

Prema Brandl (2002) u prvome tipu nastave nastavnik je taj koji unaprijed odabire nastavni materijal te priprema zadatke uz njega. Riječ je zapravo o nastavi u kojoj je tradicionalni udžbenik zamijenjen mrežnom stranicom, no njihova su obilježja i svrha jednaki. Ipak, prednost je uporabe mrežne stranice u tome što nastavnik može odabrati tekst koji odgovara potrebama njegovih učenika, za razliku od udžbenika u kojemu tekstove odabiru autori i oni ne moraju nužno korespondirati s konkretnim učenicima koji se njima služe. U drugome tipu nastavnoga sata nastavnik zadaje zadatak, a učenici samostalno pretražuju internet pokušavajući riješiti zadatak. Pri tome nastavnik može unaprijed pripremiti poveznice na one stranice koje su u skladu s jezičnim znanjem učenika. Koje će od njih učenik posjetiti i što će na njima pročitati, odabir je samoga učenika. Brandl (2002: 91) naglašava da takvi zadatci obično uključuju „usporedbe, prikupljanje činjeničnih podataka, opise i kratke sažetke. Ishod je strogo određen, ali otvoren. Uloga učitelja može se opisati kao uloga vodiča i poma-gača“. Kao prednost toga tipa nastave Brandl (2002) ističe različite kognitivne procese koji se odvijaju tijekom samostalnoga rada, a koji osnažuju učenje, kao i pozitivan utjecaj na vještinu čitanja. Takve je zadatke potrebno pomno planirati jer učenici mogu biti prezasićeni količinom teksta i informacija. Osim toga, nastavnik treba biti spreman na najrazličitija pitanja učenika, kao i na raznolike odgovore te je potrebno postaviti vrlo jasne kriterije vrednovanja. Treći je oblik nastave potpuno usmjeren na učenika. On odabire temu, nastavni materijal i način rada. Sam postavlja ciljeve, odabire izvore i postavlja kriterije vrednovanja. Brandl (2002: 93) ističe da na taj način „učenik preuzima ulogu samostalnoga učenika usmjerenoga na sebe, potpuno odgovornoga za svoje ishode. Nastavnik je jedino uključen u ulogu moderatora koji nudi pomoć i vodstvo kroz proces onoliko koliko je nužno“. Brandl (2002) smatra da je takav oblik nastave pogodan za projektne zadatke na srednjem ili naprednom stupnju znanja ciljnoga jezika, a na početnome bi stupnju internetski izvori trebali

biti na materinskome jeziku učenika. Osnovna je prednost toga oblika nastave u konstruktivističkom pristupu učenju jer omogućuje učenicima izravan pristup informacijama i stvaranje novih veza s onim što već znaju. Usto je učenik izravno uključen u učenje jezika na način koji mu omogućuje razvoj posebnih vještina potrebnih za istraživanje.

Na temelju navedenih primjera Brandl (2002: 98) zaključuje da uporaba interneta u nastavi treba biti „utemeljena na jasnim pedagoškim razlozima, a tehnološka i razvojna pitanja treba pažljivo razmotriti“.

4. Mješovita i *online*-nastava hrvatskoga kao inoga jezika

U mješovitoj i *online*-nastavi nužna je uporaba IKT-a, odnosno dio nastave ili nastavni proces u cjelini odvija se u virtualnome okruženju za učenje i poučavanje (engl. *virtual learning environment* ili VLE) koje je sastavljeno od niza programskih sustava i alata. Za njihovu je uporabu nužno posebno osposobiti i učenike i nastavnike.

Kanajet Šimić i Cvikić (2012) navode nekoliko primjera tih oblika *e*-učenja hrvatskoga kao inoga jezika. Hibridna se nastava izvodi na Sveučilištu u Splitu i na Ljetnoj školi Sveučilišta u Bloomingtonu, SAD, a *online*-nastava na Sveučilištu Waterloo (tečaj *Croatian Online*) i Sveučilištu u Zagrebu (tečaj HiT-1). U navedenim je primjerima, i u mješovitoj i u *online*-nastavi, riječ o poučavanju i učenju putem sustava za *e*-učenje (engl. *learning management system* ili LMS), koji je u *online*-nastavi jedini medij poučavanja, a u mješovitoj je dopuna tradicionalnomu učenju. Dva se od navedenih kolegija hrvatskoga jezika (sveučilišta u Zagrebu i Splitu) služe nekom od inačica Moodlea, danas jednog od najupotrebljivijih sustava *e*-učenja, a druga dva sustava razvijena su na navedenim sveučilištima. S obzirom na to da se *online*-nastava odvija potpuno u virtualnome okruženju, njezine su posebnosti i zahtjevi koji se postavljaju pred učenike i nastavnike opsežniji od zahtjeva mješovite nastave. O tome će se raspravljati na primjeru *online*-tečaja HiT-1.

4.1. Uloge i kompetencije učitelja u *online*-učenju jezika – primjer tečaja HiT-1

HiT-1 je *online*-tečaj hrvatskoga jezika na početnoj razini znanja nastao kao zajednički projekt Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatske matice iseljenika i Srca uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta. Projekt se odvijao u tri faze: pripreмноj i glavnoj fazi te fazi provedbe projekta. Pripreмна se faza sastojala od osiguravanja tehničkih preduvjeta za izradu tečaja te osposobljavanja nastavnika za rad u sustavu. Za potrebe tečaja standardni je sustav za *e*-učenje Sveučilišta u Zagrebu (inačica Moodlea) nadograđen dvama modulima potrebnima za učenje jezika: modulom za snimanje zvuka i modulom za interaktivne igre. Nakon toga započelo je osposobljavanje nastavnika.

Prema *Okviru za kompetencije učitelja i trenera za e-učenje* (<http://www.eife-l.org/competencies/ttguidelines>), potrebne kompetencije pokrivaju deset područja učiteljeva djelovanja: priprema poučavanja (u izvorniku *learning event*), proved-

ba poučavanja, potpora učenicima, procjenjivanje napretka učenika, promidžba dostupnosti, vrednovanje programa, upravljanje nastavnim okruženjem, doprinos obrazovnoj ustanovi, upravljanje vlastitim profesionalnim usavršavanjem i komunikacija. Premda su sva navedena područja djelovanja važna u *e*-učenju, poblize ćemo se osvrnuti na prva tri.

4.1.1. Priprema poučavanja

Priprema poučavanja sastoji se od potpore učenicima i suradnicima za učinkovitu uporabu IKT-a, pripreme i nadgledanja poučavanja, dizajniranja nastavnih materijala te izrade, odnosno odabira nastavnih materijala (<http://www.eife-l.org/competencies/ttguidelines>). U slučaju tečaja HiT-1 nakon osposobljavanja za uporabu sustava za *e*-učenje, bilo je potrebno izraditi instrukcijski dizajn tečaja. Instrukcijski dizajn ima nekoliko elemenata: definiranje ciljeva *online*-tečaja, oblikovanje silaba, određivanje slijeda i strukture obrazovnoga sadržaja te odluka o načinu prikazivanja nastavnih materijala i metoda poučavanja koje će se primijeniti (www.carnet.hr). Ciljevi tečaja HiT-1 odabrani su s obzirom na potrebe budućih polaznika (o provedenoj analizi potreba više u Cvikić, Jelaska i Kanajet Šimić 2010), a kao ciljana razina znanja određena je razina sukladna stupnju A1 prema ZEROJ-u. Nakon toga oblikovan je silab. Tečaj se sastoji od 7 cjelina. Svaka cjelina sadrži pisani i govoreni tekst, leksičke i gramatičke vježbe, aktivnosti za uvježbavanje izgovora, diktat, aktivnosti za samoprocjenjivanje znanja, interaktivne jezične aktivnosti, domaće zadaće, rječnik, kulturološke informacije o Hrvatskoj i test kojim se provjeravaju jezični i komunikacijski obrasci svake cjeline. Svaka nastavna cjelina ima jednak slijed međusobno povezanih aktivnosti, a neke su od njih i uvjetovane (određenoj se aktivnosti ne može pristupiti ako prethodna nije napravljena). Odluka o načinu prikazivanja nastavnih sadržaja donesena je s obzirom na narav sadržaja (monološki ili dijaloški tekst, pisani ili govoreni tekst, vrsta jezične djelatnosti koja se razvija, jezična sastavnica i sl.) i mogućnosti sustava (lekcije, vanjske poveznice, različiti tipovi pitanja, interaktivne igre). Svi su nastavni materijali izrađeni za potrebe tečaja, a izrađene su i pripadajuće ilustracije. Odluka o nastavnim metodama uključivala je odabir načina na koji će u tečaj biti integrirana nastava u realnome vremenu. Naime, s obzirom na to da je riječ o tečaju jezika na početnoj razini, odlučeno je da se u tečaj uključi i govorna komunikacija u stvarnome vremenu putem sustava Webinar (virtualna učionica) i Skypea.

4.1.2. Provedba poučavanja

Prema *Okviru za kompetencije učitelja i trenera za e-učenje* provedba poučavanja sastoji se od omogućavanja poučavanja, omogućavanja vježbanja za učenike te praćenja učenikove aktivnosti i postignuća. Tečaj HiT-1 primjer je *online*-tečaja koji je kombinacija samostalnoga učenja uporabom sustava te nastave uživo u virtualnoj učionici. Da bi se učenike osposobilo za sudjelovanje na tečaju, pripremljene su upute o uporabi sustava, sa slikama i objašnjenjima na engleskome i španjolskome jeziku.

Izrađena je i uvodna cjelina čiji je cilj upoznati učenike s načinom na koji se sustav rabi te aktivnostima koje se u njemu upotrebljavaju. Prije početka tečaja svaki je polaznik dužan proći uvježbavanje uporabe sustava u uvodnoj cjelini. Također su pripremljene upute za uporabu sustava Webinar u kojemu se odvija nastava uživo u virtualnoj učionici, a u kojoj sudjeluje više osoba. Osim izrade nastavnih materijala, obaveze su nastavnika na tečaju HiT-1 praćenje aktivnosti učenika u sustavu, praćenje postignuća na ispitima, provjera i povratna informacija o zvučnim i pisanim zadaćama, otvaranje i zatvaranje pojedinih aktivnosti (omogućavanje dostupnosti) te organiziranje i provedba nastave uživo.

4.1.3. Potpora učenicima

Potpura učenicima važan je dio svakoga nastavnoga procesa, no u uvjetima e-učenja u kojima se učenik većinu vremena nalazi sam ispred računala te nema kontakta s nastavnikom ili suučenicima, potpora koju pruža nastavnik iznimno je važna. *Okvir za kompetencije učitelja i trenera za e-učenje* kao primjere potpore učenika navodi: potporu skupini učenika, zajednici za učenje i mrežama koje se služe IKT-om, pomoć učenicima u organiziranju učenja, pomoć u razvoju učenikove samostalnosti, samopouzdanja i učinkovitosti u pozitivnome nastavnom ozračju, upravljanje neformalnim učenjem i podršku u uporabi naučenoga. U tečaju HiT-1 upravo se svakodnevno sustavno praćenje učenikove aktivnosti, stalna potpora i ohrabivanje učenika (*e-poštom, chatom* ili nastavom uživo) te individualni pristup tijekom nastave uživo u uvježbavanju i dodatnom objašnjavanju sadržaja s kojima učenik ima određene poteškoće pokazalo ključnim za napredovanje, nesmetan nastavak učenja i ovladavanja jezikom za sve polaznike, bez razlike u tome usvajaju li određene sadržaje brže ili sporije. I sami su učenici u završnoj evaluaciji naglasili važnost stalne potpore nastavnika, povratnih informacija i dodatnih objašnjenja koja su redovito dobivali.

5. Zaključak

Svrha je ovoga rada bila ponajprije otvoriti nova pitanja u vezi s nastavom hrvatskoga kao inoga jezika te potaknuti na promišljanje nastavne teorije i prakse s obzirom na novonastale okolnosti i svakodnevne tehnološke promjene. Ipak se nameću dva opća zaključka. Prvo, čak se i na temelju vrlo ograničena broja podataka i dostupnih primjera uporabe informacijskih i komunikacijskih tehnologija u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika pokazalo da količina i narav posebnosti takve nastave, kao i izmijenjene uloge učenika i nastavnika, zahtijevaju promjene i dopune glotodidaktičkih i metodičkih načela, odnosno postavljanje novih paradigmi nastavnoga procesa. To ujedno uključuje i nužnost dodatnoga osposobljavanja nastavnika te promjene u načinu njihova obrazovanja. Drugo, iako je riječ o relativno malome jeziku, osuvremenjivanje nastave hrvatskoga kao inoga jezika uporabom IKT-a, kao i prisutnost svih oblika *e-učenja* hrvatskoga jezika kao inoga, stavlja hrvatski uz bok s velikim svjetskim jezicima. Rezultat je to razvoja istraživanja ovladavanja hrvatskim kao

inim jezikom, kao i stručnosti i entuzijazma lektora i nastavnika, pa možemo pretpostaviti da će ovo područje kroatistike i u budućnosti nastaviti pridonositi razvoju struke i promidžbi hrvatskoga jezika u svijetu.

Literatura

- Ally, M. (2009) *Mobile Learning: Transforming the Delivery of Education and Training*. Edmonton: AU Press.
- Anketa o e-učenju (2011) *Centar za e-učenje*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Barkijević, I. (2010) *Mogućnost uporabe blogova u poučavanju hrvatskoga kao stranoga jezika*, 3. HIDIS, Zagreb (izlaganje).
- Blurton, C. (1999) *New Directions of ICT-Use in Education*, UNESCO, dostupno na <http://www.unesco.org/education/educprog/lwf/dl/edict.pdf>, zadnji pristup 20. siječnja 2012.
- Bošnjak, M. (2010) *Primjenjivost webinaru u nastavi jezika*, 3. HIDIS, Zagreb (izlaganje).
- Bošnjak, M. i Cvikić, L. (2010) *Kako nedostatke pretvoriti u prednosti?*, 3. savjetovanje lektora inojezičnog hrvatskog, Zagreb (izlaganje).
- Brandl, K. (2002) Integrating internet-based reading materials into the foreign language curriculum: from teacher- to student-centered approaches. *Language Learning & Technology*, 6(3), 87-107.
- Chun, D. M. i Plass, J. L. (2000) Networked multimedia environments for second language acquisition, u M. Warshauer i R. Kern (ur.) *Network-based language teaching: Concepts and practice*, New York: Cambridge University Press, 151- 170.
- Ciglar, Ž. (2010) *Kako uz pomoć bloga i portala smanjiti strah od jezika i pisma – iskustva u nastavi hrvatskoga jezika u Republici Makedoniji*, 3. HIDIS, Zagreb (izlaganje).
- Cvikić, L., Jelaska Z. i Kanajet Šimić, L. (2010) Nasljedni govornici i njihova motivacija za učenje hrvatskoga jezika, *Croatian Studies Review* 6, 113-127.
- Hofman, Lj. (2010) *Primjer uporabe dvd-a u poučavanju hrvatskog kao stranog jezika*, 3. savjetovanje lektora inojezičnog hrvatskog, Zagreb (izlaganje).
- <http://www.dtp-neuemedien.de/neue-medien/neue-medien-im-unterricht.htm>, pristupljeno 20. siječnja 2012.
- http://www.saarland.de/dokumente/thema_bildung/MEFebr2006.pdf, pristupljeno 20. siječnja 2012.
- <http://www.dtp-neuemedien.de/neue-medien/beispiele-neue-medien.htm>, pristupljeno 20. siječnja 2012.
- <http://www.srce.unizg.hr/proizvodi-i-usluge/obrazovanje/centar-za-e-ucenje/e-ucenje>, pristupljeno 20. siječnja 2012.
- Ito, M. i sur. (2008) *Living and Learning with New Media: Summary of Findings from the Digital Youth Project MacArthur Foundation*, dostupno na <http://digitalyouth.ischool.berkeley.edu/files/report/digitalyouth-WhitePaper.pdf>, pristupljeno 20. siječnja 2012.

- Kanajet Šimić, L. i Cvikić, L. (2012) E-učenje hrvatskoga kao nasljednoga jezika: trenutno stanje i razvojne perspektive, *Annales Pilar*, u tisku.
- Kennedy, C. i Levy, M. (2008) L'italiano al telefonino: Using sms to support beginners' language learning, *ReCALL*, 20/3, 315-330.
- Meskill, C. i sur. (2002) Expert and novice teachers talking technology: precepts, concepts, and misconcepts, *Language Learning & Technology* 6/3, 46-57.
- Novak Milić, J. i Gulešić-Machata, M. (2006) Međukulturalna kompetencija u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, *Lahor* 1/1, 69-82.
- Osuna, M. M. i Meskill, C. (1998) Using the World Wide Web to integrate Spanish language and culture, *Language Learning & Technology* 1/2, 71-92.

Croatian as a foreign language – computational environment and foreign language teaching methodology

This paper deals with *e-learning* and teaching Croatian as foreign language, more precisely with the aspects of foreign language teaching methodology within *e-learning*. In the introduction part the terms new media, ICT and *e-learning* are discussed. In the following section, the learning challenges encountered during *e-learning* are discussed based on the examples of different *e-learning* formats. The discussion evolves from two perspectives, namely the challenges encountered by students and those encountered by specialists in language teaching methodology.

Key words: *e-learning, Croatian as L2, language teaching methodology*

ISPITIVANJE HRVATSKOGA KAO INOGA

Ana Grgić i Sanda Lucija Udier

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Provođenje ispitā iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma na Croaticumu

U radu će biti riječi o ispitima iz poznavanja hrvatskoga kao inoga jezika koji se provode na Croaticumu – Centru za hrvatski kao drugi i strani jezik. Bit će prikazano kako je izgledao rad na ispitivanju jezičnoga znanja u prošlosti te u čemu se promijenio i kako izgleda sada. Članak će prikazati strukturu i sadržaj ispita te stručne pretpostavke na kojima su oni nastali. Bit će obrađena i pravna strana ispitivanja, kao i suradnja koju je Croaticum uspostavio s hrvatskim državnim ustanovama, poglavito s ministarstvima, kako bi se postigla koordinacija svih ustanova povezanih s ispitivanjem poznavanja hrvatskoga kao inoga jezika. Ta je suradnja rezultirala pravnom valjanošću i službenom prihvatljivošću potvrda koje se izdaju na Croaticumu nakon uspješno položenoga ispita kao dokaz poznavanja hrvatskoga jezika na određenoj razini. U članku će biti problematizirane stručne, organizacijske i pravne potrebe koje bi trebale biti zadovoljene da bi se ispitivanje odvijalo na profesionalan način. Razmatrat će se i mogućnosti razvoja ispitivanja poznavanja hrvatskoga kao inoga jezika u Hrvatskoj.

Ključne riječi: hrvatski kao ini jezik, jezično ispitivanje, ispit, razina znanja, potvrda

1. Uvod

Provjeravanje poznavanja hrvatskoga kao inoga jezika od velike je važnosti za Republiku Hrvatsku jer na temelju rezultata toga provjeravanja strani državljani mogu ili ne mogu ostvariti različita prava, poput prava stalnoga boravka u Republici Hrvatskoj, hrvatskoga državljanstva, prava na zapošljavanje u Republici Hrvatskoj ili izvan nje, prava na natjecanje za upis u hrvatske visokoškolske ustanove i slično. Poznavanje hrvatskoga kao inoga jezika na određenoj razini provjerava se ispitima znanja inojezičnoga hrvatskoga. Navedene svrhe za koje se polaže ispit iz poznavanja hrvatskoga kao inoga i njihova očita važnost, te utjecaj koji ishod takva ispita može imati na cjelokupni život kandidata koji pristupa ispitu, jasno govore o važnosti tih ispita za pristupnike, ali i za cjelokupno hrvatsko društvo. O tim ispitima ovisi koliko će dobro stranci koji žive i rade u Republici Hrvatskoj vladati hrvatskim jezikom, a posredno i koliko će se uspješno integrirati u hrvatsko društvo.

Iz svih tih razloga proizlazi da je ispitivanje razine poznavanja hrvatskoga kao inoga jezika važna djelatnost za hrvatske institucije, hrvatsko društvo u cijelosti i osobe koje se podvrgavaju tim ispitima te za sve osobe i ustanove koje se njime pro-

fesionalno bave. Jedna je od ustanova koja se bavi provođenjem ispita iz poznavanja hrvatskoga kao inoga i *Croaticum* – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik koji djeluje u sklopu Odsjeka za kroatistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Premda se *Croaticum* primarno bavi poučavanjem hrvatskoga kao inoga pa organizacija, priprema i izvođenje nastave zauzimaju najveći dio radnoga opterećenja lektora zaposlenih na *Croaticum*u, provođenje ispitivanja razine poznavanja hrvatskoga kao inoga postavlja pred lektore svakim danom sve veće i ozbiljnije zahtjeve te ih sve više stručno zaokuplja.

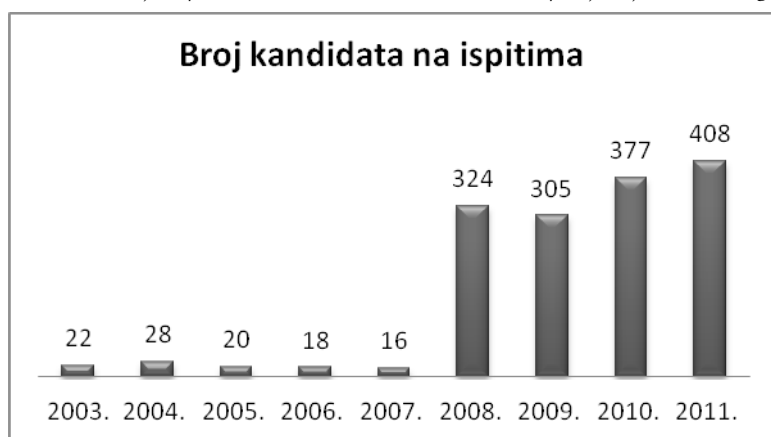
2. Ispiti iz poznavanja hrvatskoga kao inoga jezika u prošlosti

Prema podacima dobivenima uvidom u dokumentaciju *Croaticum*a, ispiti iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma provodili su se još od osamdesetih godina prošloga stoljeća. Sve do 2008. godine u prvom su se redu provodili ispiti sa svrhom stjecanja prava natjecanja na upis u visokoškolske ustanove u Republici Hrvatskoj, a po potrebi su se provodili i ispiti za druge svrhe. Provođenje ispita nije bilo stalna i redovita nego povremena djelatnost *Croaticum*a i ispiti su se organizirali prema potrebi, dakle uglavnom uoči upisnih rokova i prijemnih ispita na fakultetima. Devedesetih godina na *Croaticum*u su se počeli održavati i ispiti iz poznavanja hrvatskoga jezika sa svrhom dokazivanja vladanja hrvatskim jezikom u postupku nostrifikacija diploma stečenih na inozemnim sveučilištima. Potkraj 2003. prestaje vrijediti *Zakon o priznavanju istovrijednosti stranih školskih svjedodžbi i diploma* – tzv. *Zakon o nostrifikaciji* (Narodne novine, br. 57/1996.), a na snagu stupa *Zakon o priznavanju inozemnih obrazovnih kvalifikacija*. Od tada Agencija za znanost i visoko obrazovanje, tj. Nacionalni ured ENIC/NARIC provodi postupak stručnoga priznavanja. Priznavanje inozemnih visokoškolskih kvalifikacija provodi se radi zapošljavanja (stručno priznavanje) ili nastavka obrazovanja (akademsko priznavanje) u Republici Hrvatskoj, a na temelju *Zakona o priznavanju inozemnih obrazovnih kvalifikacija* (NN, br. 158/2003., 198/2003., 138/2006. i 045/2011.).

Svjetski globalizacijski i europski integracijski procesi, koji su puni zamah doživjeli potkraj devedesetih godina prošloga stoljeća, pogodovali su povećanju broja stranih državljana u Republici Hrvatskoj te time i većem interesu za učenje hrvatskoga kao inoga. Osim što se zbog toga bitno povećao i broj polaznika tečajeva hrvatskoga, povećao se i broj ispitanika koji su polagali ispit poznavanja hrvatskoga jezika iz različitih razloga. *Zakon o strancima* koji je stupio na snagu 1. siječnja 2008. propisao je, uz ostale uvjete za stjecanje prava na stalni boravak u Republici Hrvatskoj, i prilaganje dokaza o poznavanju hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma. Od tada je broj kandidata koji pristupaju ispitu u stalnom porastu, što prikazuje i Slika 1. Pojavljuje se velik broj ispitanika koji položenim ispitom, odnosno potvrdom koja se dobiva kad se položi ispit, trebaju dokazati da vladaju hrvatskim jezikom u postupku stjecanja dozvole stalnoga boravka u Republici Hrvatskoj. S obzirom na velik broj ta-

kvih pristupnika, ispiti su se počeli održavati jedanput mjesečno, ponekad i češće, te ispitivanje poznavanja razine hrvatskoga kao inoga jezika postaje jedna od stalnih i redovitih djelatnosti *Croaticuma*. Od početka 2012., uz poznavanje hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma, MUP na svojim stranicama navodi da je za stalni boravak u Republici Hrvatskoj potrebno i poznavanje hrvatske kulture i društvenoga uređenja, no u prvim se mjesecima 2012. takva praksa još nije počela provoditi.

Slika 1. Porast broja ispitnih kandidata na *Croaticumu* u posljednjih nekoliko godina

3. Pravna i zakonska strana ispitivanja hrvatskoga kao inoga jezika

Prema članku 83. *Zakona o strancima* (NN 79/07) za provođenje ispita iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma ovlaštene su sve visokoškolske ustanove u Republici Hrvatskoj koje u programu imaju hrvatski jezik. U Zakonu, međutim, nije precizirano da bi se ispitivanjem poznavanja hrvatskoga kao inoga trebale baviti one ustanove koje se bave hrvatskim kao inim jer postoji vrlo velika razlika u načinu kako se provjerava jezično znanje izvornih, a kako neizvornih govornika. Tako se dogodila paradoksalna situacija da su za provođenje ispitivanja hrvatskoga kao inoga zakonski ovlaštene ustanove koje se uopće ne bave hrvatskim kao inim niti imaju stručna saznanja o njemu, kao ni iskustva u radu s njime. *Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik* na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, uz *Centar za hrvatske iseljeničke studije* na Sveučilištu u Splitu i *Riječku kroatističku školu* na Sveučilištu u Rijeci, od onih je sveučilišnih centara u Republici Hrvatskoj koji izvode nastavu iz hrvatskoga kao inoga te je slijedom toga svoju djelatnost proširio i na provođenje ispita iz poznavanja hrvatskoga kao inoga.

Uz činjenicu tko je ovlašten za izvođenje ispita iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma *Zakon o strancima* propisuje i donošenje podzakonskih akata koji se odnose na ispite iz hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma za strane državljane, a kojima bi se propisao njihov sadržaj i način izvođenja. U skladu s time Ministarstvo

unutarnjih poslova Republike Hrvatske izradilo je u suradnji s *Croaticumom Pravilnik o načinu i troškovima polaganja ispita iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma* (NN 89/2010). *Zakonom i Pravilnikom* propisano je i da sve ustanove koje provode taj ispit trebaju donijeti svoj interni pravilnik kojim će biti regulirane sve organizacijske okolnosti vezane uz provođenje ispita, kao i karakteristike samoga ispita. Vodeći se *Zakonom o strancima i Pravilnikom o načinu i troškovima polaganja ispita iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma*, *Croaticum* je zajedno s pravnom službom Filozofskog fakulteta izradio svoj interni *Pravilnik o izvođenju ispita poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma* koji je usklađen sa srodnim pravnim dokumentima višega reda. Nakon što je *Pravilnik* odobren na sjednici Vijeća Filozofskog fakulteta 18. studenoga 2011. godine, objavljen je na internetskim stranicama Fakulteta i stupio je u primjenu. Pravilnik se sastoji od devet cjelina: Opće odredbe, Ispitni rokovi, Prijava i odjava ispita te plaćanje troškova, Ispit poznavanja hrvatskog jezika i latiničnog pisma, Kandidati s posebnim potrebama i kandidati s nedovoljnim obrazovanjem, Pravila pri izvedbi ispita, Prava kandidata, Čuvanje dokumentacije te Prijelazne i završne odredbe. Kao što se vidi iz samih naziva poglavlja, Pravilnikom se propisuju svi organizacijski segmenti ispita na *Croaticum*u, zatim struktura i sadržaj samoga ispita te način vrednovanja znanja.

Glede postupka za stjecanje stalnoga boravka u Republici Hrvatskoj, s pravne je i organizacijske strane napravljeno zaista mnogo kad su u pitanju ispiti iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma zato što je to područje pravno regulirano na svim razinama, od *Zakona o strancima* do internog pravilnika o polaganju tih ispita na *Croaticum*u. Međutim, takva ili slična pravna regulativa i organizacija ne postoji kad su u pitanju druge svrhe za koje je potrebno polagati ispit iz poznavanja hrvatskoga jezika. Gledano s pravne strane, golemu poteškoću u ispitivanju poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma predstavlja činjenica da hrvatski zakoni i podzakonski akti ne propisuju razinu poznavanja hrvatskoga jezika potrebnu za sve druge moguće svrhe. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske propisalo je razinu B1 za stjecanje stalnoga boravka, ali nije propisalo razinu, kao ni način provjeravanja razine znanja, za tražitelje hrvatskoga državljanstva koji bi po logici stvari trebali vladati hrvatskim jezikom, kao i hrvatskom kulturom, na vrlo visokoj razini. Dakle, pretpostavka je da bi trebala biti propisana razina C1. Mjerodavna ministarstva Republike Hrvatske, kao ni različite hrvatske profesionalne udruge, nisu se očitovale o tome koja je razina poznavanja hrvatskoga kao inoga jezika potrebna da bi se stranci u Republici Hrvatskoj mogli zapošljavati na određenim poslovima. Potrebne se razine, dakako, trebaju razlikovati u ovisnosti o tome koliko je potrebno poznavati hrvatski jezik da bi se određeni posao u Hrvatskoj mogao kvalitetno obavljati. Da bi se obavljali neki manje složeni poslovi, dovoljno je u hrvatskome jeziku prijeći takozvani prag za sporazumijevanje (engl. *threshold level*) koji je na razini B1 po ZEROJ-u, a za stručnjačke je poslove, osobito one koji uključuju puno komunikacije s ljudima i poznavanja stručnoga jezika, potrebna vrlo visoka razina ovladanosti jezikom, za neke poslove čak i razina C2. Republici Hrvatskoj također nedostaje i pravna

regulativa o tome koja je razina ovladanosti hrvatskim jezikom potrebna da bi se stranci-neizvorni govornici mogli natjecati za upis na hrvatske visokoškolske ustanove. U prošlosti je za tu svrhu trebalo pri prijavi na razredbeni postupak priložiti potvrdu koja se stjecala nakon odslušana dva semestra i položenoga završnoga ispita na *Pripremnoj godini studija*, kako se u prošlosti zvalo *Croaticum*. Nastavljajući se na takvu praksu, danas se za tu svrhu provodi ispit na razini B1, koja je usporediva s razinom poznavanja hrvatskoga kao inoga koju imaju studenti na *Croaticumu* nakon dva semestra učenja kad završe stupanj 1B. Postoje i drugačiji slučajevi, kao na primjer slučaj jedne kineske stipendistice kojoj je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta izdalo rješenje kojim joj uvjetuje stipendiju za studij na zagrebačkom Ekonomskom fakultetu potvrdom o poznavanju hrvatskoga jezika na razini 2B (što je usporedivo s razinom B2 po ZEROJ-u). Iako je opravdano da se za studij na hrvatskim visokoškolskim ustanovama zahtijeva poznavanje hrvatskoga jezika na razini B2 s obzirom na činjenicu da je razina B1 zacijelo nedovoljna za kvalitetno studiranje na hrvatskome jeziku, slučaj ove studentice ipak je potpuno usamljen i nije znak ikakve šire prakse Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta ili namjere bilo koje od hrvatskih državnih ustanova da pravno regulira i propiše razinu koja se zahtijeva da bi se strancima omogućilo natjecanje za upis u hrvatske visokoškolske ustanove.

4. Ispitivanje poznavanja hrvatskog kao inog jezika u praksi na *Croaticumu*

Croaticum raspisuje ispitne rokove svakih šest mjeseci unaprijed, a ispiti se održavaju jedanput mjesečno, po potrebi i češće. Ispit provodi tročlano povjerenstvo koje u jednom danu obavlja pismeni i usmeni ispit s najviše 20 kandidata. Ispitni se rok održava ako je prijavljeno najmanje 6 kandidata, a ako pristupnika ima više od 20, ispit obavljaju dva tročlana povjerenstva. Na ispit poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma kandidat se može prijaviti osobno ili ga može prijaviti druga osoba najkasnije 10 dana prije održavanja ispitnoga roka. Prijava se obavlja ispunjavanjem prijavnice u tajništvu *Croaticuma* te predloženjem dokaza o plaćenim troškovima ispita. Originalnu potvrdu o plaćanju kandidat je dužan priložiti uz prijavu ispita, a kopiju sačuvati te predložiti na ispitu. Troškovi ispita uključuju izvedbu ispita i tiskanje potvrde, odnosno obavijesti o obavljenome ispitu i rezultatima te troškove slanja potvrde kandidatima. Visinu troškova za svaku kalendarsku godinu određuje uprava Fakulteta. Ispit se sastoji od 5 dijelova: razumijevanja slušanoga teksta, razumijevanja čitanoga teksta, poznavanja jezičnih struktura hrvatskoga jezika, pismenoga sporazumijevanja i usmenoga sporazumijevanja. Prva su četiri dijela ispita pismena, a zadnji je usmeni. Razumijevanje slušanoga teksta, razumijevanje čitanoga teksta i poznavanje jezičnih struktura hrvatskoga jezika ocjenjuje se u postocima, a pismeno i usmeno sporazumijevanje ocjenama *zadovoljio/zadovoljila ili nije zadovoljio/nije zadovoljila*. Da bi kandidat položio ispit, na dijelovima ispita iz razumijevanja slušanoga teksta, razumijevanja čitanoga teksta i poznavanja jezičnih struktura hrvatskoga jezika treba ostvariti najmanje 60% bodova, a na dijelovima iz pismenoga sporazumijevanja i usmenog

sporazumijevanja treba dobiti ocjenu *zadovoljio/zadovoljila*. Pismeno i usmeno sporazumijevanje ispitivači procjenjuju prema deskriptorima ZEROJ-a za pojedini stupanj. Kandidat će položiti ispit i ako na jednom od pismenih dijelova ispita (razumijevanje slušanoga teksta, razumijevanje čitanoga teksta, poznavanje jezičnih struktura ili pismeno sporazumijevanje) ne zadovolji. Kandidat neće položiti ispit ako je negativno ocijenjen na usmenome dijelu ispita. Također kandidat neće položiti ispit ako bilo koji dio pismenoga dijela ispita ostavi praznim.

Nepismeni kandidati, kandidati s posebnim potrebama te kandidati s nedovoljnim obrazovanjem upućuju se samo na usmeni dio ispita. Prosudbom i provjerom takva statusa bavi se MUP. *Croaticum* izdaje i šalje kandidatu koji je položio ispit iz usmenoga sporazumijevanja posebnu potvrdu. Svim kandidatima koji nisu položili ispit šalje se obavijest o nepoloženom ispitu.

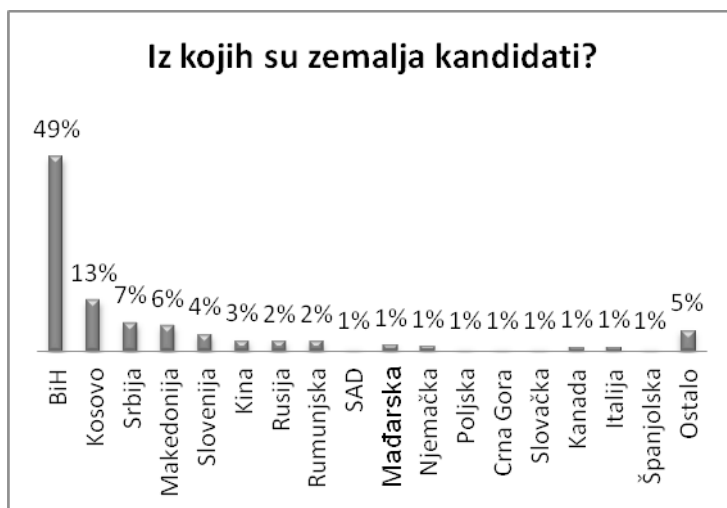
Kandidat prije ispita poznavanja hrvatskog jezika mora povjerenstvu predložiti putovnicu kao identifikacijski dokument. Lažno predstavljanje prijavljuje se Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske. Na početku ispita povjerenstvo tumači strukturu i način rješavanja zadataka pismenoga dijela ispita. Moguća pitanja kandidat mora postaviti prije početka samostalnoga rješavanja pismenoga dijela ispita. U slučaju prepisivanja, dogovaranja ili remećenja mira, povjerenstvo upozorava kandidata, a u slučaju ponavljanja prekršaja, kandidat se udaljuje s ispita i smatra se da nije zadovoljio na ispitu. Za vrijeme pismenoga dijela ispita kandidat može kod sebe imati samo ispitne listove koje dobije od povjerenstva.

Kandidat nakon primitka potvrde, odnosno obavijesti o nepoloženome ispitu može zatražiti da mu *Croaticum* omogući uvid u ispitnu dokumentaciju. *Croaticum* kandidatu dopušta uvid uz predočenje valjanoga osobnoga dokumenta. U slučaju da nije zadovoljan ocjenom, kandidat ima pravo žalbe u roku od 15 dana od primitka potvrde o položenome ispitu, odnosno obavijesti o nepoloženome ispitu. O žalbi će odlučivati žalbeno povjerenstvo u roku od 30 dana od njezina primitka. Žalbeno povjerenstvo sastoji se od ispitivača koji nisu bili u ispitnome povjerenstvu što je ispitivalo na ispitnome roku na kojem kandidat nije zadovoljio. Odluka je žalbenoga povjerenstva konačna. Kandidat koji nije položio ispit može ponovno pristupiti ispitu. Povjerenstvo može kandidatu preporučiti kada da dođe na sljedeći ispitni rok. Preporuka se daje s obzirom na ostvareni rezultat na ispitnome roku na kojemu kandidat nije zadovoljio.

5. Ispiti iz poznavanja hrvatskoga jezika na primjeru podataka iz 2011. godine

Tijekom 2011. godine ispit je održan 12 puta, uglavnom i u prosjeku jedanput mjesečno (nije održan u kolovozu, a u svibnju je, zbog velikoga broja kandidata, održan dva puta). Na tim je rokovima ispitano ukupno 408 kandidata. Od toga je osam kandidata polagalo ispit radi upisa na visokoškolske ustanove u RH, a ostali su kandidati kao svrhu polaganja ispita naveli stalni boravak. Većina je kandidata testirana na razini B1. Samo je osam kandidata ispitano na drugim razinama: petero na razini B2 i troje na razini C1.

Slika 2.

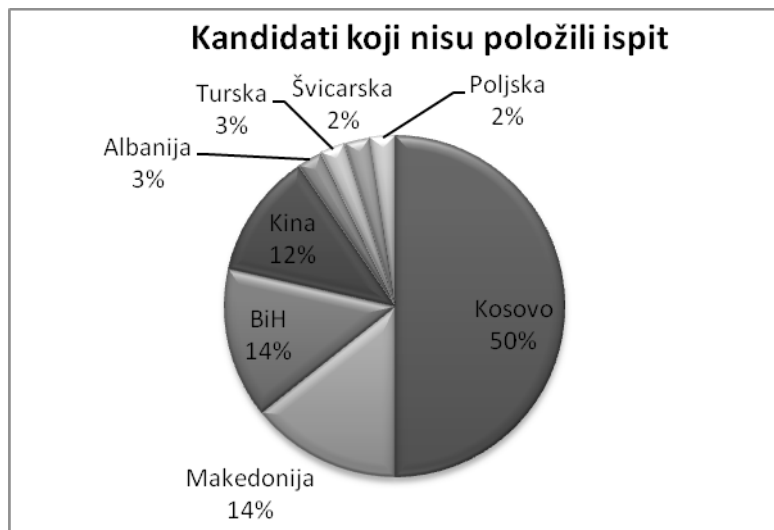

Slika 2. pokazuje zemlje podrijetla kandidata koji dolaze na ispit iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma. Čak je 49% kandidata iz Bosne i Hercegovine, a po broju kandidata slijede Kosovo (13%), Srbija (7%), Makedonija (6%), Slovenija (4%), Kina (3%), Rusija (2%), Rumunjska (2%), SAD, Mađarska, Njemačka, Poljska, Crna Gora, Slovačka, Kanada, Italija i Španjolska (po 1%). Pod *ostalima* su svrstane sve zemlje iz kojih je testiranju pristupio tek jedan ili dvoje kandidata (po dvoje iz Francuske, Indonezije, Kameruna, Nizozemske i Moldavije, a po jedan kandidat iz Albanije, Armenije, Bjelorusije, Bugarske, Češke, Estonije, Irana, Kube, Perua, Švicarske i Turske).

Prolaznost je na ispitima prilično visoka. Oko 10% kandidata ne zadovolji, tj. ne riješi točno 60% pismenoga ispita. Postoje i kandidati koji ostvare dovoljan broj bodova na pismenome dijelu ispita, ali ne polože ispit jer ne mogu zadovoljiti na usmenome dijelu ispita. Razloge tako visoke prolaznosti moguće je tražiti i u strukturi zemalja iz kojih dolaze kandidati, točnije u materinskim jezicima kandidata koji pristupaju ispitu. Slika 2. pokazuje da je uglavnom riječ o govornicima vrlo srodnih jezika iz susjednih zemalja. Njihova je komunikacijska kompetencija najčešće vrlo visoka, a proizvodnja izrazito obilježena prijenosnim odstupanjima iz J1.

Kao što pokazuje Slika 3, najveći broj kandidata (oko 70 %) koji nisu zadovoljili na ispitu dolazi iz zemalja u kojima se govore jezici koji nisu srodni hrvatskomu jeziku (albanski, kineski). Pomalo iznenađuje što je među kandidatima koji nisu zadovoljili na ispitu relativno visok udio kandidata iz Bosne i Hercegovine. To se može pripisati činjenici što je riječ o kandidatima koji su uglavnom vrlo slabo obrazovani i koji imaju nisku razinu funkcionalne pismenosti u svojem prvom jeziku tako da teško mogu zadovoljiti kriterije za polaganje ispita iz drugoga jezika. Velik je nedostatak ispitivanja poznavanja hrvatskoga jezika u Republici Hrvatskoj što ne postoje nikakvi specijalizirani pripremni tečajevi kojima bi cilj bio osposobiti kandidate za

Slika 3.

polaganje ispita. Takvi bi tečajevi uvelike pomogli upravo slabije pismenim kandidatima iz okolnih zemalja sa srodnim prvim jezicima koji zapravo razumiju i znaju govoriti hrvatski jezik na razini B1, ali im je sama ispitna situacija, koncept ispita i način njegova polaganja toliko stran da se jedva mogu snaći, što ima za posljedicu loš ispitni rezultat.

Kao što pokazuju podaci iz prakse, najviše je kandidata zainteresirano za ispit upravo na razini B1. Velika potreba za ispitima na toj razini dovela je do činjenice da je jezični ispit za tu razinu najrazrađeniji i najbliži ispitima za ine jezike koji su napravljeni i standardizirani prema europskim kriterijima. (Na *Croaticumu* se izvode i ispiti za druge razine koje predviđa ZEROJ, ali su ispiti na drugim razinama u puno nižoj razvojnoj fazi od ispita na razini B1.) Osim ZEROJ-a i udžbenika *Razgovarajte s nama! Hrvatski za više početnike* (namijenjenoga poučavanju na razini B1), čije su autorice Marica Čilaš Mikulić, Milvia Gulešić Machata i Sanda Lucija Udier, prema kojem se izvodi nastava na tome stupnju u *Croaticumu*, najveća je pomoć lektorima pri sastavljanju ispita *Opisni okvir razine B1 za hrvatski jezik*. Okvir je još u postupku izrade, a na njemu rade lektori *Croaticuma* u sklopu znanstveno-istraživačkoga projekta *Metodologija i izrada udžbenika i testiranja za hrvatski kao drugi i strani jezik* voditelja prof. dr. sc. Ive Pranjkovića. Kad bude završen, *Opisni okvir razine B1 za hrvatski jezik* sadržavat će iscrpan popis i opis jezičnih realizacija koje su govornici hrvatskoga jezika na razini B1 sposobni proizvesti. Zbog toga će upravo *Okvir* u budućnosti biti temelj za izradu homogenijih, kvalitetnijih i transparentnijih testova na ovome referentnom stupnju (Nazalević i Korajac 2010). Za hrvatski jezik još uvijek ne postoji detaljna specifikacija ni za koji referentni stupanj, pa tako osim za opisom razine B1 postoji velika potreba i za iscrpnim opisom svih drugih referentnih stupnjeva radi izrade standardiziranih jezičnih ispita za sve razine predviđene *Zajedničkim europskim referentnim okvirom za jezike* (ZEROJ-em).

6. Potrebe i perspektive

Iako se o hrvatskome često govori kao o malome jeziku koji nije posebno privlačan potencijalnim učenicima te koji se relativno malo uči i poučava, podaci jasno pokazuju da je učenika HJ2 iz dana u dan sve više, a više je i onih koji se odlučuju za polaganje Ispita poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma. Već je spomenuto da su kandidati koji polažu taj ispit uglavnom iz zemalja koje su nastale raspadom bivše Jugoslavije i da je najčešća svrha polaganja traženje dozvole stalnoga boravka u Republici Hrvatskoj, ali pretpostavka je da će skorim ulaskom u Europsku Uniju Hrvatska postati zanimljiva i mnogim drugima te da će broj učenika hrvatskoga jezika, kao i broj pristupnika ispitu iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma, još više porasti te da će se ispiti sve više i više provoditi i na drugim razinama te s različitim drugim svrhama.

Za kvalitetnu provedbu ispita iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma nužno je znanstveno i stručno bavljenje područjem hrvatskoga kao inoga jezika. U tom smislu važnu ulogu ima projekt *Metodologija i izrada udžbenika i testiranja za hrvatski kao drugi i strani jezik* u koji su uključeni lektori *Croaticuma – Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik*. Izrada *Opisnoga okvira razine B1 za hrvatski jezik* svakako će pomoći i standardizaciji ispita za taj stupanj jer će točno propisati i znanstveno verificirati koje se jezične realizacije u tom ispitu smiju ispitivati. No, osim ispita za razinu B1, koji se, za sada, čine najvažnijima, potrebno je izraditi ispite za sve razine koje se predviđaju ZEROJ-em. Premda je izrada certificiranih ispita iz poznavanja hrvatskoga jezika na svim razinama jedan od zadataka predviđenih projektom *Metodologija i izrada udžbenika i testiranja za hrvatski kao drugi i strani jezik*, u praksi se pokazalo da je to, barem za sada, ipak prevelik zadatak. Naime, nitko od lektora na *Croaticumu* ne bavi se profesionalno isključivo ispitivanjem jezičnoga znanja, nego je svima u opisu radnoga mjesta izvođenje nastave hrvatskoga kao inoga jezika i priprema za nju, a ispitivanjem se bave tek po završetku svih svojih lektorskih obveza. Ipak, do sada je istraženo i opisano više tema s ovoga područja (npr. Udier i Jelaska 2008, Udier 2009, Nazalević i Korajac 2010, Nazalević i Cvitanušić 2010, Grgić i Juričić 2010, Nazalević i Cvitanušić Tvico 2011, Banković-Mandić 2011). Izrada certificiranih ispita golem je i zahtjevan posao. Zbog toga je za izradu certificiranih ispita te profesionalno izvođenje ispita nužno zaposliti osobe koje bi se profesionalno bavile isključivo time. Na *Croaticumu* se velike nade polažu u potencijalnu suradnju s Nacionalnim centrom za vanjsko vrednovanje obrazovanja u kojem postoji ideja za pokretanjem projekta izrade certificiranih testova za hrvatski kao ini jezik u kojem bi *Croaticum* bio partner i ustanova-izvođač, no to je plan čija se realizacija tek očekuje u budućnosti.

Uz izradu i izvođenje certificiranih ispita kao najvažniju zadaću na ovom se mjestu mogu spomenuti i izrada brošure o ispitima sa zbirkom ispitnih zadataka koja bi bila namijenjena pripremanju kandidata za ispit iz poznavanja hrvatskoga jezika na svim razinama, zatim organizacija i održavanje pripremnih tečajeva na kojima bi se pristupnici osposobljavali za polaganje ispita, zatim izrada zajedničke banke zadata-

ka koji bi se prethodno verificirali istraživanjima i slično. Kao uzori za takve djelatnosti mogla bi poslužiti iskustva centara u susjednim zemljama, primjerice Ispitni centar Centra za slovenski kao drugi/strani jezik na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani te srodni centri u Poljskoj, Češkoj i Mađarskoj, jer su to zemlje sa situacijom sličnom hrvatskoj, no koje imaju puno više iskustva u ispitivanju poznavanja razine znanja neizvornih govornika.

Kako bi se sve te zahtjevne zadaće mogle provesti u djelo u bliskoj budućnosti, važna je prije svega izobrazba ispitivača te njihovo profesionalno bavljenje isključivo ispitivanjem jezičnoga znanja. Željenu profesionalnu razinu ispitivanja bit će moguće postići tek kad ispitivanje postane priznata stručna djelatnost koju obavljaju stručnjaci koji su za nju posebno osposobljeni i koji se profesionalno bave isključivo njome. Ispitivanjem razine poznavanja inojezičnoga hrvatskoga trebala bi se baviti skupina stručnjaka koja bi uključivala ne samo stručnjake za hrvatski kao ini jezik nego i glotodidaktičare, psihometričare i statističare.

Hrvatske ustanove koje se brinu o dobrobiti hrvatskoga jezika te kreiraju jezičnu politiku, nažalost, još se uvijek nedovoljno bave važnim pitanjem reguliranja statusa hrvatskoga kao inoga jezika te pružanjem organizacijske i materijalne potpore njegovu poučavanju i ispitivanju. Odgovore na otvorena pitanja u vezi s tim područjem vjerojatno će i dalje najpredanije tražiti upravo lektori hrvatskoga kao inoga jezika, no ti odgovori ne bi trebali biti samo njihova briga. Uz lektorski stručni rad potrebna je prikladna pravna regulativa te prikladna podrška toj djelatnosti kako državnih institucija, tako i visoke politike.

7. Zaključak

Kako bi se ispitivanje hrvatskoga kao inoga jezika u Republici Hrvatskoj u budućnosti provodilo što kvalitetnije te što više u skladu s europskim standardima, prije svega je nužno donijeti pravila kojima bi se ono reguliralo. Na državnim je institucijama da odrede koju je razinu poznavanja jezika potrebno steći za svaku pojedinu svrhu te da propišu način kako će se poznavanje jezika provjeravati i ispitivati. Primjerice, postojeći *Zakon o hrvatskom državljanstvu* od podnositelja zahtjeva traži poznavanje jezika i pisma, no ne propisuje stupanj znanja koji podnositelj zahtjeva mora imati, kao ni način kako će taj stupanj biti provjeren, ispitan i dokazan. S obzirom na činjenicu da je upravo imigracijska politika u svim zemljama Europske Unije danas goruće pitanje, i Republika bi Hrvatska izmjenama i dopunama *Zakona o hrvatskom državljanstvu*, kao i drugim zakonima i podzakonskim aktima, trebala urediti to i druga slična pitanja. Uz pravnu potporu državne bi ustanove trebale ispitivanju poznavanja razine hrvatskoga kao inoga jezika dati materijalnu i organizacijsku podršku koja je nužna za profesionalno bavljenje tim područjem. Na jezičnim je, pak, stručnjacima najteža zadaća jer su oni ti koji osmišljavaju i provode ispitivanje inojezičnoga hrvatskoga te odgovaraju pred ustanovama i javnošću za rezultate svojega rada. Znanstvena su istraživanja hrvatskoga kao inoga jezika koja provode

ti stručnjaci najvažniji preduvjet za rješavanje svih spomenutih pitanja, kao i temelj standardizacije te certifikacije ispita za neizvorne govornike na svim stupnjevima te njihovo profesionalno i dosljedno provođenje.

Literatura

- Banković-Mandić, I. (2011) Kako vrednovati pisanu produkciju u učenju hrvatskog kao drugog i stranog jezika? *XXV. međunarodni skup HDPL-a*, Osijek, 12.5.-14.5.2011., izlaganje.
- Čilaš Mikulić, M. i Udier, S. L. (2010) Provjeravanje poznavanja hrvatskoga jezika za neizvorne govornike u Republici Hrvatskoj, *Prvi, drugi, ini jezik: hrvatsko-makedonske usporedbe*, Skopje 14.-15. svibnja 2010., izlaganje.
- Čilaš Mikulić, M. i Udier, S. L. (2010) Provjeravanje poznavanja hrvatskoga jezika za neizvorne govornike u Republici Hrvatskoj, sadašnje stanje, potrebe, perspektive. *Međunarodni suradni skup Prvi, drugi, ini jezik: hrvatsko-makedonske usporedbe, Zbornik radova*, ur. L. Cvikić, str. 120-133, <http://www.ffzg.unizg.hr/fisol/zbornik.pdf>.
- Ferbežar, I. (2008) Centar za slovenski kao drugi/strani jezik: činjenice i perspektive. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 3/6: 270-280.
- Grgić, A. i Juričić, A. (2010.) **Utjecaj vrste zadataka na procjenjivanje jezičnoga znanja**. *III. međunarodni znanstveni skup HIDIS*, Zagreb, 20.-21. 12. 2010., izlaganje.
- Nazalević, I. i Cvitanušić, J. (2010) **Jezične funkcije u Pragu za sporazumijevanje na hrvatskome jeziku**. *III. međunarodni znanstveni skup HIDIS*, Zagreb, 20.-21. 12. 2010., izlaganje.
- Nazalević, I. i Cvitanušić Tvico, J. (2011) **B1 u teoriji i praksi**. *Poučavanje južnoslavenskih jezika u suvremenoj Europi (Výuka jihoslovanských jazyků v dnešní Evropě)*, Brno, Češka, 18.-19. 4. 2011., izlaganje.
- Nazalević, I. i Korajac, A. (2010) Prag za sporazumijevanje na hrvatskome jeziku. Referentni stupanj, namjena, specifičnosti izrade. *Slavistički studii (Славистички сьудии) - časopis Katedre za slavistiku Filološkoga fakulteta Blaže Koneski u Skoplju*, broj 13., u tisku.
- Pravilnik o izvođenju ispita poznavanja hrvatskog jezika i latiničnog pisma*, <http://www.ffzg.unizg.hr/dokument/index.php?cid=1804>.
- Pravilnik o načinu i troškovima polaganja ispita iz poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnoga pisma*, NN 98/10.
- Udier, S. L. i Jelaska, Z. (2008) Službena provjera poznavanja inojezičnoga hrvatskoga jezika, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 3/6: 237-255.
- Udier, S. L. (2009) Sociolinguistic Issues in Testing CSOL. *Issues in Assessing ESOL (English for Speakers of Other Languages)*. CD rom published by IATEFL TEA SIG, edited by Z. Urkun, pages 45-51.
- Udier, S. L. (2010) The Republic of Croatia's Language Policy Concerning Croatian as Foreign and Second Language, *New Challenges for Multilingualism in Europe*, Dubrovnik 11.-15. travnja 2010., izlaganje.

Zakon o hrvatskom državljanstvu, NN 53/91 do 130/2011.

Zakon o izmjenama i dopunama zakona o strancima, NN 36/09, članak 66.

Zakon o strancima, NN 79/07, članak 83.

Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje (2005) Zagreb: Školska knjiga i Vijeće Europe.

Testing of Croatian as a foreign and second language at *Croaticum* – *Centre For Croatian as a Foreign and Second Language*

This paper discusses the manner of testing of Croatian as a foreign and second language at *Croaticum – Centre for Croatian as a Foreign and Second Language*. This paper presents what testing of CL2 was like in the past, what has changed over the last several years and what it is like today. This paper presents the structure and contents of exams and professional premises these exams are based on. It discusses the legal aspect of CL2 testing, as well as the cooperation among *Croaticum* and Croatian state institutions, especially with ministries, in order to achieve a coordinated approach among all institutions involved in the testing of CL2. This cooperation has one very important result: a legal value and official acceptance of certificates issued by *Croaticum* that serve as evidence of CL2 proficiency. This paper discusses professional, organisational and legal needs that should be met in order to standardize CL2 testing. It also discusses the perspective of future development of testing CL2 in Croatia.

Key words: *Croatian as foreign and second language, language testing, exam, level, certificate*

PEDESET GODINA CROATICUMA

Jelena Cvitanušić Tvico i Ranka Đurđević

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Pola stoljeća *Croaticuma*

0. Uvod

Znanje hrvatskoga jezika već se 50 godina na *Croaticumu* prenosi s entuzijazmom i kreativnošću koji ne jenjavaju. Svojim stalnim angažmanom kako u području nastave, tako i u području znanosti o nastavi, lektori iz godine u godinu unapređuju kvalitetu *Croaticumova* programa. Potvrđuje to, prije svega, zavidan broj zadovoljnih polaznika kojih je iz semestra u semestar sve više te koji i nakon što je njihovo vrijeme učenja hrvatskoga već odavno postalo dijelom nekih sjećanja iz dalje ili daleke prošlosti, za svoja iskustva na *Croaticumu* i za lektore s kojima su svakodnevno provodili i po nekoliko sati, što u nastavi, što izvan nje, imaju samo nostalgичne riječi hvale.

Zbog svega toga priča o jednoj takvoj 'dama u najboljim godinama' doista zaslu-
žuje biti ispričana.

1. Kako je sve počelo

Croaticum je osnovan 1962. na Odsjeku za fonetiku i isprva se zvao *Tečaj hrvatskoga jezika za strance*. Godine 1966. pripojen je Odsjeku za jugoslavenske jezike i književnosti. Dvadeset godina poslije, 1986., prerastao je u *Pripremnu godinu studija* koja je nudila dvosemestralnu jezičnu nastavu i uz učenje hrvatskoga jezika obuhvaćala i predavanja iz područja hrvatske kulturne baštine. *Pripremna godina studija* u prvome je redu služila jezičnomu osposobljavanju stranih studenata za studij na hrvatskim fakultetima. Osamdesetih godina *Tečaju* su se, osim stranih studenata, počeli priključivati i potomci hrvatske dijaspore. Od 1993. ustalila se trostupanjska nastava (početni, srednji i napredni stupanj od kojih se svaki dijelio na viši i niži). Godine 2003. *Pripremna godina studija* preimenovana je u *Croaticum – hrvatski za strance*, a četiri godine poslije, 2007., centar je dobio današnje ime *Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik*.

U početku se hrvatski jezik poučavao prema načelima audio-vizualne globalno-strukturne metode (AVGS) čiji su začetnici Petar Guberina i Paul Rivenc. Ta je metoda u svijetu bila općeprihvaćena i po njoj su Hrvatska i Filozofski fakultet postali svjetski prepoznatljivi u području metodike stranog jezika. AVGS je intenzivno živio u nastavi *Pripreme godine studija*. Danas se u *Croaticumu* hrvatski poučava po kombiniranoj metodi koja ima cilj ostvarenje opće komunikacijske kompetencije polaznika. To znači da se svim vještinama daje podjednako mjesto u procesu poučavanja jezika

pritom uzimajući u obzir kontrastivne elemente te kognitivne značajke toga procesa. Naglasak je i na stjecanju kulturološke kompetencije, što je u skladu sa suvremenim tendencijama u području glotodidaktičke znanosti.

2. Lektori, ustroj *Croaticuma* i organizacija nastave

Na *Croaticumu* je zaposleno šest lektora i viših lektora te jedna lektorica koja je istovremeno i fonetičarka. Svakoga semestra honorarno se angažira još nekoliko lektora i fonetičara.

Prema članku dugogodišnje lektorice i koordinatorice Marijane Cesarec u povodu 35. obljetnice tadašnjega *Tečaja hrvatskoga jezika*, lektorski tim činili su sljedeći stalno zaposleni lektori: Marijana Cesarec, Ivan Dinamo Stagličić, Dunja Fuis, Božena Kepeski, Mercedes Paradžik-Robek, Vlasta Sever, Marta Vončina. Želimo također spomenuti imena lektora koji su radili kao vanjski suradnici od *Croaticumovih* početaka do akademske godine 2011./2012: Acija Alfirević, Daniela Bajić, Mia Batinić, Rosemarie Bjeladinović, Jagoda Blažina-Miličević, Radojka Borić, Ivana Brač, Ines Carović, Ivančica Cesarec-Bačić, Đurđica Crnčić, Milan Cvetojević, Lidija Cvikić, Ana Čavar, Helena Delaš, Marija Došen, Goranka Đukić, Vesna Đurđević, Gorka Gaćina, Vinko Gladić, Martina Horvat, Dunja Jelača, Mladen Jovanović, Anita Jozipović, Jasna Jurak, Branka Kamenski, Ana Kodrić, Jasna Krmpotić, Slavica Kroča, Mladen Kuzmanović, Dubravka Luić-Vudrag, Mirjana Marinković, Ivica Martinčić, Marijana Mijatović, Ana Milaković, Blaženka Murković, Dunja Pavličević, Marija Peakić-Mikuljan, Sanja Pešorda, Petra Pičman, Tatjana Pišković, Ninoslav Radaković, Jasenka Ružić, Antica Stoisavljević, Goranka Šutalo, Vesna Turniški-Grubić, Admira Uzelac, Nataša Veinović, Antonija Vidović, Mirko Vidulić, Jadranka Vučak, Marijan Wolf.

Trenutačno Na *Croaticumu* rade sljedeći stalno zaposleni lektori *Croaticuma*: Marinela Aleksovski, Ivančica Banković-Mandić, Marica Čilaš Mikulić, Milvia Gulešić Machata, Antonio Toni Juričić, Dinka Pasini (koordinatorica od 2003. do 2007.), Sanda Lucija Udier (koordinatorica od 2007. godine) te vanjski suradnici: Barbara Buršić, Ines Carović, Jelena Cvitanušić Tvico, Ranka Đurđević, Ana Grgić, Zrinka Kolaković, Aida Korajac, Mia Lugović, Iva Miličević, Iva Nazalević, Tanja Salak, Nikolina Sokolić.

Nastava se na *Croaticumu* održava u šest stupnjeva (početni 1A, viši početni 1B, srednji 2A, viši srednji 2B, završni 3A, viši završni 3B koji su svi usporedivi sa stupnjevima iz Zajedničkoga europskog referentnog okvira za jezike, kraticom ZEROJ-a) u grupama koje obično imaju do 15 studenata. Broj studenata u početnim grupama obično ne prelazi dvanaest. Na najnižem se stupnju počinje s osnovama pisanja i izgovora, polaznici se osposobljavaju za elementarnu komunikaciju na hrvatskome jeziku. Srednji je stupanj uglavnom namijenjen uvježbavanju složenijih morfoloških i sintaktičkih struktura, dok je najviši stupanj usredotočen na razvijanje konverzacijskih vještina s jačim naglaskom na kulturološkim sadržajima. Stjecanje kulturološke kompetencije integrativan je dio nastave svih stupnjeva. Na najvišem se stupnju ve-

lika pozornost posvećuje i stjecanju saznanja o karakteristikama pojedinih jezičnih stilova te o leksičkoj slojevitosti hrvatskoga jezika.

Od 2005. nastava se izvodi prema programu koji se sastoji od semestralne nastave, kombiniranih jednomjesečnih tečajeva, *Male ljetne škole hrvatskoga jezika* i individualne nastave. Od zimskoga semestra akademske godine 2010./2011. *Croaticum* organizira i skraćeni jednosemestralni tečaj za studente programa Erasmus, neovisno o tome koji je fakultet njihovo odredište, a od rujna 2011. održava se i intenzivni jednomjesečni tečaj jezika, EILC, koji studenti pohađaju prije nego što se uključe u redoviti program ciljanoga fakulteta. Ta se nastava održava prije početka semestra, dakle u rujnu i veljači.

Glavni dio programa zauzima semestralna nastava koja se prema sveučilišnom kalendaru izvodi u zimskom i ljetnom semestru svake akademske godine. Nastava se sastoji od jezičnih i govornih vježba, a za polaznike dvaju završnih stupnjeva (3A i 3B) organizira se i nastava iz hrvatske kulture (područja su povijest, zemljopis, hrvatska književnost, povijest umjetnosti, etnologija, filmska umjetnost) koju izvode profesori s Odsjeka za kroatistiku i s drugih odsjeka Filozofskog fakulteta te nekoliko stručnjaka s drugih fakulteta i ustanova.

Na početku tečaja studenti pišu razredbeni ispit na temelju kojega se raspoređuju u skupine. Jezična nastava traje tri sata svakoga dana. Govorne vježbe izvode se jedan sat tjedno, a nastava hrvatske kulture obuhvaća u prosjeku četiri sata tjedno. Nakon odslušane i apsolvirane nastave, studenti pristupaju polaganju pismenoga i usmenoga ispita (za što je uvjet prisutnost na 75% nastave) te dobivaju potvrdu o stupnju poznavanja hrvatskoga jezika. Potvrda višeg početnog stupnja ili bilo kojega stupnja višeg od njega omogućuje im natjecanje za upis na visokoškolske ustanove u Republici Hrvatskoj, što stoji na potvrdi.

Iz potrebe za prilagođavanjem programa *Croaticuma* novim spoznajama i potrebama 2010. godine izrađen je i prijedlog novoga programa *Croaticuma* koji se sastoji od dva jednosemestralna modula *Hrvatski kao drugi i strani 1* i *Hrvatski kao drugi i strani 2* koji su dio Preddiplomskoga studija kroatistike, a koji su namijenjeni studentima neizvornim govornicima hrvatskoga. Predviđeno je da svaki od modula obuhvaća jezične i govorne vježbe, kolegije iz hrvatske kulture na engleskom jeziku za one polaznike koji ne vladaju hrvatskim jezikom dovoljno dobro da bi mogli pratiti predavanja na hrvatskome jeziku, te kroatističke kolegije koji su namijenjeni studentima koji su izvrsno usvojili hrvatski jezik i kojima su potrebna takva specifična, stručna znanja. Taj ozbiljni i ambiciozni program hrvatskoga jezika i kulture za strane studente odobren je ove i zaživjet će iduće akademske godine, 2012./2013. Svaki od modula obuhvaćat će 30 ECTS bodova.

3. Polaznici

Sastav je polaznika *Croaticuma* vrlo heterogen. Polaznici se razlikuju po zemlji podrijetla (do sada ih je bilo iz više od 120 različitih zemalja, najviše iz Europe, zatim

iz Južne Amerike, a gotovo svakoga semestra priključuju se polaznici iz neke nove zemlje, Mongolije, Paname ili Zimbabvea, naprimjer), po dobi i po razlogu zbog kojega uče hrvatski jezik, po svojem prvom jeziku, po vrsti i razini obrazovanja, po iskustvu s učenjem stranih jezika i po motivaciji. Na *Croaticum* dolaze studenti slavistike i/ili kroatistike sa stranih sveučilišta koje stipendira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Motivaciju za učenje oni nalaze u svome zvanju te u budućem poslu. Polaznici su *Croaticuma* i studenti drugih studijskih grupa i fakulteta koji imaju status gostiju studenata Filozofskoga fakulteta ili su stipendisti Sveučilišta u Zagrebu te pripadnici hrvatskoga iseljeničtva koji se boravkom u Hrvatskoj i učenjem hrvatskoga vraćaju svojim korijenima, a koji dolaze na *Croaticum* ili zahvaljujući stipendijama Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija ili u privatnome aranžmanu. Njihova je emocionalna povezanost s Hrvatskom i hrvatskim jezikom te unutarnja motivacija za učenje vrlo jaka. Na *Croaticumu* uče i poslovni ljudi koji se jezikom žele približiti zemlji u kojoj rade te oni koji su s Republikom Hrvatskom povezani putem bračnih veza ili drugim okolnostima. Predstavnici svih tih vrsta i skupina polaznika zajednički tvore nastavne grupe u koje su svrstani prema svojoj razini znanja. S obzirom na sve svoje osobitosti oni usvajaju hrvatski brže ili sporije, međusobno si pomažu, uče jedni od drugih, i to ne samo jezik nego i šire spoznaje upravo o onome po čemu se međusobno razlikuju, tako da se istovremeno međusobno i dopunjavaju. Svakodnevna intenzivna nastava, izvannastavne aktivnosti, ali i činjenica da se svi, ma kako različiti bili, nalaze u sličnoj životnoj situaciji, među njima stvara empatiju, razumijevanje, prisne odnose te prijateljstva od kojih mnoga traju cijeli život.

Heterogenost polaznika u grupama velik je izazov za lektore koji za njih osmišljavaju i izvode nastavu. Primjerice, studenti slavistike i kroatistike najčešće pokazuju izvrsnu ovladanost gramatikom, ali još trebaju ovladati leksikom i steći komunikacijsku kompetenciju. Kod polaznika iz kruga hrvatskih iseljenika situacija je obrnuta: oni vladaju leksikom, izvrsno razumiju i izvrsno se sporazumijevaju, ali nisu usvojili ustroj standardnoga hrvatskog jezika. Također, mnogi su od njih sačuvali obilježja kakvoga lokalnog izričaja (vlastitoga, roditeljskog ili djedovskog) te elemente razgovornoga jezika. Često se događa da takvi učenici pokazuju otpor prema nastavnim situacijama u kojima se od njih traži ovladavanje standardnim idiomom. Veoma je teško ustrojiti nastavu tako da se njome zadovolje potrebe i onih koji su dobro ovladali strukturom jezika, ali teško komuniciraju, te istovremeno onih koji komuniciraju s lakoćom, ali ne samo da nisu usvojili strukturu standardnoga jezika nego kadšto pokazuju otpor prema njoj.

4. Stručna i znanstvena djelatnost

4.1. Suradnja na projektu i *Croaticumovi* udžbenici

Uz svakodnevni rad u nastavi lektori *Croaticuma* aktivno sudjeluju i u istraživanjima koja se bave nastavom hrvatskoga kao inoga jezika pridonoseći tako razvoju toga još uvijek relativno mladoga znanstvenog područja. Jedan je od važnijih anga-

žmana lektora svakako onaj na projektu Metodologija i izrada udžbenika i testiranja za hrvatski kao drugi i strani jezik voditelja prof. dr. sc. Ive Pranjkovića, koji je 2008. godine odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta s ciljem izrade udžbenika za stupnjeve A2+, B1 te C1 prema ZEROJ-u, *Opisnoga okvira razine B1 za hrvatski jezik* te standardiziranih testova za neizvorne govornike prema preporukama Zajedničkoga europskog referentnog okvira za jezike.

S ponosom možemo utvrditi da je većina ciljeva projekta dosada potpuno realizirana. Tako se udžbeniku Hrvatski za početnike, koji potpisuju autorice Marica Čilaš Mikulić, Milvia Gulešić Machata, Dinka Pasini i Sanda Lucija Udier i koji je 2006. kao rezultat dugogodišnjega rada u nastavi hrvatskoga kao drugog i stranog jezika objavljen u kompletu s vježbenicom i CD-om, dvije godine poslije pridružio udžbenik *Razgovarajte s nama! Hrvatski za više početnike* autorica Marice Čilaš Mikulić, Milvije Gulešić Machata i Sande Lucije Udier. Iznova popraćen CD-om i vježbenicom udžbenik je namijenjen stupnjevima A2 i B1 po ZEROJ-u.

Posljednji su u nizu udžbenik, vježbenica i CD *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj* objavljeni 2011. godine i namijenjeni stupnjevima B1 i B2 prema ZEROJ-u. Važan dio toga i prethodnih kompleta čine i Fonetski dodatak i Zvučna vježbenica koje je pripremila Ivančica Banković-Mandić.

Po koncepciji su svi navedeni udžbenici kombinacija komunikacijskoga i gramatičkoga pristupa poučavanju te su, iako sasvim primjereni za selektivno korištenje na lektoratima na inozemnim sveučilištima i dopunskim školama u inozemstvu, gdje je za učenje hrvatskog jezika predviđen manji broj sati, primarno namijenjeni procesu ovladavanja hrvatskim kao inim jezikom, tj. za rad s onima koji hrvatski jezik istovremeno formalno uče, i to u intenzivnom programu koji podrazumijeva veći broj sati nastave, ali i neformalno usvajaju izvan didaktičke sredine tijekom svojega višemjesečnog ili višegodišnjeg boravka u Hrvatskoj.

4.2. Testiranje i *Opisni okvir razine B1 za hrvatski jezik*

Osim aktivnom proizvodnjom udžbenika, lektori *Croaticuma* od 2008. godine bave se i izradom *Opisnoga okvira razine B1 za hrvatski jezik*. Riječ je o okviru za stupanj B1 hrvatskoga jezika prema ljestvici referentnih stupnjeva ZEROJ-a, a koji podrazumijeva poznavanje jezičnih struktura i sadržaja dostatnih za osnovnu komunikaciju neizvornih govornika na hrvatskome jeziku. Stupanj B1 simbolično označava prag, odnosno granicu između mogućnosti temeljnoga (A) i samostalnoga korisnika stranoga jezika (B).

Okvir će, prije svega, biti velika pomoć pri izradi testova iz hrvatskoga jezika za neizvorne govornike na referentnom stupnju B1. Pritom se misli i na utvrđivanje sadržaja testova, i na uspostavljanje kriterija za vrednovanje istih.

Izrada *Opisnoga okvira* na hrvatskome jeziku istraživački je rad koji podrazumijeva analizu funkcija, pojmova, gramatike i vokabulara potrebnih za obavljanje ko-

munikacijskih zadataka opisanih u ZEROJ-evoj ljestvici stupnja B1. U tu je svrhu oformljena radna skupina u čiji je rad uključena većina aktivnih lektora *Croaticuma* koji se na tjednoj razini sastaju i zajednički odlučuju o strukturnim i sadržajnim sastavnicama *Okvira* uzimajući pritom u obzir okvire objavljene na drugim europskim jezicima – npr. na engleskom, slovenskom, češkom, njemačkom itd..

Izrada toga važnog dokumenta popraćena je i istraživanjima u vezi s pitanjima i dvojabama o njegovu sadržaju. O rezultatima svojih istraživanja lektori održavaju izlaganja i na domaćim, i na inozemnim znanstvenim skupovima posvećenima nastavi stranih jezika te objavljuju radove koji se tiču toga važnog dijela projekta.

Kada bude objavljen, *Okvir* će pridonijeti izradi homogenijih, kvalitetnijih i transparentnijih planova i programa za učenje hrvatskoga jezika kao J2 na stupnju B1. Međutim, za standardizacijom testova na tom stupnju postoji i vrlo praktična potreba. Naime, na temelju dopusnice Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta *Croaticum* održava ispit poznavanja hrvatskoga jezika i latiničnog pisma koji trebaju položiti svi strani državljani koji namjeravaju predati molbu za stjecanje dozvole stalnoga boravka u Republici Hrvatskoj, strani državljani koji su kandidati za upis na visokoškolske ustanove u Republici Hrvatskoj, za zaposlenje te različite osobne potrebe. Prema Zakonu o strancima iz 2008. godine kao uvjet za stjecanje dozvole boravka u Republici Hrvatskoj propisuje se upravo poznavanje hrvatskoga jezika na stupnju B1. Tako se ispit poznavanja te razine organizira jedanput mjesečno (ispiti za više razine održavaju se tri puta godišnje) i može se očekivati da će okvir za sporazumijevanje na hrvatskome jeziku olakšati samostalnu pripremu kandidata te da će, zahvaljujući njemu, ispiti po koncepciji, sadržaju i strukturi biti kvalitetniji i još bliži europskim standardima.

5. Ostale aktivnosti

Croaticum i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta svake godine početkom srpnja organiziraju i dvodnevno savjetovanje za lektore inojezičnoga hrvatskoga (kraticom SIH) na kojem se svi lektori okupe, razmjenjuju iskustva i obrazuju se slušajući predavanja i radionice o različitim temama vezanima uz struku i posao. Lektori *Croaticuma* također su i redoviti sudionici na brojnim međunarodnim i domaćim znanstvenim skupovima na kojima se prezentiraju suvremene tendencije u znanstvenome pristupu nastavi stranih jezika. Tako sudjeluju na međunarodnom znanstvenom skupu o hrvatskome kao drugom i stranom jeziku (kraticom HIDIS-u) koji organizira Hrvatsko filološko društvo, na skupovima Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku, kao i Hrvatskoga slavističkog kongresa te na slavističkim skupovima koji se održavaju u zemljama poput Makedonije i Bosne i Hercegovine.

Uza sve spomenuto *Croaticum* djeluje i kao mentorski centar za sve buduće lektore inojezičnoga hrvatskog na stranim sveučilištima.

6. Život izvan učionice

Croaticum intenzivno živi i izvan svojih učionica jer svi oblici nastave na *Croaticumu* obuhvaćaju izvannastavne aktivnosti u čiju se organizaciju i studenti aktivno uključuju kako bi jezik i kulturu učili na praktičan način. Organiziraju se razgledavanja Zagreba ili odlasci u druga okolna ili dalja mjesta tijekom kojih se posjećuju lokacije relevantne za hrvatsku kulturnu povijest i baštinu. U svakom se semestru za studente organiziraju i kraća, jednodnevna putovanja u nacionalne parkove, mjesta poput Poreča, Motovuna, Huma, Varaždina, Baške, Vukovara, Požege, Krapine i drugih. Ta su putovanja zapravo terenska nastava. Studenti pripremaju izlaganja o određenim temama koja iznose pred drugima, čime se postiže njihova samostalnost u učenju te mogućnost da uče jedni od drugih. Organiziraju se i skupni posjeti galerijama i muzejima te poučne gradske šetnje. Polaznicima srednjeg i višeg stupnja omogućuju se i odlasci na kazališne i filmske predstave, a polaznicima početnih stupnjeva nude se projekcije i izvedbe koje imaju prijevod na engleskom jeziku. U svakom se semestru organiziraju i gostovanja različitih hrvatskih kulturnih djelatnika. Do sada su na *Croaticumu* gostovali uglavnom književnici, i to Miro Gavran, Miljenko Jergović, Edo Popović, Simo Mraović, Roman Simić Bodrožić, Ivana Simić Bodrožić i Julijana Matanović. Gostovali su i glumac Filip Šovagović, redatelji Dalibor Matanić i Ognjen Sviličić te pisac i putnik Hrvoje Šalković. Studenti viših stupnjeva uz vodstvo svojih lektora pripremaju se za gostovanje iščitavajući djela, gledajući filmove i prateći medije. Gostovanja se uvijek pamte po ugodnu i opuštenu ozračju te obilju smijeha. Moderatoratori su polaznici viših stupnjeva, a pitanja mogu postavljati svi. Često se dogodi da sva pitanja ne stanu u predviđeni vremenski okvir pa se druženje katkad nastavlja i neformalno, izvan fakulteta. Ponekad se studenti toliko oduševle djelima pojedinih autora pa ih požele prevesti na svoj jezik. Simo Mraović je tako imao priliku neke svoje pjesme čuti na japanskom, talijanskom, njemačkom, engleskom, nizozemskom, francuskom, poljskom, švedskom i drugim jezicima.

O aktivnostima izvan učionice, predstavljanjima knjiga, posjetima muzejima, kinima, kazalištima, odlascima na izlete ili koncerte učenici najvišega stupnja vode dnevnik tijekom semestra i na kraju svoje male članke organiziraju u elektroničke novine. Također vode i fotodnevnik kako bi fotografijama popratili tekstove koje pišu.

Novine će ovaj semestar imati jedan posebno zanimljiv članak. Naime, lektore i polaznike *Croaticuma* u Banskim je dvorima primio predsjednik Ivo Josipović. U njegovoj su rezidenciji studenti viših stupnjeva dobili priliku, unatoč mjestu događaja, u opuštenoj i neformalnoj atmosferi, iznijeti svoje dojmove o životu u Hrvatskoj te Predsjedniku i svojim kolegama i lektoricama ispričati vlastitu priču o profesionalnim i privatnim razlozima koji su ih motivirali za učenje hrvatskog jezika. Riječ je o iznimnu doživljaju koji će svima zasigurno ostati u lijepoj i trajnoj uspomeni.

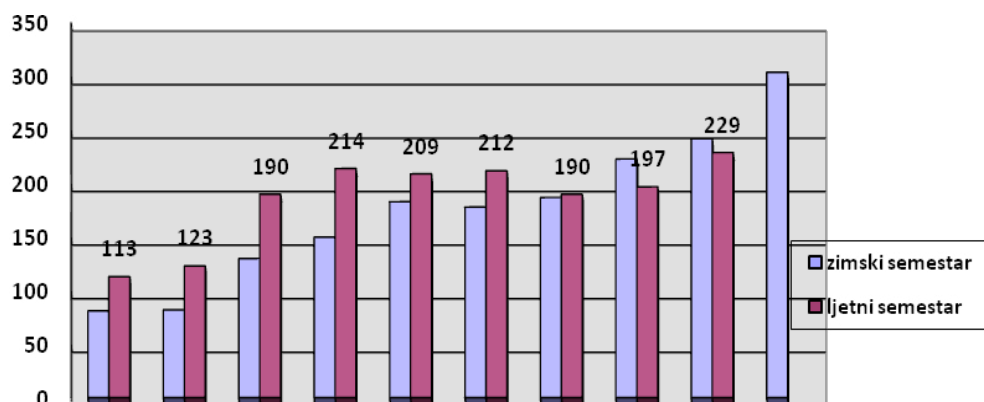
Polaznici *Croaticuma* također imaju mogućnost sudjelovati u folklornoj radionici. Ta je aktivnost fakultativna, ali odaziv je uvijek velik. Nakon što uvježbaju koreografiju, učenici ples izvode na završnoj priredbi. U njezino osmišljavanje uključuju se i

učenici, bilo pojedinačno, bilo u grupi. Mogu izvesti skeč ili igrokaz te kakvu glazbenu ili glazbeno-plesnu točku. Završna priredba uvijek je svečana i prepuna emocija. Sve zadovoljstvo i uživanje tijekom gotovo četiri mjeseca kulminira u tim trenucima zaokruživanja još jednoga bogatog semestra.

Od ove akademske godine *Croaticum* se svojim korisnicima približio i na društvenoj mreži *Facebooku*. Tako se obavijesti, osim na *Croaticumovoj* internetskoj stranici, mogu pratiti na još jednome mrežnom mjestu.

7. Svijet na dlanu – malo brojeva

U ovome malom statističkom poglavlju prikazat ćemo podatke za posljednjih deset godina *Croaticuma*, dakle od akademske godine 2002./2003., kada je *Pripremna godina studija* preimenovana u *Croaticum – hrvatski za strance* do akademske godine 2011./2012., u kojoj u zimskome semestru bilježimo rekordan broj upisanih. U zimskome semestru 2002./2003. u *Croaticum* je bio upisan 81 polaznik iz četrdeset zemalja, najviše iz SAD-a. Među europskim zemljama najviše je upisanih bilo iz Njemačke, Poljske i Švedske. U zimskome semestru akademske godine 2011./2012. upisana su 304 polaznika iz 61 zemlje. Najviše ih je iz europskih zemalja, među kojima prednjače Francuska, Njemačka i Austrija. Drugi su po zastupljenosti polaznici iz južnoameričkih zemalja, najviše iz Venezuele, Argentine i Čilea. Do akademske godine 2009./2010. i 2010./2011. broj se polaznika iz semestra u semestar povećavao. U dvjema navedenim akademskim godinama, za razliku od prethodnih, više je polaznika bilo u zimskome nego u ljetnom semestru. Radi ilustrativnosti, pomalo i zbog ponosa, donosimo grafički prikaz broja polaznika *Croaticuma* u posljednjih deset godina. U vrijeme nastanka ovoga prikaza još nije počeo ljetni semestar 2011./2012. pa za nj nemamo podatke.

8. Umjesto zaključka – studenti o *Croaticumu*

Croaticumov tim/ *Croaticumovu* zajednicu uvijek dodatno potiču, ohrabruju i usređuju mišljenja polaznika. Neke bismo lijepe riječi rado podijelili s čitateljima *Zbornika* u povodu naše pedesete obljetnice.

Xanthi Zafeiraki, Grčka

Prije nekoliko godina pohađala sam program učenja hrvatskog jezika i kulture *Croaticum* i poslije toga uvijek mi nedostaje njegova ugodna atmosfera – iako još živim u Zagrebu i radim na Filozofskom fakultetu. Kada sam prvi put došla u Hrvatsku, znala sam reći samo *hvala* i *dobar dan*. Tada nisam mogla ni zamisliti da ću jedan dan moći govoriti (i razumjeti) taj čudan i težak jezik. Preko kolegija jezičnih vježbi dobro sam naučila hrvatski jezik, a zahvaljujući kulturološkoj nastavi, izletima i drugim organiziranim kulturnim događanjima, upoznala sam kulturu zemlje. Zato sam zahvalna hrvatskoj državi, koja je tada velikodušno nudila taj program stranim lektorima besplatno, a osobito mojim profesorima koji su se ljubazno i neumorno trudili i osigurali toliko visok nivo nastave. Najveće bogatstvo ovog iskustva je to što sam mogla upoznati ljude iz različitih zemalja i njihov mentalitet.

Aino Väänänen, Finska

Živjela sam u Zagrebu godinu dana. Tijekom boravka u Lijepoj Našoj, pohađala sam tečajeve *Croaticuma*. Jako mi se sviđjelo učiti hrvatski jezik na *Croaticumu*. Živjela sam dugo u inozemstvu i mogu usporediti s drugim iskustvima. Najviše mi se sviđjelo što je studiranje na *Croaticumu* vrlo intenzivno i efikasno. Čini mi se da sam više učila na *Croaticumu* tu godinu dana nego tijekom cijelog studiranja u Finskoj. Osim što smo imali jezične vježbe svakog dana, imali smo i zanimljiva kulturološka predavanja uvečer, uglavnom o hrvatskoj povijesti, zemljopisu i književnosti. Jedna od mojih najboljih uspomena iz Hrvatske je naš izlet do Plitvičkih jezera s *Croaticumom*, kad smo u autobusu svi zajedno pjevali *Zlatne godine*.

Celine Mollaert, Belgija

Učila sam hrvatski šest semestara na *Croaticumu*. Kvaliteta predavanja dovela me od apsolutnog početka do stupnja koji mi omogućuje da prevodim s hrvatskoga. Kao profesorica jezika mogu reći da su sadržaj i progresija nastave dobro osmišljeni, da se gramatika, koja je važna na *Croaticumu*, može odmah koristiti u „pravom životu”, da se uči govoriti/komunicirati i pisati, ali gramatično. Lektorice i lektori su uvijek dinamični i daju studentima poticaj da uče i napreduju. Ne daju im samo gramatičke informacije nego i kulturološke kako bi studenti bolje upoznali grad i zemlju gdje žive nekoliko mjeseci i da se osjećaju kao doma. Od početka fonetičari nam pomažu s fonetikom, koja je ponekad veoma različita od fonetike našeg jezika. A na trećem stupnju drugi stručnjaci daju nam povijesne, zemljopisne i umjetničke ključeve da

bolje razumijemo lijepu vašu. Ugođaj je uvijek simpatičan među studentima iz cijelog svijeta koji imaju nešto zajedničko: Hrvatsku i hrvatski jezik! Na kraju *Croaticum* dostiže svoj cilj: studenti su zaljubljeni u Zagreb, Hrvatsku i hrvatski jezik i žele se ponovno vratiti!

Ana Poljičak, Kanada

Baš mi je bilo super na *Croaticumu*. Profesorice su bile ljubazne, otvorene i zainteresirane da dobro naučimo jezik. Atmosfera je bila izvrsna za učenje i vježbanje hrvatskoga. Upoznala sam puno ljudi odsvuda tako da nisam samo učila hrvatski jezik i što se događa u Hrvatskoj nego i kako je živjeti u drugim zemljama. O programu imam samo pozitivne komentare. Uglavnom, izvrsno mi je bilo to iskustvo i baš mi nedostaje biti na *Croaticumu*.

Antonio Quirós Fons, Španjolska

Veliko mi je zadovoljstvo svima vama, posadi *Croaticuma*, reći nešto u čast.

Provedeno vrijeme na *Croaticumu* pružilo mi je izvanrednu priliku da se mogu upoznati s Lijepom Našom te njezinom djecom na najprirodniji i najučinkovitiji način, i to u najšarenijem mogućem okruženju koje se još uvijek može naći u Zagrebu. *Croaticum* ima nešto obiteljsko što uspijeva utjeloviti moćnu gostoljubivost tamo gdje biva materinski jezik. Učeniku se otvara ovaj oganj pa je na njemu da se priključi i uživa. To sam ja prihvatio. Činjenica je da ste mi hrvatizirali srce, kockastizirali krv, tako da doživljavamo iste domaće čežnje. I stoga, želim svima vama sretnu zlatnu godišnjicu!

Aida Korajac i Tanja Salak

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Bibliografija lektora i fonetičara *Croaticuma*

Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik, *Croaticum*, osnovan je prije 50 godina, točnije 1962. godine. Okrugla obljetnica povod je izdavanju Zbornika u kojemu se donosi pregled djelovanja *Croaticuma* od njegovih početaka do danas.

Za uspješan rad i razvoj *Croaticuma* zaslužni su svi njegovi djelatnici.

U nastavku donosimo bibliografiju lektora i fonetičara *Croaticuma*. Popis obuhvaća članke i knjige tematski vezane uz hrvatski kao drugi i strani jezik te ostale radove, a namijenjen je svima onima kojima je predmet interesa hrvatski jezik, osobito pogled na hrvatski jezik 'izvana'. Popis je podijeljen po godinama objavljivanja radova, a unutar svake godine radovi su popisani abecednim redom prezimena autora. U prvome dijelu popisani su objavljeni udžbenici, vježbenice, edukacijski CD-i, čitanke, fonetski dodaci te članci u časopisima i poglavlja u knjigama tematski vezani uz hrvatski kao drugi i strani jezik. Drugi dio popisa odnosi se na ostale radove koje su objavili djelatnici *Croaticuma*.

Djelatnici *Croaticuma* su: stalno zaposleni: Marinela Aleksovski (lektorica), Marica Čilaš Mikulić (viša lektorica), Ivančica Banković-Mandić (lektorica i fonetičarka), Milvia Gulešić Machata (viša lektorica), Antonio Toni Juričić (viši lektor), Dinka Pasini (viša lektorica), Sanda Lucija Udier (viša lektorica) i ugovorni lektori: Ivana Brač (lektorica), Barbara Buršić (lektorica), Ines Carović (fonetičarka), Jelena Cvitanušić Tvico (lektorica), Ranka Đurđević (lektorica), Ana Grgić (lektorica i fonetičarka), Aida Korajac (lektorica), Mia Lugović (lektorica), Iva Milićević (lektorica), Iva Nazalević Čučević (lektorica), Tanja Salak (lektorica), Nikolina Sokolić (fonetičarka).

Opsežna bibliografija o knjigama i člancima iz područja hrvatskoga kao drugog i stranog jezika može se naći u knjizi profesorice Zrinke Jelaske i suradnika *Hrvatski kao drugi i strani jezik* (2005) u izdanju Hrvatske sveučilišne naklade. Također, vrlo korisne rasprave, članci i prikazi mogu se naći u časopisu Lahor. Elektronički oblik časopisa Lahor dostupan je na Hrčku – Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske.

HJ2

UDŽBENICI, VJEŽBENICE, EDUKACIJSKI CD-i, ČITANKE, RJEČNICI I FONETSKI DODACI

1995.

Cesarec, M. (1995, ²1996, ³1997, ⁴2000, ⁵2003) *Učimo hrvatski. Dio 1, Gramatička vježbenica*, Zagreb: FF press.

2000.

Cesarec, M. (2000, ²2003) *Učimo hrvatski. Dio 2, Sintaksa padeža*, Zagreb: FF press.

2003.

Cesarec, M. i Čilaš, M. (2003) *Učimo hrvatski – čitanka*, Zagreb: FF press.

2006.

Čilaš-Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. L. (2006, ²2008, ³2011) *Hrvatski za početnike 1, Udžbenik i rječnik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Čilaš-Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. L. (2006, ²2008, ³2011) *Hrvatski za početnike 1, Vježbenica i gramatički pregled*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Banković-Mandić, I. (2006) Fonetski dodatak, u Čilaš-Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. L. *Hrvatski za početnike 1, Udžbenik i rječnik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 281–298.

2007.

Banković-Mandić, I. (2007) Fonetski dodatak, u Čilaš-Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. L. *Hrvatski za početnike 1, Edukacijski cd*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Čilaš-Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. L. (2007) *Hrvatski za početnike 1, Edukacijski cd*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

2008.

Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2008) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike*, Zagreb: FF press.

Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2008) *Razgovarajte s nama!, Edukacijski cd*, Zagreb: FF press.

2009.

Banković-Mandić, I. (2009) Fonetski dodatak, u Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. L. *Razgovarajte s nama! Vježbenica, gramatika i fonetika hrvatskog jezika za više početnike*, Zagreb: FF press, 157–172.

Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., i Udier, S. L. (2009) *Razgovarajte s nama! Vježbenica, gramatika i fonetika hrvatskog jezika za više početnike*, Zagreb: FF press.

2011.

Banković-Mandić, I. (2011) Fonetski dodatak, u Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., Pasini, D. i Udier, S. L. *Razgovarajte s nama! Vježbenica, gramatika i fonetika hrvatskog jezika za više početnike*, Zagreb: FF press, 215–234.

Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2011) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj*, Zagreb: FF press.

Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., i Udier, S. L. (2011) *Razgovarajte s nama! Vježbenica, gramatika i fonetika hrvatskog jezika za niži srednji stupanj*, Zagreb: FF press.

Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2011) *Razgovarajte s nama!, Edukacijski cd*, Zagreb: FF press.

Korajac, A. (2011) Rječnik, u Čilaš Mikulić, M., Gulešić Machata, M., i Udier, S. L. *Razgovarajte s nama, udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj* Zagreb: FF press, 191–290.

ČLANCI U ČASOPISIMA I POGLAVLJA U KNJIGAMA

2003.

Gulešić, M. (2003) Srodnost dvaju jezičnih sustava – prednost ili/i nedostatak u usvajanju jezika, u D. Stolac, N. Ivanetić, B. Pritchard (ur.) *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*, Zagreb – Rijeka, 289–302; na slovačkome jeziku: Příbuznost dvoch jazykových systémov – výhoda alebo/a nevýhoda v osvojení si jazykov (2002), u P. Žigo (ur.) *Braslav 1*, Bratislava, 274–281.

2004.

Gulešić, M. (2004) Poučavanje hrvatskoga jezika kao stranoga i drugoga u homogenim i nehomogenim skupinama, u D. Stolac, N. Ivanetić, B. Pritchard (ur.) *Suvremena kretanja u nastavi stranih jezika*, Zagreb – Rijeka, 167–174.

2005.

- Gulešić Machata, M., Novak Milić, J. i Udier, S. L. (2005) Prvi znanstveni skup Hrvatski kao drugi i strani jezik, *Strani jezici* 34, br. 4: 367 – 372.
- Jelaska, Z., Gulešić Machata, M. (2005) Prototypicality and the Concept of Phoneme, *Glossos* 6, <http://seelrc.org/glossos>
- Juričić, A., Pasini D. (2005) Primjena CEF-a u nastavi hrvatskog kao drugog/stranog jezika, *Metodika* 11, 2, vol 6: 295–309.
- Juričić, A., Pasini D. (2005) Usklađivanje programa Croaticuma s CEF-om, *Strani jezici* 34, 4: 359–365.
- Udier, S. L., Čilaš, M. (2005) Problemi s progresijom na osnovnom stupnju učenja hrvatskoga kao stranoga/drugog jezika, *Strani jezici* 2/2005: 125–131.

2006.

- Aleksovski, M. (2006) Prikaz udžbenika za hrvatski kao drugi i strani jezik: Učimo hrvatski 3 i Učimo hrvatski 4, *Strani jezici* 35, 3: 343–348.
- Gulešić Machata, M. (2006) Kroz književnost do kompetencije u J2 – Marija Korom Kroatisch für die Mittelstufe, München, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1/1: 102–105.
- Gulešić Machata, M., Novak Milić, J. i Udier, S. L. (2006) *HIDIS* - Prvi znanstveni skup o hrvatskome kao drugome i stranome jeziku, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1/1: 111–128.
- Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2006) *HIDIS* – Hrvatski kao drugi i strani jezik, *Jezik* 53, br 1: 39–40.
- Novak Milić, J., Gulešić Machata, M. (2006) Međukulturna kompetencija u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1/1: 69–82.
- Šafarić, I., Čalušić, A., Mildner, V. (2006). [Procjena izgovora neizvornih govornika hrvatskoga jezika](#). *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1/1: 49–60.
- Udier, S. L., Gulešić Machata, M., Čilaš-Mikulić, M. (2006) Gramatičko-semantički pristup obradi padeža, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1/1: 36–48.
- Udier, S. L., Novak Milić, J., Gulešić Machata, M. (2006) Prvi znanstveni skup *Hrvatski kao drugi i strani jezik (HIDIS)*, Zagreb, 14. i 15. listopada 2005, *Strani jezici* 34, 4: 367–371.
- Udier, S. L. (2006) Prikaz udžbenika za učenje hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika: V. Kosovac i V. Lukić Učimo hrvatski 1 i Učimo hrvatski 2, *Strani jezici* 35, br. 2: 201–205.

2007.

- Bošnjak Botica, T., Gulešić Machata, M. (2007) Rod imenica na *-a* za osobe muškoga spola, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 2/4: 170–189.
- Cvikić, L., Udier, S. L. (2007) Učenici jezika i jezik učenika – znanstveni skup o učenju stranih jezika. Prikaz glotodidaktičke konferencije Sveučilišta Sabanci u Istanbulu održane od 24. do 26. svibnja 2007, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 2/3: 127–129.
- Cvitanušić, J., Nazalević, I., (2007) HIDIS – Drugi znanstveni skup o hrvatskome kao drugome i stranome jeziku, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 2/4: 319–329.
- Gulešić Machata, M., Machata, M. (2007) Medzikultúrna kompetencia v príbuzných kultúrach a jazykoch (Međukulturna kompetencija u srodnim kulturama i jezicima), u E. Melušová (ur.) *Brána jazykov k ľuďom otvorená I. (La porte des langues ouverte vers les hommes I.*, Pariz.
- Pasini, D. (2007) C1 u nastavi hrvatskoga kao drugog i stranog, *Hrvatski god. V.*, br. 2: 13–47.
- Udier, S. L. (2007) Položaj enklitika u nastavi hrvatskoga kao stranoga jezika za početnike, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1/1: 61–69.

2008.

- Aleksovski, M. (2008) Aktivnosti u nastavi hrvatskog jezika kao drugoga i stranoga za početnike, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 3/5: 97–113.
- Cvikić, L. i Udier, S. L. (2008) Uloga analize potreba u izradi programa nastave stranoga jezika (na primjeru hrvatskoga kao J2), *Strani jezici* br. 3, godište 37: 227–238.
- Gulešić Machata, M., Jelaska, Z. (2008) Inojezični hrvatski i drugi slavenski jezici, u D. Bačić Karković, L. Badurina (ur.) *Riječki filološki dani* 8, 695–716.
- Gulešić Machata, M. i Udier, S. L. (2008) Izvorna odstupanja u hrvatskome kao inojezičnome, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 3/5: 19–33.
- Jelaska, Z., Cvikić, L. i Udier, S. L. (2008) Assessment of Students' Progress in relationship with the type of Croatian L2 Courses. *The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR): Benefits and Limitations*. CD rom u izdanju IATEFL TEA SIG, uredila Z. Urkun, 27–33.
- Jelaska, Z., Čalušić, A. (2008) Međunarodno društvo učitelja engleskoga kao stranoga jezika, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 3/6: 323–330.
- Jelaska, Z. i Udier, S. L. (2008) Međunarodni znanstveni skup o provjeravanju jezičnoga znanja, prikaz međunarodnoga znanstvenog skupa o jezičnome ispitivanju ogranka TEA SIG organizacije IATEFL, održanoga u Dublinu 17. i 18. listopada 2008. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 3/6: 313–322.

- Nazalević, I. (2008) Јазични интерференции меѓу хрватскиот и македонскиот јазик кај хрватите во Македонија (проста реченица – збороред), у Т. Trenevski, S. Sazdov, M. Raunova (ur.) *V научен собир на млади македонисти*, 113–123.
- Pasini, D. (2008) Lektorati hrvatskoga jezika na visokoškolskim ustanovama u inozemstvu, *Croatian Studies Review* god. V., br. 2: 140–147.
- Udier, S. L. (2008) Ispiti i moć. Prikaz knjige Elane Shohamy „The power of tests. A Perspective on the Uses of Language Tests“, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 3/6: 307–312.
- Udier, S. L. i Čilaš Mikulić, M. (2008) Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik, *Croatian Studies Review* god. V., br. 2: 200–203.
- Udier, S. L. i Jelaska, Z. (2008) Službena provjera poznavanja inojezičnoga hrvatskoga jezika, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 3/6: 237–255.

2009.

- Nazalević, I. (2009) Stručno savjetovanje za lektore hrvatskoga jezika kao inojezičnoga (SIH), *Strani jezici* 38, 1: 117–119
- Pasini, D. (2009-10) Kultura u nastavi hrvatskoga jezika u inozemstvu. Culture in lecturing Croatian as a foreign language, *Croatian Studies Review*, vol. 6, br. 6, 189–200.
- Pasini, D. i Čavar, A. (2009) Kompetencja interkulturova i stereotypy w nauczaniu języka chorwackiego jako obcego. U: *Świat ukryty w znaczeniu czyli o znaczeniu gramatycznym, leksykalnym i etymologicznym w językach słowiańskich*, Varšava, 311–327.
- Simsek, E. i Udier, S. L. (2009) A research into attention problems in the classroom and some suggestions, u Kansu-Yetkiner, N. i Duman, D. Izmir (ur.) *Researches on Translation Studies, Linguistics and Language Teaching*. Izmir Ekonomi Ueniversitesi Yayinlari, 658–676.
- Udier, S. L. (2009) *Dani hrvatskoga jezika u Grazu*. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 4/7: 133–135.
- Udier, S. L. (2009) Pristup obradi leksičkih jedinica u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 4/7: 77–94.
- Udier, S. L. (2009) Sociolinguistic Issues in Testing CSOL, u Z. Urkun (ur.) *Issues in Assessing ESOL (English for Speakers of Other Languages)*. CD rom u izdanju IATEFL TEA SIG, 45–51.

2010.

- Bajić, D., Brač, I. (2010) Mala ljetna škola hrvatskoga jezika i kulture Croaticuma, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 5/9: 109–111.

- Carović, I., Vidović, A., Kovač, M. M. (2010). Usporedba govornih pogrešaka u hrvatsko-me kao stranom jeziku između početnih i naprednih stupnjeva učenja, u Mildner, V., Liker, M. (ur.) *Proizvodnja i percepcija govora: profesoru Damiru Horgi povodom njegovog sedamdesetog rođendana*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za fonetiku, Odjel za fonetiku Hrvatskoga filološkog društva, FF press, 313–328.
- Cvitanušić Tvico, J., Nazalević, I., Udier, S. L. (2010) Uoči pedesete obljetnice Croaticuma – centra za hrvatski kao drugi i strani jezik, *Nova Croatica: časopis za hrvatsku književnost i kulturu* Vol.4 No.4: 99–105
- Čilaš Mikulić, M. i Udier, S. L. (2010) Provjeravanje poznavanja hrvatskoga jezika za neizvorne govornike u Republici Hrvatskoj, sadašnje stanje, potrebe, perspektive, u L. Cvikić (ur.) *Međunarodni suradni skup Prvi, drugi, ini jezik: hrvatsko-makedonske usporedbe*, Zbornik radova, <http://www.ffzg.unizg.hr/fisol/zbornik.pdf>, 120–133.
- Grgić, A., Kolaković, Z. (2010) Primjena stilova i nastavnih strategija u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 5/9: 78–96.
- Nazalević, I. (2010) Studij makedonskoga u Hrvatskoj i hrvatskoga u Makedoniji – studentski stavovi i potrebe, u L. Cvikić (ur.) *Međunarodni suradni skup Prvi, drugi, ini jezik: hrvatsko-makedonske usporedbe*. Zbornik radova, <http://www.ffzg.hr/fisol/zbornik.pdf>: 85–93

2011.

- Cvitanušić Tvico, J., Nazalević, I. (2011) Stavovi makedonskih kroatista i problemi ovladavanja pojedinim hrvatskim jezičnim kategorijama, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 5/10: 167–186.
- Čilaš-Mikulić, M. i Udier, S. L. (2011) Space, spaciality and spatial relations in Croatian as foreign and second language, u M. Brdar, M. Omazić, V. Pavičić Takač, T. Gradečak-Erdeljić, i G. Buljan (ur.) *Space and Time in Language*. Peter Lang, Internationaler Verlag der Wissenschaften: Frankfurt am Main, 167– 182.
- Gulešić Machata, M., Čilaš-Mikulić, M., Udier, S. L. (2011) Glagolske valencije i inojezični hrvatski, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 6/11: 23-38.
- Juričić, A. (2011) Kratka priča u nastavi hrvatskoga kao drugog i stranog jezika, u P. Krejčí, E. Krejčová, M. Przybylski (ur.) *Výuka jihoslovanských jazyků v dnešní Evropě, Porta Balcanica*, Brno, 110–119.
- Juričić, A. (2011) Kriminalistička priča za strane studente, *Nova Croatica*, 5:1: 319-328.
- Nazalević, I., Cvitanušić Tvico, J. (2011) B1 u teoriji i praksi, u P. Krejčí, E. Krejčová, M. Przybylski (ur.) *Výuka jihoslovanských jazyků v dnešní Evropě, Porta Balcanica*, Brno, 38–47.
- Udier, S. L. (2011) Croatian Language in the Proces of Globalization, u J. Roka (ur.) *Globalisation, Europeanization and Other Transnational Phenomena*. Budapest College of Communication and Business, str. 438-453.

- Udier, S. L., Gulešić Machata, M. (2011) Registri i hrvatski kao ini jezik, u P. Krejčí, E. Krejčová, M. Przybylski (ur.) *Výuka jihoslovanských jazyků v dnešní Evropě, Porta Balcanica*, Brno, 64–71.
- Udier, S. L. i Gulešić Machata, M. (2011) Kakvom jeziku poučavati neizvorne govornike? Viši i niži varijetet u poučavanju hrvatskoga kao inog jezika, *Nova Croatica: časopis za hrvatsku književnost i kulturu*, 5/5, 329–349.

U TISKU

- Aleksovski, M. (u tisku) Nastavne aktivnosti i projekti na naprednim stupnjevima učenja hrvatskoga jezika kao drugog i stranog jezika. *Peti hrvatski slavistički kongres: zbornik radova*.
- Banković-Mandić, I. (u tisku). Kako vrednovati pisanu produkciju u učenju hrvatskog kao drugog i stranog jezika?, *Zbornik HDPL-a*.
- Milićević, I., Sokolić, N. (u tisku) Stručno savjetovanje za lektore inojezičnoga hrvatskoga (SIH) *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*.
- Nazalević, I., Korajac, A. (u tisku) Prag za sporazumijevanje na hrvatskome jeziku. Referentni stupanj, namjena, specifičnosti izrade, *Slavistički studii* 13, Skopje.
- Pasini, D. i Čavar, A. (u tisku) O naprednom stupnju hrvatskoga kao stranog jezika, *Hrvatski*.

OSTALO

1996.

- Gulešić, M., Mersich, Z. (1996) Elementi hrvatskoga standardnog jezika u trima gradišćanskohrvatskim pjesničkim zbirkama u Mađarskoj (Šinković, Škrapić, Bölcs), *Bibliotheca Slavica savariensis III.*, Nyelvi tudat, identitástudat, nyelvyhasználat, Szombathely, 74–81.

1997.

- Meršić, Ž., Gulešić, M. (1997) Mađarski „dalmatizmi“ po Vrančiću, u S. Blažetin ml. (ur.) *Hrvati i Mađari u prožimanju kultura i jezika*, Pečuh, 220–224.
- Gulešić, M. (1997) Hrvatski jezik na Visokoj učiteljskoj školi u Szombathelyu, *Glede – studentski časopis za promicanje kulture hrvatskoga jezika* godište 1, broj 1–2: 95–97.
- Pasini, D. (1997) Prikaz gramatike hrvatskoga jezika, *Vjesnik*, 17. 7., 22.

1998.

- Čilaš, M., (1998) Jezik informativno-političkih televizijskih emisija između 1966. i 1971. godine, u *Jezična norma i varijeteti*. Zagreb, Rijeka: HDPL, 91–96.
- Gulešić, M. (1998) Gradišćanskohrvatske gramatike 19. i 20. stoljeća, u M. Turk (ur.) *Riječki filološki dani 2*, Rijeka, 105–112.
- Udier, S. L. (1998) Bunjevački i šokački divani. Prikaz knjige A. Sekulića *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*, *Kolo 4 /1998*: 540–543.

1999.

- Gulešić, M. (1999) Još jednom o hungarizmima u hrvatskome standardnom jeziku, u Gadányi, K. (ur.) *VI. međunarodni slavistički dani 3/1*, Sambotel (Szombathely) – Pečuh, 255–261.
- Gulešić, M. (1999) Hungarizmi u hrvatskome standardnom jeziku u usporedbi s hungarizmima u slovačkome standardnom jeziku, u E. Horák (ur.) *Slovensko-chorvatske jazykové a literárne vzťahy*, Bratislava, 109–113.
- Udier, S. L. (1999) Hrvatski jezikoslovci devetnaestog stoljeća. Prikaz knjige I. Pranjkovića *Jezikoslovne raspave i članci*, *Kolo 1/1999*: 496–498.
- Udier, S. L. (1999) Nomativistički zbornik. Prikaz knjige M. Samardžije *Norme i normiranje hrvatskoga književnoga jezika*, *Kolo 3/1999*: 529–531.

2000.

- Gulešić, M. (2000) Argotizmi u govoru riječke mladeži, u S. Blažetin ml. (ur.) *IV. međunarodni kroatistički znanstveni skup*, Pečuh, 69–76.
- Gulešić, M. (2000) Stilistički aspekt prilagodbe hungarizama hrvatskomu standardnom jeziku, u D. Stolac (ur.) *Riječki filološki dani 3*, Rijeka, 149–158.
- Udier, S. L. (2000) Narječoslovna pitanja. Prikaz knjige J. Lisca *Hrvatski govori, filolozi, pisci*, *Kolo 2/2000*: 430–432.

2001.

- Čilaš, M., (2001) Jednočlane rečenice u suvremenome standardnom jeziku s osobitim obzirom na neke rubne slučajeve. *Dometi I-IV*, Rijeka, 49–56.
- Čilaš, M., (2001) Sportsko nazivlje u hrvatskome i makedonskom standardnom jeziku na početku 21. stoljeća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 21*: 291–302.
- Čilaš, M. i Franić, I., (2001) Pristup obradbi sintakse u jezičnim savjetnicima. *Drugi hrvatski slavistički kongres*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 365–370.
- Gulešić, M. (2001) Odnos rječničkoga stupca i dodatka u rječniku Fausta Vrančića, u D. Sesar, i I. Vidović Bolt (ur.) *Drugi hrvatski slavistički kongres*, Osijek, sv. I., 95–101.

Gulešić, M. (2001) Hungarizmi u hrvatskim i slovačkim frazemima, u E. Krošlákova i Ľ. Kralčák (ur.) *K aktuálnym otázkam frazeológie*, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Nitra, 98–111.

Pasini, D. (2001) Je li uljudnije biti djelatnik ili smetlarč, *Dometi* 1 – 4: 19–23.

2002.

Čilaš, M., Gulešić, M., Kuzmić, B. (2002) Izbor iz bibliografije C – od 1991, u Z. Vince (ur.) *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, treće, dopunjeno izdanje, NZMH, Zagreb, 737–769.

Gulešić, M. (2002) Hungarizmi u hrvatskim jezičnim savjetnicima, u K. Gadányi (ur.) *Studia Slovaca Savariensia 1-2, VII. Nemzetközi Szlavisztikai Napok 2002. május 24–25.*, Szombathely, 225–230.

Gulešić, M. (2002) Slovoapisna i pravopisna norma u gradišćanskohrvatskim gramatikama, u D. Stolac (ur.) *Riječki filološki dani 4*, Rijeka, 113–120.

Pasini, D. i Heffer, H. (2002) Jezične posebnosti telekomunikacija, *Primijenjena lingvistika*, 1 – 11.

Strsoglavec, Đ. i Juričić, A. (2002) Infantilni pripovjedač u književnom, filmskom i kazališnom mediju, u K. Gadányi (ur.) *Studia Slovaca Savariensia 1-2, VII. Nemzetközi Szlavisztikai Napok 2002. május 24-25*, Szombathely, 281–285.

Udier, S. L. (2002) Osman Nuri Hadžić. *Hrvatski biografski leksikon 5*, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 383–384.

Udier, S. L. (2002) Hamza Humo. *Hrvatski biografski leksikon 5*, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 760–761.

Udier, S. L. (2002) Branko Halusa. *Hrvatski biografski leksikon 5*, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 411.

Udier, S. L. (2002) Mirjana Hegedušić. *Hrvatski biografski leksikon 5*, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 489.

Udier, S. L. (2002) Jelena Hekman. *Hrvatski biografski leksikon 5*, Zavod: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 504–505.

Udier, S. L., Matanović, J. (2002) Mirko Hunjadi. *Hrvatski biografski leksikon 5*, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 766.

2003.

Aleksovski, M. (2003) Slamnigova percepcija poljske književnosti ili Velika književnost u malom, u G. Rem, G. Šoštarko, H. Sablić Tomić, I. Trojan (ur.) *O Slamnigu: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Modernitet druge polovice dvadesetog stoljeća, Ivan Slamnig - Boro Pavlović, postmodernitet - Dani Ivana Slamniga: (Osijek studenog*

1998., *Osijek studenog 2000., Osijek-Pečuh 2001.*) Osijek: Pedagoški fakultet u Osijeku, 319–326.

Pasini, D. (2003) Hrvatski nekoć i danas, *Hrvatski 1–2*: 154–159.

Pasini, D. (2003) Jezik i politika, *Hrvatski 1–2*: 160–167.

2004.

Juričić, A. (2004) Počeci hrvatskoga kriminalističkog romana, *Republika LX – 1*: 67–74.

Juričić, A. (2004) Povijest i poetika hrvatskoga kriminalističkog romana, u B. Bošnjak (ur.) *Medij hrvatske književnosti 20. stoljeća*, Zagreb, 231–237.

Juričić, A. (2004) Kriminalistički diskurz Pavla Pavličića, u I. Lukežić (ur.) *Riječki filološki dani*, Rijeka, 227–232.

Udier, S. L. (2004) Jezik romana *Kurlani*. *Kolo 4/2004*: 12–29.

2005.

Banković-Mandić, I. (2005) **Metafore u govoru lijevo i desno orijentiranih hrvatskih parlamentarnih stranaka**, u J. Granić (ur.) *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*, Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 39–48.

Čilaš, M., Gulešić, M. i Kuzmić, B., Bibliografija radova o hrvatskom jeziku od 1991. do 2004. (115 kartica, oko 2000 bibliografskih jedinica),

Udier, S. L. (2005) Jezik hrvatske televizijske nogometne reportaže u D. Stolac, N. Ivanetić, B. Pritchard (ur.) *Jezik u društvenoj interakciji*, Zagreb-Rijeka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 502–512.

Udier, S. L. (2005) Hrvatski biografski leksikon i znanstveni funkcionalni stil hrvatskoga standardnog jezika. *Kolo 3/2005*: 331–340.

Udier, S. L. (2005) Veliki povratak stilistike. Prikaz knjige K. Bagića: *Treba li pisati kako dobri pisci pišu*. *Kolo 1/2005*: 487–490.

Udier, S. L., Barić, J. (2005) Luka Ilić Oriovčanin. *Hrvatski biografski leksikon 6*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 26–27.

Udier, S. L. (2005) Mate Ivčević. *Hrvatski biografski leksikon 6*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 171.

Udier, S. L., Detoni-Dujmić, D. (2005) Nada Iveljić. *Hrvatski biografski leksikon 6*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 189–190.

Udier, S. L. (2005) Ivica Jembrih. *Hrvatski biografski leksikon 6*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 458–459.

Udier, S. L. (2005) Mirko Jurkić. *Hrvatski biografski leksikon 6*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 644–645.

2006.

- Aleksovski, M. (2006) Prikaz knjige Nives Opačić *Iza riječi: Hrvatski jezik treba učiti i njegovati*, *Hrvatsko slovo* XII. 569: 23.
- Banković-Mandić, I., Runjić-Stoilova, (2006). **Govor hrvatske javne televizije kao pre-
stižan**, u J. Granić, (ur.) *Jezik i mediji - jedan jezik: više svjetova*, Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 63–72.
- Pasini, D. (2006) Eufemizmi u Anićevo rječniku, *Fluminensia* god. 17, br. 2: 59–66.
- Pasini, D. (2006) Globalna jednojezičnost: Engleski i španjolski – jezici ubojice, *Hrvatsko slovo*, 6. siječnja: 2–3.
- Udier, S. L. (2006) Napokon i hrvatska funkcionalna stilistika. Prikaz knjige *Funkcionalni stilovi* J. Silića, *Lahor, časopis za hrvatski kao drugi i strani jezik* 1/2: 237–240.
- Udier, S. L. (2006) O jeziku reklame, u J. Granić (ur.) *Jezik i mediji - Jedan jezik: više svjetova*, Zagreb-Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 711–721.
- Udier, S. L. (2006) Stil kao izbor i izbor kao stil. Prikaz knjige M. Samardžije: *Piščev izbor*, *Kolo* 4/2006: 389–392.

2007.

- Aleksovski, M. (2007) Komparativno-kontrastivno-stilistička analiza pjesme Wystawe Szymborske i prijevoda na hrvatski jezik Zdravka Malića, u P. Žurek (ur.) *Polska i Chorwacja w Europie środkowej, Integracja europejska w tradycji i przyszłości*. Bielsko-Biała: Wydział Humanistyczno-Społeczny ATH, 533–543.
- Aleksovski, M. (2007) Kontrastivna analiza poslovice s leksemom pas u poljskome i hrvatskome jeziku. *Strani jezici* 36, 2: 109–121.
- Aleksovski, M. (2007) Prikaz knjige Hanne Dalewske Greń *Slavenski jezici*. *Strani jezici* 36, 3: 279–281.
- Banković-Mandić, I. (2007) »Lijevi« i »desni« identiteti, u J. Granić (ur.) *Jezik i identitet* Zagreb-Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 27–37.
- Gulešić Machata, M., Machata, M. (2007) Boje u hrvatskim i slovačkim kolokacijama, *Riječ: časopis za slavensku filologiju* godište 13, svezak 2: 99–107.
- Pasini, D. (2007) Eufemizam i rat, *Republika* god. LXIII, br 11: 97– 102.
- Udier, S. L. (2007) O medijskome izražavanju. Prikaz knjige S. Lipovčana: *Mediji - druga zbilja? Rasprave, ogledi i interpretacije*, *Kolo* 2/2007: 388–392.
- Udier, S. L. (2007) O jeziku političkih govora i priopćenja, u J. Granić (ur.) *Jezik i identitet* Zagreb-Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 661–670.

2008.

Bertone, E., Glavor, P., Miličević, I., Vilović, I. (2008) Lukrecija, drama u pet činova, s prologom i epilogom, *Dubrovnik*, N.s. 19, str. 99–139.

Petrović, B., Brač, I. (2008) Šlavonski dijalekt u udžbenicima hrvatskoga jezika i književnosti, *Hrvatski, časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture* VI, 2: 169–179.

Udier, S. L. (2008) Jezični identitet srpskih pisaca iz Hrvatske i Miloš Kordić, u M. Prihoda i H. Vaňková (ur.) *Slavistika dnes: vlivy a kontexty, Konference mladých slavistů - říjen 2006*, Červený Kostelec/Praha, 79–87.

2009.

Horga, D., Požgaj Hadži, V., Šafarić, I. (2009). Fonetsko-fonološke razlike govora u beogradskom, sarajevskom i zagrebačkom televizijskom dnevniku, u B. Tošović (ur.) *Slawische Sprachkorrelationen 2, Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen, Band 2*, Graz, Austrija: LIT VERLAG, 379–392.

Korajac, A. (2009) Knjiga o dijakronijskoj semantici. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 4/8: 219–228.

Udier, S. L. (2009) *Usporedna povijest standardizacijskih procesa u zapadnim južnoslavenskim jezicima*. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 4/7: 127–131.

Udier, S. L. (2009) Srećko Karaman. *Hrvatski biografski leksikon 7*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 78.

Udier, S. L. (2009) Miloš Kordić. *Hrvatski biografski leksikon 7*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 614.

Udier, S. L. (2009) Ivan Goran Kovačić. *Hrvatski biografski leksikon 7*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 794-797.

Udier, S. L. i Banković-Mandić, I. (2009) Suvremena hrvatska politička publicistika – političke kolumne, u M. Brdar, M. Omazić, B. Belaj i B. Kuna (ur.) *Zbornik HDPL-a Lingvistika javne komunikacije: sociokulturalni, pragmatički i stilistički aspekti*, 111–123.

2010.

Aleksovski, M. (2010) Hrvatski za normalne ljude – nahtkasn, kantunal i noćni ormarić. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 5/9: 100–102.

Banković-Mandić, I. (2010) u V. Mildner i M. Liker (ur.) (Ne)prelaženje uzlaznih naglasaka na prethodni slog, *Proizvodnja i percepcija govora*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 132–139.

Banković-Mandić, I. (2010) Od kodificiranih do izmišljenih naglasaka, u J. Granić (ur.) *Jezična politika i jezična stvarnost / Language Policy and Language Reality*, Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 519–526.

- Brač, I. (2010) O jezičnoj pravilnosti kritički, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 5/9: 103–105.
- Brač, I. (2010) O važnosti jezika Relkovićeve *Satira. Godišnjak Matice hrvatske Vinkovci* 27, 1: 69–84.
- Brač, I. (2010) Unutarnja i vanjska povijest hrvatskoga jezika u srednjem vijeku, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 5/10: 247–251.
- Carović, I., Sokolić, N. (2010) Prijenos sportskog događaja - elementi različitih govorničkih strategija, u V. Karabalić, M. Aleksa Varga i L. Pon (ur.) *Diskurs i dijalog: teorije, metode, primjene*, Osijek.
- Grgić, A. (2010) Pridjevi, *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 5/9: 106–108.
- Horga, D., Požgaj Hadži, V., Šafarić, I. (2010). Fonetsko-fonološke razlike govora u beogradskom, sarajevskom i zagrebačkom televizijskom dnevniku, u B. Tošović, A. Wonisch (ur.) *Hrvatski pogledi na odnose između hrvatskoga, srpskoga i bosanskoga/bošnjačkoga jezika (Svezak 1)*, Graz, Zagreb: KFU, Izvori, 255–268.
- Juričić, A. (2010) Greene, Graham. *Hrvatska književna enciklopedija 2*, Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", str. 36.
- Juričić, A. (2010) Kriminalistički roman. *Hrvatska književna enciklopedija 2*, Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", str. 408-409.
- Udier, S. L. (2010) Jezik književnosti i sustav funkcionalnih stilova standardnoga jezika. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 5/9, 7–20.

2011.

- Aleksovski, M. (2011) Kanibalski narcizam u romanu Slavenke Drakulić *Božanska glad. Nova Croatica*, 5:1: 401 – 409.
- Brač, I. (2011) Jezikoslovni pogled na stomatološko nazivlje, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37, 1: 264–267.
- Grgić, A., Nikolić, D. (2011) Antonomazija – figura kulturnoga pamćenja, *FLUMINENSIA: časopis za filološka istraživanja* 23/2: 129-142.
- Grgić, A., Nikolić, D. (2011) Upotreba i prepoznavanje antonomazije – usporedba mlađih i starijih govornika, *Govor* 28/1: 25-43.
- Juričić, A. (2011) Nikolić, Milan. *Hrvatska književna enciklopedija 3*, Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", str. 207.
- Korajac, A. (2011) Jezik kao stvar društva, a ne stvar pojedinca. *Lahor, časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 6/11, 100–110.
- Pasini, D. i Čavar, A. (2011) Međukulturalnost i kako nas vide drugi, *Zbornik Međunarodnoga slavističkog kongresa 2011.*, Sarajevo (u tisku).
- Petrović, B., Brač, I. (2011) Leksik slavonskoga dijalekta u recepciji zagrebačkih studenata kroatistike, u A. Bilić (ur.) *Šokačka rič 8: Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa*

Slavonski dijalekti s posebnim naglaskom na lokalnim govorima vinkovačkoga i županjskoga kraja održanoga u Vinkovcima 12. i 13. studenoga 2010., Vinkovci : Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, 315–332.

Udier, S. L. (2011) *Fikcija i fakcija. Rasprava o jeziku književnosti na predlošcima tekstova Miljenka Jergovića*. Zagreb: Disput.

Udier, S. L. (2011) Jezik hrvatskog poslovno-stručnog novinarstva i njegove persuazivne strategije, u V. Karabalić, M. Aleksa Varga i L. Pon (ur.) *Diskurs i dijalog, teorije, metode i primjene*, HDPL i Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku: Osijek, 145-158.

Udier, S. L. (2011) Suvremeni poslovno-stručni jezik u hrvatskome novinarstvu, u B. Kryžan-Stanojević (ur.) *Inovacije u slavenskim jezicima*. Zagreb: Srednja Europa, 47–58.

U TISKU

Nazalević Čučević, I., Cvitanušić Tvico, J., (u tisku) Načini izražavanja dopusnosti u hrvatskome jeziku, u postupku objavljivanja u Zborniku Biblioteke "Bosnistika".

Petrović, B., Brač, I. (u tisku) Osnovna morfološka i semantička obilježja jednosložnih imenica u hrvatskome jeziku, *Zbornik radova Prvoga bosanskohercegovačkog slavističkog kongresa*.

Sokolić, N. (u tisku) Varšavski i krakovski regionalizam u suvremenom poljskom jeziku, *Zbornik radova III. znanstvenog skupa Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata*.

Proslava 40. obljetnice

Posjet predsjedniku Republike Hrvatske Ivi Josipoviću

Folklorna radionica

Lektori i fonetičari Croaticuma

FF press

ISBN 978-953-175-436-1

9 789531 754361